

Otto Gutfreund, Obchod, 1923

Otto Gutfreund, Průmysl, 1923

Jmenování a odvolávání rektorů veřejných a státních vysokých škol a jmenování profesorů

ZDENĚK KOUDELKA

Prezident republiky podle zákona o vysokých školách jmenuje rektory veřejných a státních vysokých škol a profesory všech vysokých škol. Obojí je podrobena kontrasignaci.¹ Návrhy na jmenování profesorem se postupují prezidentovi prostřednictvím ministra školství. Prezident může předat jmenovací dekrety osobně, nebo je na slavnostním aktu předává ministr školství. Václav Klaus povětšinou osobně jmenoval rektory veřejných a státních vysokých škol, ale např. 5. 2. 2009 jmenoval Iva Mathé rektorem Akademie múzických umění v Praze dopisem,² neboť osobní vztahy nebyly dobré.

Prezident republiky na návrh akademického senátu vysoké školy jmenuje a odvolává rektory veřejných a státních vysokých škol. Dne 30. 1. 2002 prezident Václav Havel odmítl (odložil na neurčito) jmenování Petera Mikuleckého rektorem Univerzity Hradec Králové. Do této funkce byl Mikulecký navržen akademickým senátem univerzity 25. 10. 2001. Havel jej odmítl jmenovat pro nejasnosti jeho lustrace ve věci spolupráce se Státní bezpečností a tento kandidát se nakonec 11. 3. 2002 vzdal své nominace.³ Následně akademický senát navrhl jeho manželku Jaroslavu Mikuleckou, kterou již prezident jmenoval.

Dne 29. 6. 2006 odvolal prezident Václav Klaus na návrh akademického senátu rektora Vysoké školy umělecko-průmyslové Borise Jirků. Dne 13. 5. 2010 odvolal na návrh akademického senátu rektora Univerzity Tomáše Bati, prof. Ignáce Hozu. Dne 25. 3. 2009 pak odvolal na návrh akademického senátu Vysoké školy technologické a ekonomické v Českých Budějovicích jejího rektora Miroslava Krejčů. Toto odvolání však zrušil na základě žaloby Miroslava Krejčů Městský soud v Praze 22. 3. 2012.

Dne 30. 11. 1998 vyřadila vláda Miloše Zemana z návrhů na jmenování profesorem docenta Vladimíra Vreciona bez bližšího odůvodnění, když formálně doporučila předsedovi vlády kontrasignovat jmenování navržených profesorů

¹ Čl. 63 odst. 2 a 3 Ústavy Čech, Moravy a Slezska, § 10 odst. 2 a § 73 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

² <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/rozhodnuti-prezidenta/jmenovani-odvolani-rozhodnuti-rektori-vysokych-skol.shtml>

³ Peter Mikulecký měl negativní lustrační osvědčení z roku 1995 o tom, že nebyl spolupracovníkem Státní bezpečnosti, a v roce 2002 mu bylo Ministerstvem vnitra vydáno druhé pozitivní o tom, že byl spolupracovníkem Státní bezpečnosti, aniž by první osvědčení bylo zrušeno.

bez Vladimíra Vreciona.⁴ Ministr školství pak Vladimíra Vreciona vyřadil z návrhu na jmenování profesorů, což odpovídalo dikci tehdy platného zákona o vysokých školách, který právo navrhopvat profesory dával ministru na základě předchozího návrhu vysoké školy.⁵ Vladimír Vrecion podal ústavní stížnost, kterou Ústavní soud odmítl.⁶

Dne 17. 5. 2013 oznámil rektor Univerzity Karlovy Václav Hampl, že podle sdělení ministra školství Petra Fialy prezident Miloš Zeman odmítl vyhovět návrhu Vědecké rady Univerzity Karlovy jmenovat profesorem doc. Mgr. Martina C. Putnu. Miloš Zeman důvody nevedl s tím, že je případně sdělí až před soudem, pokud jej Putna zažaluje. Podle předsedy vlády Petra Nečase je jmenování profesorů v kompetenci prezidenta: „*Sám musí svoje kroky obhájit a vysvětlit, a to platí i v případě nejmenování některého z navrhovaných adeptů na profesora.*“⁷ Nakonec prezident po setkání s ministrem školství Petrem Fialou 22. 5. 2013 na Pražském hradě uvedl, že „*není stroj na podpisy*“, ale je připraven podepsat jmenovací dekret Putnovi s tím, že mu jej nepředá sám, ale ministr školství. Tato praxe již v minulosti opakovaně proběhla. Zároveň však požádal ministra, aby připravil změnu zákona a zbavil prezidenta oprávnění jmenovat profesory. Prezident Zeman vyšel z názoru, že může určitou pravomoc vykonávat, pokud bude moci jmenování sám uvážít, v opačném případě je zbytečné, aby takovou pravomocí prezident disponoval. Následující Rusnokova vláda připravila změnu zákona s tím, že by profesory jmenoval předseda Senátu.

Od tereziánsko-josefínských reforem v druhé polovině 18. století byla vysoká škola vnímána jako významný státní ústav a profesor jako státní hodnostář. Proto byl jmenován spolu s vysokými úředníky panovníkem na konkrétní vysokou školu; změnit své působíště mohl jen tehdy, když jej stát přeložil na jinou vysokou školu. I když je od roku 1999 umožněno působení soukromých vysokých škol, bylo ponecháno právo jmenovat profesory prezidentu republiky, přičemž jmenování profesorem již neobsahuje právo na pracovní místo na konkrétní vysoké škole.⁸ Prezident republiky požívá tohoto práva, protože při tvorbě nových zákonů se často opisuje z dosavadních, neprosazuje-li někdo změnu. Právo prezidenta jmenovat profesory je odůvodněno jen tradicí. Jestliže bude změněna osoba jmennující profesory, je správné dát toto právo rektorům

⁴ Usnesení vlády č. 798 z 30. 11. 1998 a bod 17 záznamu jednání vlády z 30. 11. 1998. http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/BBD92A611703B5F5C12571B6006BABD0, http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/B533B085D6344EEBC12571B6006C2E17

⁵ § 15a zákona č. 172/1990 Sb., o vysokých školách.

⁶ Usnesení Ústavního soudu z 18. 5. 2000, III.ÚS 641/99. Vyjádření vlády k ústavní stížnosti usnesením č. 232 z 28. 2. 2000, http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/06C0B3ED2F833729C12571B6006AEBDD

⁷ Zeman odmítl jmenovat Putnu profesorem, rektor chce vysvětlení. Zpravodajství ČTK ze 17. 5. 2013, 4. verze, ID T201305170366104.

⁸ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

vysokých škol. Uvedené právo nikdy neměl ministr školství či předseda parlamentní komory. Navíc je nedůvodné zatěžovat mimopražské kandidáty profesury požadavkem na cestu do Prahy, kde by nějaký pražský orgán měl vykonat jejich jmenování. Vysoké školy na Moravě jsou způsobilé provést jmenování profesora bez potvrzení jmenování z Prahy. Jmenování profesorů rektory nepochybně obecnou platnost profesury. Rektori udělují tituly bakalářské, magisterské a doktorské s obecnou platností. Obecnou platnost profesury zaručují jednotná pravidla předchozího profesorského řízení pro všechny vysoké školy. Obdobně jmenování docentů konají rektori, přičemž docent může působit i na jiné škole, než kde byl jmenován. Na rektory byla tato pravomoc převedena roku 1990. V letech 1950–1990 jmenoval docenty ministr školství.⁹ Bude-li opuštěna tradice jmenování profesorů hlavou státu, je přirozeným řešením dát tuto pravomoc tam, kde se profesorské řízení provádí, tedy na vysoké školy, a zmocnit jmenováním jejich rektory. Je na zákonodárci, zda ponechá profesuru jako obecnou hodnost akademického pracovníka s celostátní platností, či ji sváže s konkrétním pracovním místem na dané vysoké škole.

---

⁹ § 27 odst. 2 zákona č. 58/1950 Sb., o vysokých školách. § 27 zákona č. 19/1966 Sb., o vysokých školách. § 75 zákona č. 39/1980 Sb., o vysokých školách. § 13 odst. 2 zákona č. 172/1990 Sb., o vysokých školách. § 71 a 72 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

Informační technika – velká neznámá

JOSEF ŠMAJS

Dnešní společnost bývá někdy označována za technotronní, za informační. Také proto si ontická (fyzická) zvláštnost informační techniky zaslouží samostatnou pozornost. Jde totiž o techniku, která duchovní kulturu svými funkcemi může ovlivnit podobně nečekaně, jako mechanická technika kdysi zasáhla kulturu materiální. Dlouhé období abiotické instrumentalizace, v němž byly fyzické vlastnosti nástroje přinuceny spolupracovat s produktivními schopnostmi živého člověka (s jeho kulturně orientovanými silami), nám ovšem o možné spolupráci informačních technologií s biotickým procesem komplexní duševní aktivity lidí mnoho nepoví.¹

Jestliže klasická produktivní technika – *nástroj, stroj, automat* – postupně rozšiřovala a nakonec nahradila práci lidských rukou, a to do té míry, že člověk v řadě odvětví musel odejít z pracovního cyklu, pak dnešní informační technika (IT) lidskou intelektuální aktivitu tak snadno ani *nerozšiřuje, ani nenahrazuje*. Tuto v organismu ukrytou aktivitu může ovlivnit *pouze na jejím „vstupu a výstupu“*. Jako produkt přirozené evoluce byla totiž lidská duševní aktivita sladěná s ostatními orgánovými funkcemi člověka, i když byla současně v té které kultuře posilována a modifikována jejím systémem.

Informační techniku můžeme sice bez obtíží začlenit do obecného výměru techniky (nástroj, stroj, automatický systém), ale její zvláštní ontickou povahu musíme *interpretovat obezřetně*. Protože techniku chápeme jako zpravidla zpředmětněný *způsob (postup), jak využívat původně přírodní systémy, struktury a síly* pro lidské kulturní účely, informační technika z tohoto schématu techniky částečně vybočuje.² Opouští totiž linii přímého fyzického střetávání antropotechnického systému (člověk-nástroj; člověk-stroj) s jeho vnějším prostředím. Toto prostředí IT jen využívá jako médium pro šíření kulturních informací.

I když vývoj IT v obou hlavních sférách její aplikace (produktivní i spotřební) směřuje k miniaturizaci a k transformaci jejího předmětného těla do různých

---

¹ Rozlišení dvou linií technického vývoje, tj. fundamentální, ale zatím teoreticky přehlížené linie *techniky biotické*, a odvozené a dosud přeceňované linie *techniky abiotické*, se osvědčuje nejen při interpretaci techniky produktivní. Snažíme se ukázat, že toto rozlišení vnáší nové světlo i do pochopení abiotické techniky informační.

² Je sčůdné to nerespektovat a podle modelu fungování techniky produktivní považovat informační techniku za extenzi lidských smyslů a nervové soustavy člověka (M. McLuhan). Mohou nás lákat úvahy o tom, že by tato technika mohla plnit roli umělé inteligence, či přebírat některé funkce „centrální nervové soustavy“ (CNS) globalizovaného systému kultury. Je příjemné přemýšlet o znalostní či učící se společnosti (knowledge society, learning society) a o netušených možnostech celoživotního procesu lidské intelektuální kultivace.

ného fyzikálního prostředí, i když tyto aplikace zvyšují látkovou a energetickou šetrnost veškeré techniky, její ekologický přínos je zatím minimální. Také tato technika, podobně jako každá nová historická úroveň techniky, nemůže nahradit klasickou biotickou a abiotickou techniku produktivní. Ale ještě předtím, než se IT prosadila, tradiční abiotická produktivní a spotřební technika spojenými silami značnou část přirozené uspořádanosti Země poškodily.

Název „informační technika“ je ovšem *mírným eufemismem*. Toto sousloví naznačuje, že předmětné tělo i funkce informační techniky, které ve formě vzájemně spolupracujících osobních počítačů, sítě internetu a mobilních komunikačních technologií už dnes dosahují planetárních rozměrů, jsou poprvé v dějinách techniky orientovány žádoucím směrem: nikoli na přemáhání přírody a civilizační růst, ale *na lidský intelektuální rozvoj*. Vzniká proto iluze, že tato technika působí jako systém získávání, kultivace a přenosu lidských myšlenek.³

Abychom podstatě a roli informační a komunikační techniky lépe porozuměli, je užitečné zvolit alespoň dva komplementární přístupy: *Na jedné straně* je třeba stručně naznačit to, jak tato technika vyrůstá z vývojové linie klasické abiotické techniky: *z linie nástroj, stroj, automatický systém*. *Na druhé straně* je nezbytné ukázat, jak informační technika navazuje na původní biotický způsob získávání, kódování a šíření kulturní informace: *na lidské smyslově neuronální poznání, řeč a její zápis*. Nejprve tedy k prvnímu problému.

1. Návaznost informační technologie na vývoj abiotické techniky

Jako vysoce sofistikovaný prostředek pro dosažení samočinnosti abiotické techniky, která v instrumentální i mechanické podobě nutně zahrnovala lidskou spoluúčasť, informační technika vzniká pokračováním (prodloužením) *abiotického technického vývoje*. Protože je s to nahradit některé řídicí funkce člověka v antropotechnickém systému, tj. komunikovat uvnitř systému převážně biotického (člověk-nástroj) i převážně abiotického (člověk-stroj), hodí se i pro komunikaci mezi ostatními strukturami kultury. Právě tak dobře se hodí i k vnějšmu doplnění některých lidských kognitivních a smyslově neuronálních procesů.

Především je důležité vědět, že v omezené míře je „informační technikou“ každá skutečná technika, která je s to do přírodních látek na čas vestavět novou sociokulturní informaci, tj. fyzicky *transformovat přírodní struktury na*

³ V souvislosti s horizontálním přenosem přirozené genetické informace mezi bakteriemi v biosféře F. Capra napsal: „Mikrobiologie nám tedy dává střízlivou lekci, že technologie jako genetické inženýrství a globální komunikační síť, které pokládáme za úspěch naší moderní civilizace, jsou planetární sítí bakterií již po miliardy let používány k regulaci života na Zemi.“ Capra, F. *Tkání života. Nová syntéza myslí a hmoty*. Praha: Academia 2004, s. 208.

*struktury kulturní.*⁴ A protože příroda je spontánní aktivitou „usměrňovanou“ jak přirozenými pravidly fyzikálními a chemickými (příroda neživá), tak přirozenou biotickou informací (příroda živá), je zřejmé, že pouze člověk nebo jiná fyzická síla (přetvářející aktivita) mohou přírodě vnucovat odlišnou kulturní informaci. Poněkud jinak řečeno, je-li lidská mysl pouhou nositelkou (paměť) potenciální kulturní informace, pak teprve komplexní lidské bytostné síly mohou být – samy o sobě i spolu s technikou – vykonavatelem této informace. Mohou tuto informaci záměrně zpředmětňovat, tj. orientovat její fyzické působení proti přírodě, *mohou část přírody formovat jako kulturu.*

Instrumentální (nástroje) i mechanická (stroje) forma techniky, u nichž se předpokládá přímá lidská spoluúčast v technologickém cyklu, jsou ještě přímo řízeny lidskou vůlí. *Automatizovaná abiotická technika*, do jejíhož systému se podařilo konstrukčně vestavět některé řídicí funkce člověka, tuto *část lidské vůle již nutně zahrnuje.*

Nejvyšší stupeň rozvoje abiotické techniky vzniká patrně proto, že abiotická vývojová linie techniky se svým rozsahem a stupněm exploatace neživých přírodních sil přiblížila – i když umělým kulturním způsobem – analogickému rozsahu a stupni exploatace těchto sil samotným životem. Vyjádřeno jinak, informační společnost, charakteristická nejen automatizací výroby, obchodu a služeb, nýbrž i procesy rychlého přenosu informací a vznikem velkých informačních sítí, spontánně vzniká z objektivní logiky šíření protipřírodní kultury. Vzniká jakoby z potřeby rozvíjet simultánně fungující technosféru.⁵

Proces rychlého rozvoje informační techniky souvisí s funkčním větvením abiotické linie techniky ve fázi automatizace, souvisí s objektivní tendencí planetární kultury k růstu a k silné ekonomické a technologické integraci. Souvisí však i se vznikem a rozvojem teoretických disciplín systémového chápání světa, s rozvojem kybernetiky (teoretické i aplikované), s novým pochopením pozemského fyzikálního prostředí jako kosmické aktivity atomární a molekulární. A teprve takové okolnosti a změny v pojetí skutečnosti umožnily vysokou úroveň rozvoje abiotické techniky, umožnily její intenzivní diferenciaci a specializaci, i zatím největší možné „přiblížení“ velikosti a komplexity technických

---

⁴ Tato transformace se ovšem týká i lidského organismu. Například nástroj řemeslníka aktivně působí nejen na pracovní předmět, nýbrž současně utváří i vlastnosti člověka, do produktivního procesu vtahuje i jeho psychiku.

⁵ Jazykovým výrazem technosféra rozumíme planetární systém fungování, reprodukce a evoluce techniky (biotické i abiotické). Simultánně fungující globální technosféru tedy na jedné straně „zapíná“ a „vypíná“ východ a západ Slunce, jimž se spouští a zastavuje obvyklá denní aktivita lidí a dalších organismů ve směru od východu k západu, ale na druhé straně ji svým spojitým chodem (včetně chodu naprázdno) udržuje a integruje globální síť rozvodu (jakoby kulturního krevního oběhu) elektrické energie i nynější globální síť informační.

prvků (mikroprocesorů) konstrukčním stavebním „prvkům“ pozemského života (živým buňkám).⁶

Posuzováno z širšího hlediska, lze říci, že informační technika dovršuje nejen proces abiotické automatizace produktivní sféry, ale že současně proniká i do oblasti neproduktivní: do lidské duševní práce, vzdělávání, zábavy i trávení volného času lidí. Tím, že na jedné straně doplňuje již existující informačně otevřenou abiotickou techniku a na druhé straně informačně uzavřený lidský organismus, *neruší a neomezuje* ani geneticky nastavenou účinnou adaptivní strategii člověka jako druhu, ani skryté predátorské paradigma kultury. Naopak, toto paradigma svými aplikacemi posiluje, a pomáhá ještě rychleji zpředmětňovat silnou *kulturní protipřírodní intencionalitu*. Protože příroda je slabě integrovaným hostitelským systémem kultury, tj. systémem, který spontánně zpředměťuje svou mírnou *přirozenou intencionalitu biofilní*, lze mu po jistou mez a po jistou dobu silnější kulturní intencionalitu (kulturní účely) vnucovat.

Vliv informačních technologií na lidskou psychiku

Praktické osvojení a užívání informační techniky, jakkoli má řadu společných rysů s osvojením a užíváním klasické instrumentální a mechanické techniky, se ovšem vyznačuje jednou důležitou zvláštností. Průměrný člověk běžným biotickým i abiotickým technologiím (tj. klasickému zemědělství i většinou řemesel) v podstatě až do průmyslové revoluce (po příslušném seznámení či zapracování) přiměřeně rozuměl. V průběhu své ontogeneze, která úzce souvisela s produktivní aktivitou naprosté většiny populace, byl totiž s to intelektuálně vstřebávat organizační i technologickou složitost kultury své doby.

Dnes se ovšem situace mění a intelektuálně se znovu podobá počátkům lidské kultury. Zjistíme-li záměrně nepoměr mezi rychle rostoucím rozsahem a složitostí kultury a ustálenou strukturou naší kromaňonské psychiky, že pro průměrného člověka je zatím užitečné, aby předem rezignoval na intelektuální osvojení příliš složité a smysly přímo nepostížitelné fyzické podstaty informační techniky. Ukazuje se jako výhodné, a nejlépe nás o tom přesvědčují malé děti, které se již do informační společnosti narodily, učit se motoricky, neverbálně, tj. pouze interaktivnímu zkusnému ovládní: rychlému operativnímu rozhodování a „mačkání správných tlačítek“. A právě také to značnou část

⁶ Víme, že slovo „přiblížení“ je v tomto kontextu odvážné. „Je třeba si uvědomit, že pro člověka-technologa je buňka zařízením přinejmenším neobvyklým, kterému se může spíše obdivovat než je chápat. Organismus tak ‚jednoduchý‘, jako je bakterie, se dělí každých dvacet minut. V této době bakterie produkuje bílkoviny rychlostí 1000 molekul za sekundu. Poněvadž jedna molekula bílkoviny se skládá přibližně z 1000 aminokyselin, z nichž každá musí být patřičně ‚umístěna‘ v prostoru a ‚zapadnout‘ do vznikající molekulární konfigurace, není to snadný úkol. Nejnižší odhad ukazuje, že bakterie vytváří nejméně 1000 bitů informace za sekundu.“ Lem, S. *Summa technologiae*. Praha: Magnet-Press 1995, s. 261.

dnešní veřejnosti provokuje k povrchnosti – obrazně řečeno – k intelektuálnímu lovectví a sběračství.⁷

Protože podobný pragmatický postoj dnes lidé zaujímají i ke strukturám kultury, které vznikají sukcesí, tj. k velkým společenským institucím a organizacím, formulujeme záměrně provokující tezi, že *dnešní organizačně složitá postindustriální společnost* (jejíž strukturu „nezjednodušuje“ ani všudypřítomné působení hromadných sdělovacích prostředků) *rozvoj obyčejného lidského poznání svou fyzickou podobou a působením nestimuluje*. Pozitivně jistě působí na rozvoj dílčích specializovaných forem poznání a nalézání efektivních procedur jak obelstvit kulturní struktury a síly.⁸ Máme-li však na mysli obecnou představu kulturního celku (např. rozsáhlého technologického procesu, činnosti ministerstva), zdá se, že je u průměrného člověka biologicky omezená na přímou fyzickou účast v něm a na její dílčí zpětnovazební smyslovou kontrolu. Nadosobní celek systému, v jehož rámci člověk působí, je jen těžko postižitelný myslí většiny jednotlivců.

Civilizační paradox

Dnešní kultura je svou organizační a technologickou složitostí pro člověka stále méně průhledná. Vzniká proto zvláštní civilizační paradox: analogicky jako kdysi komplexnost původní přírody nemohla přímo podnitit racionální pochopení světa u našich předků, nemusí ani dnešní sofistikovaná kultura průměrnou populaci obecně intelektuálně stimulovat.

Důkladnější vysvětlení je sice obtížné, ale nabízí se souvislost s fyzickou i psychickou účastí člověka v instrumentálním či mechanickém technologickém cyklu. Tradiční abiotická produktivní technika (člověk-nástroj, člověk-stroj) jako z části umělý funkční systém, který primárně působil na smyslově vnímatelné ontické struktury vnějšího světa, pro své fungování potřebovala přímou účast živého člověka v pracovním cyklu. Tato technika tedy do produktivního procesu vtahovala lidské tělo i lidskou psychiku. Musela být nejen informačně a motoricky doplňována živým člověkem, ale byla také pod neustálou zpětnovazební kontrolou řemeslníka či obsluhy stroje.

Miniaturizovaná a vysoce specializovaná technika informační, která je s to řídit i zajišťovat zpětnovazební kontrolu automatizovaného technologického

---

⁷ „Náš nový masový vědec a akademik či student si libuje, jak je teď všechno pohodlně on-line a jak snadné je nahrabat si jako sena informaci na internetu.“ Čejka, M. *Alma Mater; vdova po duchu*. In: Host. Brno 2004, č. 8. Dodáváme, že pro vzdělávání nejsou ani tak důležité vlastní informace, ale cesta k jejich získávání a osvojování, s níž souvisí nejen struktura a trvalost získaného vědění, ale i schopnost rozpoznat váhu poznatku v jeho vztahu ke skutečnosti.

⁸ S touto skutečností jistě souvisí vysoká prestiž právního vzdělání a role právníků v dnešní společnosti.

procesu, bezprostřední fyzickou a psychickou účast člověka na fungování svého těla neumožňuje. Přijímá totiž lákavou kulturní objednávku šetřit velikost i čas a po vzoru živé pozemské přírody zajišťuje *sociokulturní simultánnost teritoriálně vzdálené lidské aktivity*. Takže pouze svou nepodstatnou viditelnou tělesností, svým fyzickým makroskopickým obalem, rozměrem a vzhledem, kterým je přítomná na stolech v našich továrnách, kancelářích, úřadech, školách a bytech, nezáměrně působí na makroskopické struktury kultury včetně fenotypu lidského organismu.⁹ A to jistě neprovokuje lidskou mysl k intelektuální aktivitě, tázání a snaze pochopit skrytou podstatu informační techniky.

2. Návaznost na vývoj lidské řeči, poznání a myšlení

V této druhé linii návaznosti informační techniky – v návaznosti na lidské intelektuální aktivity – musíme pro správné pochopení její ontické podstaty docenit fakt, že tato technika se svými funkcemi vřazuje do kulturně fundamentální linie techniky biotické. Přirazuje se k zatím nedocenenému *biotickému rozpoznávání, kódování, předávání a využívání rozptýlené kulturní informace*. Vstupuje do smyslové aktivity člověka, do jeho vidění a naslouchání, *do fonetické řeči i do způsobu jejího šíření včetně vnějšího paměťového zápisu*. Navazuje na biotickou technologii alfabetského písma, na mechanickou technologii knihtisku, na elektrotechnickou technologii telegrafu, telefonu, filmu, rádia a televize. V polovině minulého století začíná sice neohrabanými konstrukcemi elektronkových sálových počítačů, ale své nynější vrcholové úrovně dosahuje v počítačích stolních a přenosných, které jsou stále menší a rychlejší a které mohou být funkčně spojeny.

Připomeňme si, že člověk je jediným živým tvorem, jemuž se podařilo (pochopitelně pod tlakem vnějších podmínek a prostřednictvím kulturního systému) *pouze strukturami svého organismu rozpoznat, zakódovat, šířit a nebiologickým způsobem využívat neuronální informaci*. Teprve vznik postindustriální společnosti a globální ekologické krize částečně odhaluje, o jak velkou událost v dějinách člověka i celé Země se jednalo. Kdybychom se kdysi za nám dnes neznámých okolností nenaučili účelově svět poznávat, mluvit, logicky myslet a později i psát, nevznikla by lidská kultura ani dnešní informační technika. Takže právě v této přehlížené biotické linii dosud *tajemného volního*

⁹ Ale i toto působení je sociokulturně významné, nabylo povahu jemného a skrytého technologického útlaku. K obrazovkám počítačů posadilo malé děti, právě tak jako úředníky, vědce i učitele vysokých škol. Na katedrách vysokých škol se přestalo diskutovat o věcných problémech. Po příchodu do pracovny, podobně jako kdysi v továrně či dílně, se nejprve zapíná stroj, osobní počítač. Ale ten zatím primárně neslouží k prohlížení jinak nedostupných textů fyzicky vzdálených knih, nýbrž hlavně pro případný sběr informací ze sítě internetu, k vyřizování nevyžádané pošty, k přijímání administrativních příkazů a k formálnímu vykazování vlastní práce pro nadřazené instance.

ovládání potenciálně polyfunkčních lidských bytostných sil má informační technika svou sice nepravou, ale dlouhou a málo známou minulost. Ta je ale bohužel natolik nezřetelná a srostlá s vývojem společenské duchovní i materiální kultury, že ji lze rekonstruovat jen s obtížemi a velmi přibližně.

Původ lidské řeči

Vznik lidské řeči jako jedinečného biotického způsobu kódování a artikulace smyslově neuronální informace zůstává stále nejasný. Spolehlivě nevíme, v jaké fázi lidské fylogeneze se objevila článkovaná řeč. Opatrně to proto formulujeme tak, že lidská řeč vzniká spolu se vznikem kultury. Zjišťujeme, že řeč není pouze přirozeným, nýbrž především *sociokulturním produktem*. Jako výsledek nové „nebiologické“ kulturní potřeby vznikala na jedné straně *geneticky podmíněnými anatomickými změnami* lidského organismu,¹⁰ a na druhé straně – pokud jde vlastní podobu jazyka – *procesem spontánní informačně nepředešané lidské intelektuální aktivity, jedinečné kulturní sukcese*. Dokonalost a nedostupnost této kulturní kreativity tu ovšem můžeme jen připomenout.

Lidé tedy mohli již na počátku kultury, tj. dávno před vznikem informační techniky, etnickým jazykem (řečí) nejen komunikovat, tj. předávat pocity, poznatky a své vnitřní stavy vzájemně mezi sebou v rovině horizontální i vertikální, nýbrž také z prostředí získanou informaci sociálně a technologicky využívat. Tato informace se samovolně ukládala do jejich přirozené neuronální paměti, která současně vytvářela i rozptýlenou paměť kulturní – *aktivní socio-kulturní genom*. Pomocí smyslově neuronálního poznání, myšlení a řeči (tzv. třetím čtením skutečnosti) bylo možné z vnějšího prostředí *vysávat informaci*, kterou do něho ve formě přirozené uspořádanosti vestavěla evoluce.¹¹

Protože hláskovaná řeč patrně vznikala dlouho, tj. plně se rozvinula až u anatomicky moderního člověka, můžeme v souladu s archeologickými nálezy předpokládat, že souběžně s procesem jejího formování probíhal také rozvoj jemných čepelových nástrojů a výtvarného umění: skalních maleb, rytin a umělecky zdobených předmětů. Zdá se být proto logické, že první historické formy

---

¹⁰ Mezi důležité podmínky řeči patří nejen v genomu obsažený program, ale také zvláštní anatomické poměry v hrdle současného člověka. „Protože lidé jsou vzpřímení tvorové, svírá jejich jícen a průdušnice s podélnou osou dutiny ústní přibližně pravý úhel. Touto šťastnou kombinací se dostal hrtan s hlasivkami blízko k dutině ústní a tím i ke kořenu jazyka. Lidoopi nejsou vzpřímení, jen polovzpřímení... Zdá se, že to bylo vzdálení hrtanu od kořene jazyka, jež je (a patrně i pozdější neandertálec – pozn. J. Š.) odsoudilo k samohláskové „němosti““. Beneš, J. *Homo sapiens sapiens*, Brno: UJEP 1990, s. 109.

¹¹ Existují vlivní autoři, kteří ovšem objektivitu informace popírají. F. Capra cituje Batesonův názor, že neexistuje objektivní informace ani objektivní poznání a že „... informace spočívá v rozdílech, které jsou vnímány.“ (Bateson, G. *Mind and Nature*. New York, Dutton 1979.) Srovnej Capra, F. *Tkání života...*, s. 271.

zápisu řeči byly blízké uměleckému symbolickému vyjádření. Obrázkové i znakové písmo, které předcházelo dnešnímu fonetickému záznamu řeči (v němž sémanticky neutrální písmena odpovídají sémanticky neutrálním zvukům), bylo ovšem vysoce konzervativním prvkem tehdejších starých kultur: komplikovalo např. překlady do jiných jazyků. „Všechny abecedy – píše M. McLuhan – kterých se užívá v západním světě, od ruské až k baskické, od Portugalska až po Peru, jsou deriváty řecko-římských písmen. Jejich jedinečné oddělování zraku a sluchu od sémantického a verbálního obsahu z nich učinilo mimořádně radikální technologii překladu a homogenizace kultur.“¹²

Druhotné kódování

Komplexní lidská mysl, která má nejen biotický neuronální základ, ale i analogovou biotickou formu, nemůže být s parciální abiotickou informační technikou bezprostředně slučitelná.¹³ Avšak *mluvená i psaná řeč* jako vnější projevy lidského poznávání, kódování a interpretace sociokulturní informace se může stát *hlavním předmětem působení informační techniky*. Abiotická informační technika totiž může živou lidskou řeč, která představuje z prostředí získanou a bioticky zakódovanou sociokulturní informaci, *kódovat druhotně*, může ji analogově či digitálně zapisovat, ukládat, zesilovat, přenášet i reprodukovat.¹⁴ Sama o sobě (tj. např. po zániku člověka) by ovšem ani vysoce vyspělá informační technika nemohla informací ze struktury vnějšího světa „získávat a využívat“, tj. nemohla by vytvořit „čtvrté čtení přírody“, aniž by se nestala „informačním subsystémem“ nějakého „nadkulturního“ systému, parazitujícího na biosféře i kultuře.¹⁵

Dnešní příklon mladší populace k elektronické formě komunikace, tj. k vyhledávání informací na internetu, k předávání krátkých zpráv mobilními telefony atp., snižuje potřebu četby a studia časově náročné teoretické a krásné

¹² McLuhan, M.: Jak rozumět médiím. Extenze člověka. Praha, Odeon 1991, s. 90. „Pouze fonetická písmena mohla být použita k překladu – i když hrubému – zvuků kteréhokoli jazyka do jediného vizuálního kódu.“ Tamtéž, s. 90.

¹³ „Nedávný vývoj v kognitivní vědě jasně ukazuje, že lidská inteligence je zcela odlišná od inteligence stroje, tedy od „umělé“ inteligence. Nervový systém člověka nezpracovává žádné informace (ve smyslu diskrétních prvků, které existují vně těla připraveny pro použití poznávacím systémem), ale odpovídá na podněty prostředí neustálou modulací své struktury.“ Capra, F.: *Tkán života...*, s. 72.

¹⁴ V souvislosti s další miniaturizací informační techniky se sice rýsuje možnost umělých implantátů do lidského organismu, ale spolu s tím i problém společenského zneužívání této formy technického pokroku.

¹⁵ Metaforou „tří čtení“ se pokoušíme postihnout způsob získávání informace z vnějšího světa, a to jak živými systémy, tak systémem kulturním. Schematicky řečeno, „prvním čtením“ označujeme získávání genetické informace ve fylogenezi, „druhým čtením“ získávání informace v ontogenezi živočichů s CNS, „třetím čtením“ získávání jazykově zakódované sociokulturní informace kulturním systémem (poznávajícími lidmi).

¹⁶ Metodám tvůrčího psaní se již na filozofických fakultách vysokých škol věnuje pedagogická pozor-

literatury. Snižuje tím potřebu jak „tvůrčího čtení, tak tvůrčího psaní“.¹⁶ Živá generační paměť (aktivní sociokulturní genom), kterou vybraná a zprostředkovaná mediální nabídka nutně deformuje a ochuzuje, se proto odpojuje od kdysi přímého zpětnovazebního vztahu s pamětí neživou (s pasivním sociokulturním genomem). Ale protože tu nejde jen o paměť vestavěnou v technice a v materiální kultuře, nýbrž také o paměť zapsanou v knihách a dokumentech duchovní kultury, vznikají tím vážné problémy pro další rozvoj člověka i kultury. Průměrná populace, úměrně ztrátě aktivní účasti v produktivním a společenském procesu, postupně *ztrácí schopnost důvěrně rozumět přírodě i minulé a dnešní kultuře, ztrácí i schopnost porozumění sama sobě*. Snadné komerční využívání předností společenské dělby práce v oblasti materiální proto kontrastuje s komplikacemi v oblasti duchovní.¹⁷ I když pasivní sociokulturní genom v důsledku dělby práce plynule přirůstá, lidé, kteří nemohou snadno číst odbornou literaturu či aktivně duševně pracovat, mohou sice žít v blahobytu a netrpět nedostatkem informací, ale duchovně mohou stagnovat a strádat: informační bohatství společenské duchovní kultury si totiž ve formě osobnostně integrovaného vzdělání nelze osvojit bez dlouhé a namáhavé práce.

3. Člověk a informační technika

Vzhledem k širokému spektru vlivů informační techniky na globalizovanou kulturu se pokusíme naznačit její účinek pouze na *průměrného člověka a na potřebu obecného filozofického pochopení světa dnešní veřejnosti*.

Můžeme dnes s klidným svědomím říci, že informační technika svým působením kultivuje a světonázorově rozvíjí člověka? Zatím se zdá, že do živé společenské paměti (do aktivního sociokulturního genomu) vstupuje spíše rušivě. Informace, které rozšiřuje prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, jsou sice snadno dostupné, ale podléhají komerčním zřetelům. Prodej chytrých mobilních telefonů, tabletů a přenosných počítačů využívá přirozené zvědavosti i celoživotní schopnosti člověka operativně se učit a zapomínat.¹⁸

---

nost. Způsoby tvůrčího čtení se zatím neučí. Do jisté míry rozvíjelo tvůrčí psaní kdysi rozšířené dopisování mezi přáteli a příbuznými. Zdá se však, že odklon od tradičního dopisování kazí jazykový projev dnešní mladé generace právě tak, jako krátké SMS, nadměrné sledování televizního zpravodajství a plytké TV zábavy.

¹⁷ Zdeňka Petáková mě při čtení rukopisu tohoto textu upozomila na to, že lidé podle ní strádají také kvůli něčemu jinému: odtržení od přírody a jejích rytmů, ztrátě užšího společenství a jeho rituálů, společenskými zábrany péči dát i přijímat, vyprázdněním smyslu bytí na prosté „mít“ a „mít co nejvíc“, „uspět“ apod.

¹⁸ Masové sdělovací prostředky na jedné straně vyvolávají zvláštní infantilizaci dospělých, ale na druhé straně také předčasnou a nebezpečnou dospělost sociálně nezralé mládeže. „Sledováním televize nabýváme dojmu, že toho víme čím dál víc, ale zatím je tomu přesně naopak – víme čím dál méně.“ Mander, J. *Čtyři důvody pro zrušení televize*. Brno: Doplněk 2000, s. 337.

Vidíme, že informační techniku dnes rafinovaně zneužívají masové sdělovací prostředky. Namísto toho, aby v globální ekologicky ohrožené kultuře veřejnost filozoficky a občansky vzdělávaly, aby lidské myšlení provokovaly k pochopení širších otázek pozemského života a kultury, působí dezinformačně. Rozšiřují zdánlivě neutrální, a proto pseudoreálný obraz politických událostí, reklamy, sportovních úspěchů, zábavy, havárií a zločinů. S ohledem na sledovanost kalkulují s širokou účastí diváků a čtenářů, záměrně nebudují (ba přímo potlačují) dnes už nezbytné ontologické minimum občanského filozofického pochopení světa: *jeho složku kritickou a kulturně sebezáchovnou*. Snad i proto se za rychlým vědeckotechnickým pokrokem a pustošením přírody kulturou výrazně opožďují nejen reflexe společenských věd, ale i celková světonázorová vzdělanost lidí. Snižuje se tím schopnost globální protipřírodní kultury vytvářet politickou vůli k biofilní transformaci své struktury.¹⁹

Při osvojování nového ontologického minima se dnešní veřejnost už nemůže spoléhat ani na pomoc nejmocnějšího sdělovacího prostředku – *televize*. Televize je dnes úzce spjata s komerčními zájmy, s reklamou a zábavou, a proto svým působením dále prohlubuje odcizení člověka jeho původnímu přírodnímu prostředí. A protože lidé již žijí hlavně ve městech, tj. nepracují ani v zemědělství, ani v řemeslech, jen minimálně se setkávají s blahodárným fyzickým působením živé a neživé přírody na svůj organismus (i na své vlastní děti). Neverbálním vlivem kulturního systému, jehož expanzi na úkor přírody nezkoumají ani společenské vědy, ani filozofie, *vzniká tak u průměrného člověka nekritická „adaptace“ na kulturu, na její skrytou predátorskou orientaci*.²⁰

Máme-li však uchovat obyvatelnost Země a zabránit excesům lidského chování uvnitř kultury, musíme uznat obě dnes známé formativní citové vazby dětí, které ovlivňují jejich ontogenezi: *za první*, význam pevné citové vazby dítěte k vlastní rodině – zejména k matce; *za druhé* formativní citový vliv přírody a přehledné lidské komunity („druhé a třetí matky“ každého duševně zdravého člověka).²¹

¹⁹ „Televize 50. let chtěla být kulturní a používala svůj monopol k tomu, aby všem vnucovala produkty s kulturními nároky (dokumenty, adaptace klasických literárních děl, kulturní debaty atd.) a formovala tak vkus široké veřejnosti; televize 90. let se snaží o jeho využívání a o podbizení se tomuto vkusu, aby zasáhla co nejširší publikum, tím, že nabízí divákům primitivní produkty, jejichž paradigmatem je talkshow, realityshow – realistické výseky ze života, exhibování bez závoje často extrémních zkušeností, které jsou schopny uspokojit jistý voyeurismus a exhibicionismus (jako jsou televizní soutěže, v nichž lidé hoří touhou účinkovat, i jako pouzí diváci, jen aby dosáhli okamžiku zviditelnění)“. Bourdieu, P. *O televizi*. Brno: Doplněk, 2002, s. 45.

²⁰ „V tomto smyslu televize dále prohlubuje stav, jenž započal s vytvořením umělého prostředí. Již teď jsme odříznuti od většiny nezprostředkovaných zkušeností s naší planetou.“ Mander, J. *Čtyři důvody...*, s. 259.

²¹ Jerry Mander v souvislosti s kritikou nadměrného sledování televize dnešními malými dětmi cituje názor herce Roberta Keeshana: „V době, kterou trávíte před televizní obrazovkou, nemůžete dělat jiné věci. Dítě ve věku tří čtyř let je v období nejmohutnějšího citového vývoje. A my jako lidé se

Vliv na pochopení světa

Nekriticky přijímaná skutečnost, že nynější liberálně tržní ekonomiky jsou ve velkém rozsahu řízeny neviditelnou rukou trhu, která je spontánně integruje a optimalizuje vzhledem k nastavené expanzi v přírodním prostředí, působí ve světonázorové oblasti negativně. Kromě jiného zakrývá tři důležité věci. *Za první fakt*, že už lokální zemědělské kultury byly nastaveny pro nás lidi aktuálně výhodným, ale bohužel potenciálně nebezpečným směrem – často jen na příliš krátkozrakou druhově sobeckou přestavbu přirozeného prostředí. *Za druhé fakt*, že predátorská optimalizace globálního kulturního systému, která citlivě reaguje na zhoršení či zlepšení podmínek ekonomického podnikání v konkrétní zemi, nereaguje na mnohem závažnější změny v oblasti chudoby, zdraví, spokojenosti a lidského štěstí. *Za třetí fakt*, že globalizace v nynější formě hedonistické spotřební kultury technicky vyspělých zemí nemůže směřovat k osvobození a kultivaci všech lidí. Zdá se, že vzhledem ke konečnému povrchu planety a k jejím omezeným zdrojům a možnostem samovolné likvidace kulturních produktů povede jen k osvobození menší části lidstva: především lidí bohatých a úzké skupiny veřejností nevolených nadnárodních korporací bezohledně technologicky exploatujících Zemi. Již dnes totiž vede k rozšiřování abiotické spotřební techniky, která příštím pokolením lidí Zemi svými reprodukčními a provozními nároky (při miliardových počtech) nenapravitelně pustoší.²²

Proto také musím upozornit na nebezpečí, které lidstvu hrozí ze spontánního růstu kulturního systému, v němž by chybělo přiměřené intelektuálního pochopení světa, jeho stavu a možností dalšího vývoje. Vzhledem ke schopnosti přirozené animální adaptace na vnější svět můžeme my lidé také vysoce složité kulturní výtvořiny (i když jsou naším dílem) využívat i poznávat pouze neverbálně. Zůstala nám totiž schopnost přijímat je jako součásti širšího vnějšího prostředí. Ale tento způsob, který se v dnešní globalizované kultuře rozšiřuje také o vysoce komplexní informační a spotřební techniku, je z dlouhodobého hlediska nepřístupný. Předmětná složka kulturního systému, tak jak je zatím duchovně nastavena, i bez jakéhokoli celkového filozofického pochopení, tj. pouze v důsledku hospodářsky výhodné aplikace dílčího vědění a prosazování úzkých fiskálních zájmů (kulturní sukcesí), stále rychleji roste a prostorově expanduje. A protože spolu se schopností lidského motorického učení se současně rozšiřuje pokleslá

---

rozdíváme jen tehdy, když prožíváme skutečné zážitky, zážitky ze života: povídáme si s mámou, dotýkáme se táty, chodíme na různá místa...“ Mander, J. *Čtyři důvody...*, s. 259.

²² Také v této situaci nám nepomůže televize. Podle J. Mander je televize „...ze své podstaty mnohem účinnější a působivější médium pro reklamu než pro sdělování informací, v nichž hraje roli jakákoli životní síla: lidské pocity, vzájemné působení člověka s člověkem, přirozené životní prostředí nebo způsob myšlení či bytí.“ Mander, J. *Tamtéž*, s. 279.

ontologie všedního dne, která reaguje jen na empirickou tvář nynějšího konzumního systému, lidstvo neodpovědně předává svůj osud do rukou skrytého predátorského paradigmatu kultury, tj. do rukou trhu a dalších neviditelných regulativů společenské spontánnosti. Rozpoznání lidské viny za úbytek přírodního bytí totiž předpokládá náročné teoretické poznání: ontologický přístup zahrnující konflikt kultury s přírodou, historické a biologické poučení včetně osvojení přiměřeného světonázorového minima společenskou většinou.

Mladí a staří

S tím však souvisí ještě jeden málo známý problém. Proč dnes mohou mladí lidé učit lidi dospělé a staré, kteří se ve své většině obávají symbolických procedur? Proč se tak rychle znehodnocuje kvalifikace, kterou člověk získával v průběhu dospívání, vzdělání a zkušenosti v mladém a středním věku? Proč má část dnešní mladé generace až k agresí zvýšené sebevědomí?

Již jsme uvedli, že člověk jako druh ke své existenci dnes potřebuje dvě odlišná prostředí – *přírodu i kulturu*. Kdyby se mu kdysi nepodařilo kulturu vytvořit, patrně by zůstal součástí přirozených ekosystémů dnešní rovníkové východní Afriky. I dnes je sice bytostí přírodní, ale jeho konzervativní přirozenost mu nebrání, aby vytvářel vysoce sofistikovanou informační společnost. Proces kulturního rozvoje je umožněn i tím, že sociokulturní informace, kterou produkuje kulturní systém, může přirůstat i na úrovni CNS člověka, neboť je ukládána v jiné paměťové struktuře, než v jaké je uložen lidský genom.²³

Obě prostředí (přirozené i umělé), která člověk ke své existenci i ontogenetickému rozvoji potřebuje a do nichž se jako dítě narodí, si biologicky osvojuje jako jedno předem dané a nerozdělené vnější prostředí. Na toto prostředí se také fyzicky i psychicky adaptuje. Živá i neživá pozemská příroda, tj. přirozené prostředí, které se vyvíjelo velice pomalu, byla tedy velmi dlouho důležitou „konstantou“ standardního osobnostního rozvoje člověka. Byla tím, co lidský konzervativní genom v ontogenezi „očekával“ a s čím se také velice pomalu proměňoval. Osobnostně konstitutivní vliv kultury v lidské ontogenezi tradičně zastupovala – pomineme-li nepříliš rozvinutou materiální kulturu uvnitř lidských sídel – *rodina a živá duchovní kulturní tradice* (aktivní sociokulturní genom). Dnes se naopak prosazuje kulturní *tradice mrtvá*, tj. ona část duchovní kultury, která se zpředmětila v technice a která je současně zapsána v umělé společenské paměti (v pasivním sociokulturním genomu).

²³ Důvod přísného oddělení dvou různých paměťových struktur u živočichů – genetické a neuronální paměti – má patrně hluboký biologický smysl. Není totiž žádoucí, ale ani biologicky možné, aby se zkušenost konkrétního individua, která se získává v průběhu jeho ontogeneze, zapisovala do genomu. Operativní, málo objektivní a nespojitou individuální neuronální paměť dokázal však člověk v průběhu kulturní evoluce přeměnit na značně objektivní, spojitý a samovolně se rozvíjející „genom kultury“.

Dnešní mladí lidé se v důsledku průniku informační spotřební techniky do většiny domácností mohou biologicky neverbálně adaptovat (často ještě před tím, než se naučí dobře číst a psát) na informační technologie (počítač, internet, mobilní telefon atp.). Již v útlém věku zvládají některé obslužné procedury formou hry i za pomoci rodičů a školy. Tím se jakoby zmocňují poznatků, které si neosvojili, které „nevlastní“. Zmocňují se vědění, které je konstrukčně vestavěno v technice a které je pro příslušníky starší generace obtížně dostupné. I když obvykle nemají analogickou příležitost neverbálně se adaptovat na krajinu, volně žijící či domestikovaná zvířata a ostatní struktury přírodního prostředí, bezděčně dosáhli „kvalifikace“, která je zmocňuje učit své prarodiče. Ti totiž vyrůstali v jiné struktuře vnějších vlivů, v níž zpravidla chyběly zpřemětněné osobnostně konstitutivní podněty kulturní povahy (složitější předměty, stroje, přístroje, hračky, odborné knihy), ale nikoli živá kulturní tradice a osobnostně nezastupitelné podněty přirozeného venkovního prostředí. Prarodiče dnešních městských dětí se ovšem v důsledku života či častého pobytu na venkově nebáli zvířat a relativně složitých procedur zemědělské technologie. V dětském věku sice nemohli učit lidi staré a zkušené, ale přímým prožitkem volné přírody se analogicky zmocňovali v přírodě vestavěné informace, která ve formě vtištění (tj. imprintingu jako nejtrvalejší formě neuronální analogové paměti) pomohla zformovat jejich psychicky zdravou osobnost.

Celospolečenskou nezbytnost kontroly humanistické a biofilní orientace veškeré techniky bychom nevyjádřili lépe, než to učinil J. Mander: „Domníváme se, že žijeme v demokracii, protože čas od času smíme volit mezi kandidáty do zastupitelských orgánů. Ale výběr poslanců nebo prezidenta má jen nepatrný význam ve srovnání s naší nemožností rozhodovat o technických vynálezech, jež ovlivňují způsob naší existence víc, než kdy může ovlivnit jednotlivý politik. Bez získání kontroly nad technickým vývojem jsou všechny představy o demokracii jen pouhopohou fraškou.“²⁴

Psáno pro revue Universitas a Britské listy

---

²⁴ Mander, J. *Čtyři důvody...*, s. 340.

Co nového v přírodních vědách**Poznání minulosti je klíčem pro poznání problémů současného světa**

RUDOLF MUSIL

Málokdo mimo odborníky ví, jak bohatou historii má Morava v kvartérních výzkumech, především v nálezích fauny, flóry a tehdejšího člověka. První písemné zprávy sahají až do doby před 400 lety. Pokud zastáváme myšlenku, že rozvoj každé vědy je v přímé závislosti na množství poznatků převzatých od minulých generací, pak má Morava dobrou výchozí pozici.

Kvartér, začínající před 2,6 miliony let (přesně 2,588 mil. let), se dělí do dvou epoch – pleistocén a holocén. Vyznačuje se opakujícími změnami prostředí a velkými migracemi flóry a fauny. Pleistocén je charakterizován větším počtem chladných a teplých výkyvů různé intenzity a délky. Chladná období (glaciály) trvají v průměru 90 000–100 000 let, výrazně teplejší období (interglaciály) jsou většinou kratší. Je to zároveň perioda hlavního vývoje hominidů a jejich postupně se zvětšujících zásahů na okolní prostředí.

Morava má z hlediska střední Evropy výjimečné postavení. Všechna pohoří na západ a na východ mají západovýchodní průběh a tvoří tak určitý filtr stěžující severojižní nebo jihoseverní přesun rostlin a živočichů. Pouze území Moravy a její sníženina Moravská brána spojuje jižní podunajské a severní polské oblasti, a má tak velkou důležitost pro tehdejší migrace periodicky se opakující, sezónní migrace, i pro migrace vyvolané většími klimatickými oscilacemi. Proto je zde také tak velké množství nalezišť fauny, někdy spojených s činností člověka v otevřeném terénu i v jeskynních krasových oblastech. Stává se tak ve spojení s kvartérními profily důležitou oblastí pro řešení celé řady problémů.

Klima střední Evropy bylo vždy ovlivňováno dvěma velkými gradienty: gradientem sever–jih a gradientem západ–východ. Severojižní gradient je přitom přerušovaný horskou bariérou západovýchodního směru, která klimaticky rozděluje celou střední Evropu. Tyto migrace byly způsobovány především změnami teplotními a srážkovými. Pokud se týče gradientu západ–východ, byly migrace západním směrem vždy častější a výraznější než směrem opačným. Bylo to způsobeno tím, že zatímco oblast s aridním (kontinentálním) klimatem se rozšiřovala od východu na západ hluboko do západní Evropy, humidní (oceánické) klima se nikdy daleko na východ Evropy nerozšířilo. Vzrůstající kontinentalita klimatu od západu na východ měnila mírné a vlhké zimy a studená léta západní Evropy v drsné zimy a horká léta Evropy střední a východní.

Vlivem nejrůznějších faktorů (především změny v intenzitě sluneční radiace, v ročním rozdělení teplot, srážek a v jejich množstvích, absolutní výšky apod.) dochází k vytváření klimaticky odlišných oblastí. Při jakémkoliv hodnocení dřívějšího přírodního prostředí dané oblasti, daného ekosystému si musíme nejprve ujasnit, z jakého pohledu bude naše hodnocení vycházet (globální, regionální nebo lokální). Jejich vzájemné směřování není možné.

Cílem globální metody je zobecňující způsob pohledu. Charakteristika tohoto prostředí vychází především ze studia mořských sedimentů a z vyhodnocení změn v teplotě mořské vody, dále pak ze studia ledovců Grónska a Antarktidy. U všech těchto změn se předpokládá, že se projevují globálně, ovšem v rozdílných oblastech s různou intenzitou. Získané údaje nejsou a ani nemohou být v celé Evropě zcela identické. Informace globálního charakteru nám podávají proto pouze globální obraz změn, bez rozdílu, zda se jedná o pahorkatiny, hory a nížiny, nebo o severní, střední a jižní oblasti Evropy.

Vlivem nejrůznějších faktorů dochází k vytváření klimaticky odlišných regionů (provincií). Hranice regionů nebyly nikdy stabilní, v průběhu času se stále měnily. Pokud měly tyto změny větší intenzitu, způsobovaly rozsáhlé migrace jak rostlinného, tak i živočišného společenstva. Migrace západním směrem byly přitom častější a výraznější než směrem opačným.

I uvnitř jednotlivých provincií nacházíme poměrně velké klimatické rozdíly. Velmi rozmanitý reliéf Evropy je pro lokální změny nadmíru vhodný. Nacházejí se v něm jak pahorkatiny a hory, tak i nížiny, což umožňuje vznik lokálních environmentálních změn. Nejednalo se přitom o změny vyplývající z vertikální zóny. Reliéf střední Evropy představuje ideální možnost pro tato studia. Nejdůležitější úlohu z hlediska rostlinného pokryvu a na něm vázané fauny hrají tedy lokální zvláštnosti. Lokální difference hrály nejdůležitější úlohu především v chladných obdobích. Mohly mít buď až extrémně drsné klimatické podmínky, nebo naopak velmi příznivé. Oba případy se samozřejmě odrážely jak v rostlinném, tak i v živočišném společenstvu a byly důležité i z hlediska člověka. Jednalo se o oblasti, které vybočovaly z obecně převládajícího klimatu a pro biotu v širokém slova smyslu sloužily jako refugia.

Opakující se klimatické výkyvy (teplota, srážky, plynné složení atmosféry atd.) různé intenzity a různé délky jsou typické nejen pro období kvartéru, ale i pro předcházející epochy. Tato cykličnost je přírodní zákonitostí a je nutné ji předpokládat nejen v dnešní době, ale i v budoucnu.

Kombinovaný výzkum specifických lokálních mezoklimatických podmínek ukazuje na těsnou vazbu mezi rostlinstvem, faunou a lidskou historií. Poslední glaciál je charakteristický klimatickými oscilacemi různé velikosti a různé intenzity, které vyvolávají vysokou druhovou diverzitu zvířecího společenstva. Největší množství nálezů obratlovců pochází u nás z poslední ledové doby. Neznamená to, že nálezy starší (terestrická zvířata známe z Moravy z doby již před 16 mil. lety) by chyběly. Je jen takových lokalit méně.

Analýza prostředí sestává ze dvou základních částí, které jsou ve vzájemném vztahu: fyzické neboli abiotické faktory, zahrnující všechny neživé složky, a biologické neboli biotické faktory. Při analýze prostředí je nutné vyjít v prvé řadě z fyzických faktorů, tj. především z reliéfu krajiny, z existence vodních toků, z množství dešťových a sněhových srážek a jejich rozdělení v průběhu roku, z akumulačních a denudačních procesů, z teplotních poměrů, a to jak z globálních, tak i z lokálních hledisek.

Na analýzu fyzického prostředí navazuje analýza biotického prostředí, tj. především rostlinný pokryv a na něm závislá společenstva živočichů, dále vhodnost oblasti pro existenci jednotlivých druhů (velikost biodiverzity) z hlediska trvalého pobytu spojeného s rozením mláďat i z hlediska jejich přechodného pobytu. To vše ve spojení s akčním radiem jednotlivých druhů, s jejich ekologickou valencí spojenou se sezonní a dlouhodobou migrací.

Prostředí a jeho změny jsou tedy výsledkem interakce širokého rejstříku nejrůznějších faktorů. Analýza prostředí pouze z pohledu jedné disciplíny nemůže v žádném případě složitost prostředí vysvětlit. V současné době byl již pro poslední glaciál celé oblasti Evropy vytvořen kontinuální záznam globálních klimatických změn. Podíleli se na něm oceánografové, fyzici, chemici, kvartérní geologové a paleozoologové, paleobotanici a počítačová experti.

Množství našich poznatků o poslední ledové době, tj. o období mezi 117 000 až 12 000 let (přesně na základě studia ledovce v Grónsku 11 734 calBP (cal. = v kalendářních rocích) a následujícím holocénu, se v poslední době nepředstavitelně zvětšilo. Jsem přesvědčen, že kdybych se rozepsal tom, co všechno jsme z tak vzdálené doby dnes schopni zjistit, mnozí by tomu asi nevěřili (jen pro zajímavost uvádím: oblačnost ve spojení s velikostí srážek, s jejich ročním rozdělením a výparem, sněhová pokrývka a její mocnost, počet dní v roce se sněhem, rychlost a směr proudění větrů, průměrná teplota větrů v jednotlivých oblastech, počet dní v roce s teplotou přes 0 °C, počet dní v roce s teplotou přes 5 °C, minimální teplotní extrémy, maximální teplotní extrémy, průměrné zimní teploty, průměrné letní teploty, kolísání mořské hladiny, teplota mořské vody, ledové kry na moři, jejich velikost, časová délka jejich výskytu a rozsáhlost jejich rozšíření jižním směrem, teplota povrchu půdy, rostlinný pokryv a jeho změny, faunistické společenstvo a jeho změny, strava jednotlivých zvířat, délka jejich života, teplota pitné vody, setrvávání v průběhu života na jednom místě nebo migrace a odkud, směry a délky větších migrací a další).

Výčet zpracovávaných témat zároveň ukazuje, jak můžeme dnes již zjistit poměrně detailně všechny atributy prostředí. Ještě před několika desítkami let nás něco podobného ani ve snu nenapadlo.

Informace získáváme nejen z vlastních nálezů, ale i ze sedimentů, ve kterých se nacházejí. Pouhá determinace nálezu dnes již nedostačuje. Znamená to, že nález bez vyhodnocení svého bezprostředního okolí, tj. sedimentů, má dnes velmi omezený význam.

Studované území Moravy dává dnes dostatečný počet údajů, aby bylo možné zodpovědět aspoň základní otázky.

Jak jsem již uvedl, naše poznatky o poslední ledové době se dnes podstatně změnily. Dříve se předpokládalo, že po celou dobu posledního glaciálu byl v severní části střední Evropy rozšířen silný ledovcový pokryv a v jeho předpolí se nacházela pouze tundrová vegetace spojená s výrazně chladným podnebím, tedy krajina poměrně jednotvárná. Dnes víme, že situace byla poněkud jiná, pokud se týká pevninského zalednění i periodicky se opakujících teplotních a srážkových výkyvů.

Pižmoni severní (*Ovibos moschatus*), čeleď turovití, podčeleď kozy a ovce. Jsou blíže příbuzní kozám a ovcím, méně již turům. Genetické studie ukázaly, že se od nich oddělují velmi brzo, již na začátku jejich evoluce. Ze střední Evropy známe jejich nálezy před jedním miliónem let. I když se jedná o zvířata žijící převážně v nejméně pohostinných podmínkách tundry, nacházíme je dokonce ojedinele i v zalesněných oblastech (jižní Francie, Španělsko), kde se objevují spolu s faunou vyžadující mírnější klima, jako byli jeleni a zubří. Během pleistocénu osídlují celou Eurasii. U pižmoňů se vyvinul jeden z nejlepších způsobů obrany proti predátorům, který neznáme u žádného jiného druhu. Při jejich objevení se všechna zvířata rychle sbíhají a vytvoří souvislý kruhovitý tvar. Tisknou svoje těla k sobě tak, že mezi nimi není mezera. Zadkem směřují dovnitř a skloněnými čely s nebezpečnými rohy ven. Uvnitř kruhu se pak nacházejí telata a slabší zvířata. Nejsilnější členové provádějí proti nepříteli rychlé útoky, po kterých se okamžitě opět vrací do semknutého stáda. Pokud se jim semknutí celého stáda rychle podaří, odradí tímto způsobem i vyhladovělou smečku vlků. Kresba: Petr Modlitba, odborná konzultace: Rudolf Musil

- Stručný sled hlavních teplotních změn v posledním glaciálu:
 109–107 ka BP*: Náhlé ochlazení.
 107–98 ka BP: Dva výrazně teplé eventy oddělené mezi sebou krátkodobým ochlazením.
 98–88 ka BP: Pokles průměrných teplot, ale relativně stále teplo. Stále ještě nedochází ke vzniku typického arktického klimatu.
 88–68 ka BP: Na začátku rychlé zvýšení teplot. Výrazně teplé klima s větším počtem menších různě intenzivních výkyvů. Období klimaticky podobné poslednímu interglaciálu. Celkem 20 000 let výrazně teplého klimatu s chladnými oscilacemi.
 Zhodnocení: První polovina posledního glaciálu v délce cca 40 ka má celou řadu klimatických výkyvů různé intenzity, ale v průměru panuje stále teplé, případně mírné klima. Z toho důvodu byla v dřívější době ještě řazena do posledního interglaciálu.
 68–60 ka BP: První glaciální maximum trvající cca 8 000 let. Teprve nyní dochází k výrazné a náhlé klimatické změně. Poprvé se objevuje ve střední Evropě arktické klima s typickou mamutovou stepí. Horské skandinávské ledovce sestupují do nížin, dostávají se však pouze k severnímu pobřeží Baltického moře. Vyslovené studené klima netrvá dlouho. Kolem 50 000 BP začíná docházet k pomalému zmenšování pevninského ledovce a k jeho ústupu do hor. Po této době jsou již pak ve Skandinávii pouze různé velké horské ledovce.
 Další vývoj: Období mezi 58–28 ka BP znamená přechodnou, ještě mírně teplou fázi přerušovanou různě intenzivními chladnými výkyvy.
 58–46 ka BP: Studené výkyvy nedosahující ještě extrémně studených hodnot.
 46–28 ka BP: Studené výkyvy již výrazně chladné.
 32–28 ka BP: Výrazně studené období, ke konci relativně teplejší oscilace.
 28–16 ka BP: Poslední glaciální maximum (LPG), největší ochlazení v celém posledním glaciálu. Teprve nyní překračuje kontinentální ledovec Baltické moře a rozšiřuje se až do oblasti středního Německa a Polska. Jeho největší rozšíření trvá však pouze krátce, cca 9 000–10 000 let. Kolem 15 000 BP jsou již Rujana a Litva v severní Evropě bez ledovcového pokryvu.
 25–10 ka BP: Postupný zánik ekosystému, začátek tvorby dnešního.

Závěrem je možné stručně shrnout:

V současné době žádná vědní disciplína nevystačí pouze s informacemi, které jí poskytuje vlastní vědní obor, ale snaží se získat doplňující informace z jiných oborů. Hlavním cílem se stává vyřešení problému, na kterém se zúčastní všechny disciplíny, které jej mohou pomoci vyřešit. Dnešní výzkumy se vyznačují celou řadou nových přístupů a nutností mezinárodní spolupráce.

* Zkratka **ka** = tisíc, např. 12 ka = dvanáct tisíc, zkratka **BP** = before present, před rokem ....

Zvlášť výrazné je to u těch oborů, které se zabývají dřívějším prostředím. Komplexní mnohooborový přístup překračuje možnosti monodisciplinárních ústavů.

Nový způsob práce vyžaduje i jinou strategii terénního výzkumu. Předpokládá, vedle vysoce erudovaných odborníků jednotlivých oborů, vedoucí pracovníky s velkým rozhledem, který přesahuje hranice jejich oboru a kteří jsou schopní organizačně zvládnout oborové odlišnosti terénního výzkumu. Musí mít takovou erudici, která by dovozovala myšlenkově a metodicky adaptabilně komunikovat s celou řadou vědeckých disciplín jiných oborů, než je ta, kterou dotyčný specialista ovládá. U terénních výzkumů je nutné se rozhodovat z hlediska odlišných metod jednotlivých zastoupených oborů urychleně, většinou bez možnosti konzultací. Únik jakýchkoliv informací v terénu znamená jejich definitivní ztrátu.

Stručný doslov

1. Klima v posledním glaciálu nebylo nikdy delší dobu stabilní, což se nutně odráželo i ve změnách diverzity společenstev rostlin a fauny. Je patrná stálá cykličnost, která je zřejmě přírodní zákonitostí a platí i pro období následujícího holocénu a samozřejmě i pro dnešní dobu.
2. Klimatické oscilace měly velmi různou délku a různou intenzitu.
3. Kontinentální ledovec se rozšířil v posledním glaciálu do Německa a Polska dvakrát a jeho trvání bylo vždy vzhledem k délce posledního glaciálu poměrně krátké. K rozšíření kontinentálního ledovce až do střední části Německa a Polska došlo poměrně pozdě, a to až koncem posledního glaciálu.
4. K výraznému ochlazení dochází v Evropě v posledním glaciálu až kolem 60–55 ka BP, kdy můžeme evidentně poprvé dokumentovat přítomnost tundry.
5. Po celou dobu posledního glaciálu existovala ve střední Evropě refugia odlišující se svým klimatem od okolí.
6. Dnešní ekosystém vznikl teprve nedávno, před cca 10 000 lety, předcházející byl zcela odlišný a nemá k dnešnímu žádnou analogii.
7. Období posledního glaciálu, a můžeme říci i celého kvartéru, je klimaticky mnohem složitější, než jsme si jej na základě našich dřívějších poznatků představovali.
8. Poznání minulosti je klíčem pro poznání problémů současného světa, zvláště pro disciplíny známé jako environmentální vědy. Bez poznání minulosti je nemožné řešit probíhající současné procesy v atmosféře, oceánech, krysféře, litosféře a biosféře.

Dovětek

A co vše dnes známe z posledního glaciálu z území Moravy? Na tuto otázku by měla odpovědět nově připravovaná kniha, která vyjde péčí Nakladatelství

Masarykovy univerzity koncem března tohoto roku (*Morava v době ledové. Prostředí posledního glaciálu a metody jeho poznávání*).

Chceme v ní ukázat, jak napínává je práce související s novými objevy, kolik nových poznatků dnešní doba přinesla, čím vším se zabývají kvartérní studia a jaké jsou v dnešní době stále ještě neznámé otázky, které bude nutné řešit.

Kniha pojednává o hlavních disciplínách a pracovních metodách, které se zúčastňují studia kvartéru. Je dokumentována výjimečnost Moravy. Vedle lokalit venkovních je zdůrazněna i výjimečná úloha krasových oblastí, které svou rozlohou a množstvím nejrůznějších nálezů jsou pro Moravu typické. Na tuto část pak navazují základní poznatky o jednotlivých skupinách tehdejších savců žijících koncem pleistocénu na území Moravy. Je uveden jejich vývoj, základní znaky, ekologické požadavky na prostředí a jejich nejdůležitější lokality. Hlavní pozornost je věnována změnám ekosystému a změnám společenstev vyvolaných migrací a případným vymíráním. Na to navazuje kapitola ze samého počátku holocénu, kdy dochází proti dřívější době k zásadním změnám. Publikace je ukončena přehledem nejdůležitějších moravských lokalit a výjimečných nálezů.

Nosorožec srstnatý (*Coelodonta antiquitatis*), do Evropy se dostává poměrně pozdě, a to až ve středním pleistocénu, kdy v celé Evropě docházelo ke stále většímu ochlazování a vlivem zvýšené aridity i k rozšiřování stepních oblastí. Do Evropy migroval spolu s ostatními druhy přizpůsobenými chladnému stepnímu klimatu a postupně ji celou osídlil. Jeho nejstarší nálezy v Evropě pocházejí z doby před 460 000–400 000 (střední pleistocén). V posledním glaciálu Moravy se jedná o běžně nacházený druh.

(Kresba: Petr Modlitba, odborná konzultace: Rudolf Musil).

Očima ekonoma

Je rezidenční péče synonymem pro kvalitní život seniorů?

MIRKA WILDMANNOVÁ

Seniori v podmínkách rezidenční péče jsou závažným tématem především proto, že přibývá seniorů, kteří tento druh služeb potřebují. Vzhledem k prodlužující se délce života a stárnutí populace bude poptávka po sociálních a zdravotních službách určených pro seniory v budoucnu nadále růst.

„Stárnutí obyvatelstva a demografické prognózy vyvolávají otázku, zda jsme schopni seniorům v naší zemi zabezpečit na sklonku života vhodné a bezpečné bydlení, které bude odpovídat jejich fyzickým, ale i ekonomickým možnostem, reportovat osobní soukromí a podporovat nezávislý způsob života.“

„Současným trendem společnosti, a to nejen české, je postupné stárnutí obyvatelstva. Tento jev začíná ovlivňovat nejrůznější oblasti života a seniorská problematika se stala diskutovaným tématem. Kvalita života ve stáří je jedním z největších problémů naší doby a společnost by měla mít snahu vytvořit vhodné podmínky pro životní styl, zdravotní a sociální péči, jakož i důstojné podmínky pro bydlení seniorů.“ Gerontologie (obor zabývající se stářím a stárnutím) považuje za „seniora“ občana staršího 65 let. Odborná literatura dodatečně člení stáří na základě charakteristických rysů následovně:

- mladý senior – jedná se o seniora ve věku 65 až 74 let, jehož charakteristickým rysem je penzionování, tzn. odchod do starobního důchodu;
- starý senior – je senior ve věku 75 až 84 let, jehož charakteristickým rysem je problém adaptace;
- velmi starý senior – je senior ve věku 85 a více let, pro něhož je charakteristický problém v soběstačnosti a zabezpečení. (Lux, Kostelecký, 2011)

„K 31. prosinci 2005 bylo v ČR celkem 10 251 079 osob, z toho 1 456 391 (14,2 %) ve věku 65 a více let (počet obyvatel nad 60 let 2 054 380 – 20 %). Podle střední varianty projekce demografického vývoje zpracované Českým statistickým úřadem by měli lidé starší 65 let v roce 2030 tvořit 22,8 % populace, v roce 2050 pak 31,3 %, což představuje přibližně 3 miliony osob.“ (www.nrzp.cz)

Tato prognóza má mnoho společenských důsledků. Pacovský (1990) popisuje tyto důsledky:

- Ekonomické – zvyšování počtu a podílu staršího obyvatelstva vede k nezbytnosti tvořit vyšší důchod osobami ekonomicky aktivními.

- Sociálně-zdravotní – s vyšším věkem narůstají i nemocnost a potřeby různých forem sociální péče i péče zdravotní.
- Sociologické (psychosociální) – týkají se rolí starých lidí ve společnosti, zabezpečování jejich práv a potřeb, jejich postavení v současné rodině, řešení specifických osobních problémů, např. hmotného zabezpečení, bydlení, stravování, soběstačnosti, aktivity, kvality života.

Při zajišťování péče o staré lidi je třeba mít na paměti, že se demografické stáří jednotlivých regionů v ČR liší. Se zcela jinou problematikou seniorů se setkáváme v řídké zalidněných oblastech (vesnice) a v oblastech hustě zalidněných (města, velkoměsta).

1. Meze a možnosti ústavní péče

Meze ústavní péče

V momentě, kdy u seniora nastává zhoršení zdravotního stavu, který brání v soběstačnosti, a rodina se o takového člena rodiny nemůže nebo nechce postarat, dochází většinou k nedobrovolnému svolení seniora k přestěhování do rezidenčního zařízení. V této chvíli nastávají dva problémy. *Nízká kapacita* těchto zařízení v příslušné obci či kraji a převyšující poptávka způsobují dlouhé čekací lhůty pro umístění. Čekání na nedobrovolnou změnu dosavadního života je často pro seniory a jejich rodiny stresující životní situací a zátěží.

Možnosti ústavní péče

V současné době patří zkvalitnění péče o seniory k velmi diskutovaným tématům právě kvůli již zmíněným demografickým změnám. K obratu v České republice částečně dochází po roce 1989, výrazné změny se ale situace dočkala až poté, co vstoupil v platnost zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Dochází k *transformaci* celé oblasti sociálních služeb nejen z ekonomických důvodů, ale i z důvodu přiblížení života ve stáří normálnímu životu. Roste zájem o práva klientů a o potřebu jejich větší autonomie (Dvořáčková, 2012).

Financování sociálních služeb v pobytových zařízeních je vícezdrojové. Přispívá stát, obec, provozovatel, zdravotní pojišťovna, rodina, ale podílí se také úhrady klientů a přiznané příspěvky na péči, které náleží pobytovému zařízení poskytujícímu klientovi sociální službu (Malíková, 2010).

Kvalita poskytovaných služeb je garantována povinností registrace jejich poskytovatelů po dodržení zákonem stanovených podmínek a dále pomocí standardů kvality sociálních služeb, které přesně vymezují povinnosti při poskytování těchto služeb a povinnosti vůči klientům (Malíková, 2010).

V zákoně o sociálních službách jsou přesně definovány pracovní pozice pracovníků, požadavky pro výkon profese i povinnost celoživotního vzdělávání

a účast na akreditovaných vzdělávacích programech (Malíková, 2010). Toto přesné vymezení brání možnosti práce se seniory pracovníkům bez odborného vzdělání a kvalifikace.

Jedním z nejvýznamnějších bodů je vytvoření *individuálního plánu*. Ten zaručuje ochranu práv klienta a přístup jako k jednotlivci s individuálními zájmy a potřebami. Malíková (2010) dále uvádí, že klient se tak stává aktivním spoluúčastníkem poskytnuté sociální služby a partnerem pro pečující personál.

2. Dotazníkové šetření kvality života seniorů v rezidenční péči

Cílem výzkumu bylo provést šetření ve vybraných zařízeních sociální péče o seniory, průzkum byl zaměřen na kvalitu poskytovaných služeb se zaměřením na cílovou skupinu seniorů

Cílovou skupinou jsou senioři, muži i ženy, kteří v zařízeních bydlí a služby využívají. Dotazníkové šetření probíhalo v listopadu a prosinci 2012 v devíti domovech pro seniory v Jihomoravském kraji a obsahovalo 23 otázek. Na dotaznících se podílelo 252 respondentů. Protože respondenty byli senioři, bylo nezbytné provádět šetření s nimi z důvodů zrakové, pohybové či jiné indispozice. Celý výzkum byl časově náročný. S každým respondentem, tedy klientem zařízení, byl proveden rozhovor v průměru od patnácti do třiceti minut. V některých případech potřebovali respondenti více času z důvodu své nezpůsobilosti.

Vyhodnocení dotazníkového šetření

Z 252 respondentů vyplnilo dotazník 147 žen, což je 58 %, a 105 mužů, což je 42 %; to potvrzuje statistická data, že ženy se dožívají vyššího věku a že je jich také více.

Z dotazníkového šetření rovněž vyplynulo, že nejčastější věkovou kategorií v zařízeních pro seniory v Jihomoravském kraji je kategorie mezi 75. až 84. rokem. Tento věk má až 46 % z dotazovaných respondentů, tedy 116 klientů. U kategorií věku 65 až 74 let a nad 85 let je výsledek bez větších rozdílů, tedy 26 % u osob 65 až 74 let, což uvedlo 66 respondentů, a 22 % u osob nad 85 let, tedy u 56 osob. Nejméně obsazenou kategorií je kategorie ve věku 60 až 64 let, tu tvoří pouze 6 % dotazovaných osob, což je 14 klientů z devíti dotazovaných domovů. Tato kategorie je nejméně obsazována, protože se jedná o věk tzv. mladého seniora; většinou jsou tyto osoby soběstačné vzhledem ke svému věku a nepotřebují péči další osoby. Přesto se ale v malém množství i tato věková kategorie v zařízeních vyskytuje. Většinou jsou to osoby sociálně slabší, o které se nemá kdo postarat a u nichž je pobyt v zařízení pro ně příznivým řešením.

Další otázkou bylo dosažené vzdělání: 47 %, tedy 118 respondentů, má základní vzdělání. Celkem početnou skupinou jsou i osoby s vyučením, 35%, tak

odpovědělo 88 respondentů. Středoškolské vzdělání označilo 14 % dotazovaných, tedy 36 respondentů. Nejméně je osob s vysokoškolským vzděláním, pouhá 4 % osob uvedla, že má nejvyšší vzdělání, jednalo se o 10 klientů. Nejčastějším odůvodněním nižšího vzdělání bylo, že dříve neměli tak velké možnosti studovat, jako je dnes běžné. Většinou na studium nezbyval čas a respondenti museli místo studia nastoupit co nejdříve do práce.

Nejčastěji se v zařízeních Jihomoravského kraje vyskytují klienti právě z tohoto kraje, je to celých 92 %, tedy 231 dotazovaných. Dále jsou v zařízeních zastoupeni klienti z Vysočiny, Jihočeského, Moravskoslezského, Olomouckého a Zlínského kraje, to je ale převážně 1 % nebo 2 %. Je zde i 1 % klientů, kteří před nástupem bydleli v zahraničí.

Téměř polovina dotazovaných uvedla, že jsou osobou bez omezení. Podobný výsledek měly osoby se sluchovým omezením a zrakovým omezením, jednalo se o 6 % a 5 %. Celkem obsáhlou kategorií byli lidé s omezením pohybovým, jednalo se o 31 % respondentů. Pro ně byla všechna zařízení zcela přizpůsobena a měla výtah.

Co se týče výběru zařízení, většina dotazovaných osob, tedy 60 %, uvedla, že zařízení vybíraly podle vzdálenosti od svého bydliště před nástupem do zařízení. Důležitá pro ně byla blízkost rodiny a známých, možnost s nimi zůstat co nejvíce v kontaktu. 27 % dalo na doporučení svých známých, 4 % dotazovaných lpěla na velikosti zařízení. Ve většině případů uváděli respondenti, že jim jsou milejší menší zařízení, kde mají neustálou péči a dostatečné soukromí a klid. Ze všech osob 10 % uvedlo, že zařízení vybírali podle jiných kritérií, než která byla na výběr. Jednalo se zde o situace, kdy se o klienta neměl kdo starat, o nepříznivou životní situaci nebo o nepříznivé vztahy v rodině.

Na otázku, jak jsou dotazovaní spokojeni s prostředím, ve kterém žijí, 93 % respondentů je s prostředím, ve kterém nyní žije, spokojena. Uváděli, že jsou spokojeni nejen s prostředím, ve kterém je příjemná atmosféra, ale také s kvalitou poskytovaných služeb, s personálem a s aktivním využitím v daných zařízeních. 7 % dotazovaných uvedlo, že spokojeni nejsou. Jednalo se především o osoby s handicapem, např. o osoby na vozíku.

K otázce o výši důchodu uváděli respondenti v 45 %, že mají důchod do 10 000 Kč. Podobný výsledek, tedy 41 %, je u osob, které pobírají důchod do 12 000 Kč. 11 % osob uvedlo výši důchodu do 8 000 Kč. 3 % dotazovaných uvedla, že mají důchod v jiné výši, z vlastních poznatků mohou podotknout, že se jednalo především o respondenty s vysokoškolským vzděláním.

Z otázky, zda „zbývá respondentům měsíčně z důchodu více než 15 % daných zákonem na osobní potřebu“ vyplynulo, že 82 % dotazovaných, přesněji 206 osobám, zbývá měsíčně více než 15 % daných ze zákona, zatímco 18 % dotazovaných, tedy 45 osobám, zbývá jen právě 15 % daných zákonem. Pokud tedy seniorům, kteří pobírají důchod 8 000 Kč, zůstane jen 15 % ze zákona, jedná se o částku 1 200 Kč měsíčně, jež seniorům zůstává. Pokud se jedná

o seniory, kteří mají měsíční důchod 10 000 Kč, činí zde 15 % ze zákona 1 500 Kč měsíčně, které mají senioři k dispozici. Jestliže senioři pobírají důchod 12 000 Kč, musí seniorům zůstat opět minimálně 15 % z důchodu, která jsou dána zákonem, v tomto případě se jedná o částku 1 800 Kč měsíčně.

Co se týče péče v zařízení, 48 % uvedlo, že mají neustálou a kvalitní péči, pro 46 % dotazovaných je péče dostačující a pouhých 6 % uvedlo, že je péče nedostačující. Co se týče zařízení, většina byla téměř nová nebo po rekonstrukci, tudíž vybavení bylo plně funkční a přizpůsobeno co nejvíce klientům. Právě 6 %, jež uvedlo, že péče je nedostačující, bydlelo ve starších zařízeních, kde neměli tak velké možnosti, které se týkají jak péče, tak třeba právě i rozvoje.

Na otázku, zda jsou zaměstnanci zařízení ochotní a vstřícní, celých 50 % respondentů uvedlo, že zaměstnanci zařízení jsou ochotní a starají se o osoby dobře. 42 % potom uvádí, že zaměstnanci se starají o osoby spíše dobře. Negativně odpovědělo 6 % dotazovaných, podle nich jsou zaměstnanci neochotní. Možnost, že se o ně nestarají dobře, uvedlo 1 % osob. Negativně většinou odpovídali klienti, kteří do zařízení vůbec nechtěli nastoupit, nebo osoby, které si stěžovaly téměř na všechno.

Když byli respondenti dotazováni na aktivní vyžití, pak celých 44 % uvedlo, že aktivního vyžití mají mnoho, v rámci aktivizace pro ně byly připraveny různé terapie, hry či představení. V některých zařízeních měli klienti možnost bavit se podle toho, na co měli právě chuť, to uvedlo až 48 % osob. Pouhých 8 % pak uvedlo, že dostatečné aktivní vyžití nemají a byli by pro jeho rozvoj, většinou se jednalo o klienty, kteří měli v zařízení velkou škálu aktivizačních programů, jen se nechtěli začleňovat.

Dalším okruhem dotazování bylo, zda by klienti chtěli více aktivního vyžití. Většina respondentů uvedla, a to v celých 81 %, že by více aktivního vyžití nechtěli, zbylých 19 % pak uvedlo, že by byli pro více aktivního vyžití. Právě u respondentů, kteří uváděli, že aktivního vyžití mají velké množství, se objevovala únava. Nechtěli jejich větší rozvoj, protože většinou šli z jednoho aktivizačního programu do druhého a neměli už čas na odpočinek. Programy měli po snídani až do oběda, po obědě do svačiny, od svačiny do večere, tudíž večer odcházeli na pokoj zcela znavení a je pochopitelné, že více aktivního vyžití by neuvítali.

Z výzkumu vyplynulo, že 91 % respondentů je v zařízení spokojeno. Tito klienti vnímali zařízení, ve kterém žijí, jako svůj domov, v některých případech uváděli, že jediné, co jim zde chybí, je přítomnost rodiny. Zbylých 9 % pak uvedlo, že se službami v zařízení spokojeni nejsou, byly to většinou osoby, kterým chyběli blízcí a které se nemohly sžít s prostředím.

Pokud se jedná o kvalitu poskytované péče v domovech pro seniory, jak vyplývá z výzkumu, je kvalita poskytované péče na velmi dobré úrovni. Některá zařízení byla za účelem zlepšení poskytovaných služeb přestavována, jiná pro-

šla rekonstrukcí a rozšířila nabídku poskytovaných služeb. I přesto, že ve všech zařízeních se snaží zlepšovat a udržet si kvalitu poskytovaných služeb, doporučení bych směřovala k rozšíření aktivizačních programů, které by vedly k zlepšení paměti a mobility klienta.

Závěr

V současné době se velmi dbá na zkvalitňování služeb a péče o seniory, k čemuž přispívá i zákon o sociálních službách. Tento článek se snažil na základě provedeného dotazníkového šetření zhodnotit kvalitu poskytovaných služeb a stav sociálních podmínek rezidenčních zařízení ve vztahu k seniorům.

Pokud se budeme zabývat poznatky, které vzešly z výzkumu, můžeme konstatovat, že kvalita poskytnutých služeb v zařízeních vyšla pozitivně. Seniori nevnímají pobyt v rezidenční péči jako negativum, ale jako pokračování svého kvalitního života. Nejčastější příčinou nástupu do pobytového zařízení je samota a obavy seniorů, že se o sebe nebudou moci postarat. Osamocené seniory také ve většině případů doprovázejí zdravotní komplikace ovlivňující především jejich mobilitu. Klienti odcházejí do rezidenční péče dobrovolně, často jim vhodné zařízení pomáhá vybrat rodina. Po finanční stránce nemají problém si zabezpečit financování svého pobytu z vlastních zdrojů. Zde je nutno upozornit, že dotazníkové šetření bylo prováděno v zařízeních, kde je zřizovatelem obec nebo kraj (nejednalo se o zařízení komerčního charakteru, kde příspěvky klientů jsou podstatně vyšší).

Z vyhodnocení výzkumu vyplynulo, že rezidenční péče není hrozbou pro kvalitu života seniorů, ale nabízí jim plnohodnotně strávený čas bez ztráty důstojnosti. Z toho také vyvozují doporučení, že jakákoliv finanční podpora obcím a krajům na zřízení rezidenčního bydlení pro seniory je správným doporučením a trendem v poskytování služeb.

Literatura u autorky (e-mail: Mirka.Wildmannova@econ.muni.cz).

Josef Wagner, Člověk a stroj, 1928

Sochařství civilismu

JAROSLAV SEDLÁŘ

Po období expresionismu, kubismu s neoklasicismem, který přežíval až do třicátých let 20. století, nacházíme v domácím sochařství epizodu, kterou lze nazvat civilistní sochařství nebo sochařství civilismu. Můžeme ho zahrnout do daleko širšího uměleckého proudu nazývaného civilismus. Slovo pochází z latiny, někde se připomíná ještě dnes jeho již zasutý význam civilní, občanský, týkající se veřejného nebo politického života. Vznikl na přelomu 19. a 20. století v Americe a byl vyvolán ustálením většinového (přímého) volebního systému prezidenta, bojem proti otroctví a nebyvalým rozvojem zemědělství, obchodu a průmyslu, což podpořilo demokracii a technický pokrok, ale také řešení sociálních problémů. V souvislosti s tím je do civilismu zařazováno zobrazování technických vymožeností, strojů, továren, elektřiny, komunikace, automobilů, mrakodrapů, oceňování lidské práce, demokracie a svobody.

Průkopníkem civilismu a zakladatelem moderní americké poezie je Walt Whitman (1819–1892), publicista, básník, který v roce 1855 vydává svou jedinou sbírku *Stébla trávy*, v níž se snaží o nové pojetí krásy a pravdivosti. Toto dílo publikuje s osobitým vyznáním o nové poezii, zbavené všech konvenčních básnických prostředků. Nastoluje střízlivou výpověď o skutečnosti a prohlašuje, že uměním nadevše je „*prostota. Nic není lepšího, než prostota.*“ Opěvuje člověka, jeho družnost, moderní život a jeho protiklady, lidskou práci, všední věci, rozmanitost světa a přírody, snaží se všem vsugerovat představu krásy a radosti novou formou, novou obrazností, pásmem dojmů a představ. *Stébla trávy*, práce, balancující na rozhraní mezi poezií a prózou, byla přijímána s rozpaky, na druhé straně však podněcovala evropský symbolismus a civilismus (u nás například Otakara Březinu a Stanislava Kostku Neumanna) a stojí u zrodu civilní nebo civilizační poezie. Časopis *Devětsilu Pásmo* od roku 1924 propaguje a popularizuje civilizační kulturu u nás. Whitmanem se inspirovali také někteří prokletí básníci, dále Émile Verhaeren (1855–1916), rozvíjející ideu sociální revolty, obávající se o člověka, ale i o budoucnost světa. Předkládá obrazy průmyslového města i venkova, pěstuje symbolismus a civilismus: *Chapadlovitá města, Přeludné krajiny, Svitání*.

V civilismu byly nejrůznější motivy často čerpány z každodenního života, například i v evropské *Nové věcnosti*, která bývá někdy definována jako znak epochy. Celé evropské umění té doby inklinovalo k realitě. Své zklamání z válečných útrap první světové války vyjádřil za všechny český malíř Emil Filla, když po návratu z emigrace prohlásil: „Zbývá nám dnes opět jen holá věc...

Chceme být a zůstat realisty života.“ Jak stejně – dalo by se říci apoliticky – mysleli lidé v poválečné době, o tom svědčí podobný výrok, který pronesl představitel rakouské nové věcnosti Rudolf Wacker: „Anwalt der unbeachteten, bescheidenen Dinge zu sein,“ býtí advokátem nepovšimnuté, skromné věci. Civilismus se nicméně prosazoval především v poezii, odkud byl převzat také u nás například Jiřím Wolkerem (*Poštovní schránka, Věci...*), představitelem proletářské poezie, a to i k pojmenování sochařství slovem sociální civilismus na počátku 20. let 20. století, *Těžká hodina, Balada o očích topičových*. Vojtěch Lahoda v akademických Dějinách českého výtvarného umění uvádí: „Počátkem dvacátých let se výrazně prosadil sociální civilismus ve tvorbě malířů, zejména z Umělecké besedy (Karel Holan, Miloslav Holý, Pravoslav Kotík, Václav Rabas, Vlastimil Rada), ale i sochařů, Karla Kotrby, zejména žáků Jana Štursy, a v mnohém následovníků civilistního období Otty Gutfreunda.“ Obrat Otty Gutfreunda k civilismu, věcnosti a primitivismu byl oceňován mladší generací sochařů. Byli to například Bedřich Stefan, spolu se sochařem Janem Laudou, první ze Štursových žáků, kteří pochopili velikost Gutfreundovy proměny sochařství po první světové válce. Stefan pomáhal Gutfreundovi při modelování soch v době, kdy s ním spolupracoval v jeho ateliéru. Gutfreund vytvořil styl, který nejenže byl blízký jeho tvůrčímu naturelu a intelektuálnímu přístupu, ale také absorboval a interpretoval situaci člověka po válce a jeho postavení ve společnosti. Důležitou roli sehrála skutečnost, že v roce 1918 vznikl samostatný československý stát a Gutfreundovo umělecky suverénní dílo záhy našlo své

nezastupitelné místo v širokém spektru českého výtvarného umění. Nicméně právě toto jeho uplatnění ho přivedlo k určité rozbredlosti. Bylo to totiž rostoucí množství oficiálních zakázek, které způsobily kolísavou kvalitu jeho monumentální tvorby, jak dokládají pomník *Babičky* Boženy Němcové pro Ratibořice a reliéfní vlys *Návrat legii* pro art decovou budovu Legiobanky, projektovanou architektem Josefem Gočárem.

Civilismus se obvykle periodizuje do dvou etap, jak to výstižně popsal Jan Tomeš v knize Josef Wagner: „Jestliže v oblasti literatury opadla první, silná vlna proletářské poezie velice brzy (zrod poetismu je datován rozlomením let 1923–1924), v plastice znaky vyrostlé z obdobných, vlastně

Otto Gutfreund, Vlastní podobizna, 1919

týchž kořenů se nemění, jsou dokonce vyhraněnější. To trvá přes polovinu dvacátých let, někde až na sám jejich sklonek. Je tomu tak proto, že mezi literaturou a výtvarným projevem – v jeho rámci především v sochařství – je značný rozdíl. Rozdíl, tkvící ve specifických znacích, ve vyjadřovacích prostředcích a dokonce i v materiálu. Výtvarný projev je v zásadě podroben pozvolnějším zráním tvaroslovnému a výrazovému; odlišné tvůrčí, pracovní, doslova technické podmínky, jaké jsou samozřejmě běžné v sochařství, způsobují, že v okamžiku, kdy poezie už opouští půdu proletářského umění, plastika teprve dozrává k definitivnímu výrazu a znaky slohové vrstvy, byť vrstvy tak úzké, se zaokrouhluje.“

Umělecké snahy na počátku dvacátých let minulého století v sochařství byly rozsáhlé. Ovšem právě civilismus bývá spojován s několika významnými umělci, jakými jsou někdejší studenti profesora Jana Štursy na Akademii výtvarných umění v Praze. Během let u něho studovali Josef Jiříkovský, Zdeněk Pešánek, Bedřich Stefan, Hana Wichterlová, Otakar Švec, Josef Wagner, Vincenc Makovský, Václav Žalud, Karel Dvořák, Břetislav Benda, Jan Lauda, Marie Durasová, Marta Jirásková, Marie Wagnerová (Vincenc Makovský, Hana Wichterlová, Marie Kulhánková zůstali ve Štursově ateliéru, vedeném po Štursově smrti Bohumilem Kafkou), Josef Wagner absolvoval akademická studia u Otakara Španiela sochařskou kompozicí *Hoch s mušlí* v roce 1927–1928. Byla to ovšem také doba, ve které již nebylo možné navazovat na styl jejich učitelů, ale ani na někdejší analytický kubismus, který opustil už také jeho tvůrce Pablo Picasso, aby nastoupil po první světové válce neoklasicistní etapu. Přesto ale obměny kubismu byly stále živé v dílech následovníků, jakými byli Jacques Lipchitz, Henri Laurens, Ossip Zadkin a Alexander Archipenko; ten měl v Praze dokonce výstavu. V roce 1923 v Praze ovšem vystavoval také ještě Emile Antoine Bourdelle, jehož *Pallas Athénu* tak obdivoval tvůrce skvělých portrétů Josef Wagner. Iniciátorem stylu, na který někteří Štursovi žáci, vybavení právě jím dokonalou formální a technickou přípravou, navázali, byl Otto Gutfreund, který svým osobitě pojatým figurálním sochařstvím, označovaným zjednodušeně jako sociální civilismus, jenž kulminoval v letech 1923–1925, dočasně nabídl východisko z krize, do níž se tehdejší sochařství dostalo.

Gutfreund vytvořil první civilistickou sochu v době návratu z Čech do Paříže koncem listopadu 1919 a začátkem ledna 1920, kdy vymodeloval *Vlastní podobiznu*, autoportrét z vypálené kolorované hlíny, který je pojat neobyčejně prostě bez jakékoliv idealizace, a i když se jedná o sochařskou podobiznu, nijak se v ní autor neidealizuje, ale naopak ji pojímá naprosto civilně, se soudobým kloboukem na hlavě, s knírem pod nosem a celou ji stylizuje do povšechného, až vyhlazeného tvaru. Není vyloučeno, že v té době ho mohlo k takovému pojetí v Paříži inspirovat také například art deco. Dosáhl v ní totiž nové, poněkud zjednodušené syntézy bez použití modelačních fines, bez psychologizace a s použitím hladké, dokulata vymodelované formy. Gutfreund v autoportrétu stylizuje

sám sebe, záměrně nadsazuje detaily tváře (např. nos a uši) a potlačuje vše, co by mohlo znejasnit celkový obraz, který o sobě předkládá. Důležitý přitom je intelektuální odstup, který sochaři umožňuje vyhnout se v portrétu zbytečným detailům a který dovoluje zobrazit člověka souhrnně, v uzavřeném tvaru. Hladká úprava povrchu, vyvolaná mimo jiné technikou barvené pálené hlíny, podtrhuje stylizaci do podoby běžně v art decu užívané terakoty. Toto spíše objektivizující zobrazení individuality charakterizuje celou Gutfreundovu portrétní galerii dvacátých let. Důležitou úlohu přebírá barva, barevný tón sjednocující povrch sochy. Ten dotváří konečný, definitivní tvar a úpravu sochařského díla. Při hledání eventuálních východisek Gutfreundovy tvorby bývají nejčastěji uváděny předstupně a vlivy vztahující se ke Gutfreundovu civilismu, a to lidové a primitivní umění, nová poezie moderní civilizace, německá Neue Sachlichkeit, etruský a římský portrét, ale i art deco a glazovaná pálená hlína (terakota) francouzských a evropských porcelánek.

Gutfreundovo dílo dvacátých let se dělí do několika tvůrčích období. Do prvního, vymezeného lety 1919–1920, řadíme tři portréty, a to *Podobiznu umělcovy matky*, *Podobiznu M. Farragiho* (dnes nezvěštnou) a *Podobiznu Táni Bassové* (manželky Eduarda Basse). Všechny tři jsou realizovány v terakotě nebo v kolorované pálené hlíně. Nejbližze *Vlastní podobizně* stojí *Podobizna matky*, zhotovená v téže době v Paříži. Je charakterizovaná opět uzavřenou hladkou a dokulata modelovanou formou, opatřená střídmou barevností, stejně jako por-

Otto Gutfreund, Milenci, 1925

trét M. Farragiho, Gutfreundova přítele z jeho pobytu ve Francii, ale i o rok později vymodelovaná *Podobizna Táni Bassové*.

V letech 1921–1922 se Gutfreund zabýval především už vzpomenutými a hlavně oficiálními velkými zakázkami – pomníkem Babičky Boženy Němcové pro Ratibořice a reliéfním vlysem Návrat legií pro budovu Legiobanky.

K portrétu se vrátil v roce 1923, kdy vytvořil dva významné portréty – *Podobiznu Milady Lindnerové*, budoucí ženy Otto Gutfreunda, a *Podobiznu paní Kleinové*. Milada Lindnerová, zachycená v módním klobouku, s mírně zvednutou hlavou, a portrét paní Kleinové jsou vymodelovány jako busty a korespondují zcela s předcházejícími podobiznami. Jsou tedy plně civilistní. Naopak, do pozdějších hlav z roku 1924, jak je reprezentují plastiky *Vzhlížejíci*, *Děvče s růží*, *Dívka s řasami* a další, pronikl poetičtější tón, snad jako ohlas na formující se poetismus v rámci Devětsílu. V této druhé etapě Gutfreund jako by do portrétů vnášel již něco ze všeobecně převládajícího neoklasicismu, jako by se více ohlížel na individualitu a charakter portrétovaného, což se plně projevilo v jeho patrně nejkvalitnějších podobiznách *Karla Kopřivy*, architekta *J. Raymonda* (dnes neznámá) a malíře *Emila Fily* (1926). V podobiznách vyjádřil osobnosti naplněné vnitřním bohatým životem, tedy již s odrazem psychiky ve tvářích. To byl nesporně odvrát od civilismu, který se výrazně přihlásil o slovo v jeho slavném sousoší nazvaném *Rodina*, z roku 1925.

Druhým sochařským oborem, kterému se Gutfreund cele věnoval, byl žánr. Je zajímavé a jistě ne náhodné, že v žánru, byť s portréty stylově úzce souvisí, je formální aparát různorodější a opírá se více o postupy, které si ověřil ve své kubistické tvorbě. Tento vliv kubismu byl nejsilnější u nejstarších žánrů z let 1919–1920, jako jsou *Námořník s dívkou na klíně*, v kolorované pálené hlíně (neznámá), *Děvče se psem* a další dvě plastiky, které známe pouze z fotografií, *Čtenářka* a *Hlava děvčete*. Tvarově je nejzajímavější *Námořník s dívkou na klíně*, tam sochař použil motivu patrně zachyceného v hospodě. Tento zážitek přetavil do svěbytné sochařské formy, v níž původní motiv sice neztratil nic na své frivolnosti, přesto ho však více zajímal jako problém tvárný a kompoziční. Z kubistického arzenálu použil seřezávání tvarů do ploch tvořících soustavu reliéfu. Tváře ztratily veškeré portrétní rysy, z předmětného motivu se zachovaly pouze hlavní znaky figur a jednotlivých věcí (láhev, vějíř). Abstrahované pokrývky hlav se prostupují stejně jako obě figury. Dynamická kompozice je zklidňována velkými plochami horních partií těl a pravým úhlem, ve kterém jsou seřevy spojené hlavy. Kubizující formu a seřezávání tvaru nalezneme i ve *Čtenářce*. Ostré zářezy v partiích hlavy a v odsazení těla od krku naznačují, že Gutfreund zkoušel důsledně přenést kubizující formy do nového námětu. Je pravděpodobné, že nebyl s tímto propojením spokojen, protože již v *Děvčeti se psem* postupuje s kubizací střídměji. I zde sice řeže tvar, ale hmota již není narušena do hloubky a kubizace je použita hlavně v traktování nohou. Obličej mladé dívky, mající znatelné portrétní rysy, vyzařuje dětskou naivitu

a nesmělost. Nedochovaná *Hlava děvčete* nebyla skutečným portrétem, i když má konkrétní rysy, sloužila spíše k ověřování možností radikálního zásahu do hmoty. Proříznuté oční důlky a ústa spolu s razantním traktováním tvarů tvoří dramatický, u Gutfreunda zcela netypický výsledný dojem. Zde je markantní ohlas etruské plastiky. S motivem vyříznutých očí se setkáváme i později, kdy Gutfreund pracuje s motivem masky. Příkladem může být *Maska s náhrdelníkem* ze stejné doby, v níž jsou oproti *Hlavě děvčete* potlačeny všechny charakteristické znaky a zbývá pouze maska-tvář s vyříznutýma očima a naznačeným nosem a ústy. Tvář je scelena do velkého zaobleného tvaru. Zdá se, že problém žánru (a částečně i abstrahovaných hlav) byl složitější než portrét a že Gutfreund hledal jak nově ztvárnit tento výtvarný druh. Konečně řešení našel až ve *Švadleně*, která stojí na konci této řady prací z let 1919–1920. Gutfreund použil opět dokulata vymodelovaný, uzavřený tvar, takový, jaký s úspěchem uplatňoval v portrétech. *Švadlena* se stala jak ideovým, tak formálním prototypem mnoha dalších plastik s pracovním námětem, a to dokonce i u jiných autorů, kteří se touto plastikou inspirovali. Klid, harmonie a lidská vroucnost, znaky typické pro tuto plastiku, pronikly i do dalších nejlepších Gutfreundových žánrů.

V následujícím roce vznikly čtyři figury textilních dělníků, k nimž známe i řadu studií. Můžeme proto rekonstruovat Gutfreundův tvůrčí postup. Jsou to také jeho asi nejtypičtější žánrové kompozice jeho civilismu. Sochař pečlivě vybral čtyři motivy: *Trhač bavlny* (Černoch) a dělníci v textilní továrně (*Sukařka*, *Muž u selfaktoru* a *Tiskař*). Většina detailů se koncentruje na hlavní stavební prvky, na geometrická tělesa doplněná v konečné realizaci o základní rysy tváří, o gesta i o detaily oděvů. Plastiky továrních dělníků jsou si velmi blízké, a to jak v postojích, tak ve stylizaci tváří i gest.

Vrcholu v civilním vyjádření moderní doby a soudobého člověka žijícího v nové společnosti umělec dosáhl v žánrových kompozicích *Obchod a Průmysl*, z roku 1923. Vedle soch továrních dělníků jsou kompozice *Obchod a Průmysl* syntézou umělcova pohledu na nové jevy poválečné civilizace, kterou sochař oslavuje. V *Obchodě a Průmyslu* jde už o sousoší, žena sedí za stolem u psacího stroje, vedle ní stojící figura muže drží telefonní sluchátko. V sousoší *Průmyslu* nacházíme jasné přitakání technickému pokroku, mezeru mezi dvěma figurami, stojící a klečící, sochař vyplnil velkým elektromotorem. Dá se říci, že obě sousoší jsou důmyslně sestavená a zároveň přesvědčivě aktuální, civilní, ve své dynamické zkratce monumentalizovaná.

Gutfreundův tvořivý duch se o dva roky později pokusil o novou syntézu ve skupině *Rodina*. Je patrné, že ho přitahovala kruhová kompozice, která je nesporně klasicistním kompozičním prvkem a znamená uzavřenost, jak jsme ji mohli zaznamenat i v obou civilistních sousoších *Obchodu a Průmyslu*. Téma je samozřejmě opět aktuální, civilistní a soudobé a ze zaujetí, s jakým ho Gutfreund zpracoval, plyne, že mu bylo velmi blízké. *Muž a žena*, ležící proti sobě, vytvářejí svými těly prostor pro dítě a nyní již složitější sousoší, které tvoří uza-

Otto Gutfreund, Rodina, 1925

vřený, sebestředný celek, který je vykládán jako základní stavební kámen společnosti. Vše je podřízeno této myšlence – kompozice pololežících těl uzavírá prostor do kruhu, který má vyvolat dojem dokonalosti, harmonie a bezpečí. Nicméně kruh je dynamický, hlavy obou rodičů jsou obráceny tvářemi k sobě, ale v jakési diagonále, která zavádí do kompozice pohyb. Nejde tedy jen o statickou kruhovou sestavu, nýbrž o snahu vyjádřit sousoším přímo život. V tom lze vidět Gutfreundovu aktuálnost a civilnost, nikoliv jen popis prostých lidí pomocí široké dlouhé sukně u matky a pracovních kalhot u otce. Sousoší *Rodina* přitom působí velmi přirozeně, bez sentimentality, ale také bez hlubokomyslné obsahovosti. Je tedy plně moderní a Gutfreund v ní uplatnil ověřený formální aparát, hladký objem, dokonalou novoklasicistní kompozici. Tentokrát vynechal dokonce i barvu, kterou nepoužíval v podstatě již od roku 1924. Naopak sousoší *Milenců* (1924) reagovalo ještě na slavnou kubistickou éru, jak ji v první polovině 20. let představovali jako novější obměnu kubismu následovníci slavných zakladatelů, jakými byli Jacques Lipchitz, Henri Laurens, Ossip Zadín, Alexander Archipenko.

Novoklasicismus dostihl Gutfreunda zejména v oficiálních zakázkách. Nej-silnějším jádrem jeho tvorby byla díla z první poloviny 20. let. Jimi prokázal intelektuální přístup k umění a jimi absorboval, ba interpretoval situaci člověka po válce a jeho postavení ve společnosti, zaujal nezastupitelné místo v českém výtvarném umění. Ovšem právě toto jeho uplatnění vedlo ke zvyšujícímu se počtu zakázek, v nichž postupně převládá veřejně propagovaný novoklasicismus, který se stal po polovině dvacátých let součástí oficiálního umění v ČSR, v rámci kterého byla Gutfreundova monumentální tvorba vytěžována

Josef Wagner, Toaleta, 1923 (zničeno)

a rozměňována na budovách státních institucí, škol a peněžních ústavů, přesto ale ovlivnil na počátku 20. let vedle mladých, narozených kolem roku 1900 i ty, kteří ještě studovali u zakladatele novodobého českého sochařství Josefa Václava Myslbeka, Karla Dvořáka a Karla Pokorného, nejvíce však žáky Jana Štursy, a to i ty nejlepší – Jana Laudu, Bedřicha Stefana, Otakara Švece, Josefa Jiříkovského, Břetislava Bendu, Karla Kotrbu, Jiřinu Jiráskovou a další.

U Štursových žáků začal civilismus rezonovat v letech 1923–1925. Přinesl mnoho důležitých realizací: Bedřich Stefan – *Tenistka* (1924) a *Dívka s absintem* (1924), Jan Lauda – *Myčka* (1923), Josef Jiříkovský – *Česající se dívka* (1923), *Boxeři* (1924), Karel Dvořák – *Přítelkyně* (1924), *Do Ameriky* (1925), Vincenc Makovský, *Lyžař* (1923), *Zápasníci* (1924), Otakar Švec – *Automobil* (1924) a zejména *Sluneční paprsek* (*Motocyklista*, 1924).

Přitažlivost Gutfreundova civilismu byla u Štursových žáků dána mimo jiné také tím, že náhle jim v sochařství přestal vyhovovat od antiky pěstovaný výsostný předmět tvorby, a to ženský akt. Projevilo se to v námětu *Toalety*, který

tak skvěle modeloval Jan Štursa. Toaletu zkoušeli Zdeněk Pešánek (1922) i Bedřich Stefan (1923), ale také Josef Wagner (1923), později zničená. Byla to klasická, prostorově plastická socha, vypracovaná pro pohled ze všech stran. Pešánek, Stefan i Wagner námět toalety začali ovšem filtrovat již civilismem. Pešánkova, na rozdíl od Štursy už kolorovaná, široce rozkročená žena se sklání nad umyvadlem a myje si vlasy. Nemá žádné ideální proporce, ba naopak, naturalistické detaily, jakými jsou například naběhlé žíly na nohou. Ani Stefan necitil ideály svého učitele. Stefanova dívka si plete cop, je opřená o stoličku a dlouhé vlasy obtáčejí neklasický akt, Wagnerova *Toaleta* byla silně, už moderně stylizovaná. To je ilustrace odklonu Štursových žáků od idealizovaného tělesného tvaru a ukázka, jak navazovali na civilistní ideje Gutfreundovy a na náměty z jazzových tančiren nebo městského života ještě před Devětsilem.

Sádrové a terakotové sošky sociálních sochařů po roce 1920 jsou nejen sochařským protějškem první, ještě nerevoluční Wolkrovy lyriky, ale zároveň jsou pokusem o únik z této vázanosti na vzoru Myslbekově, na vzoru velkého mistra a nepřekonatelného znalce sochařského řemesla. Vedle Otty Gutfreundy se o tento únik před nedostižným příkladem Myslbekovým a těžko napodobitelným vzorem jeho samostatného pokračovatele Jana Štursy pokusil Jan Lauda (1898–1959). Ten vyšel sice z dobré tradice myslbekovské a štursovské a neměl v úmyslu ji podvracet, ale svou nejlepší prací, které dal název *Myčka* (1923), položil pod vlivem díla Otty Gutfreundy důraz na naprosto civilistický námět ze současného života a v rovině tematické jistě i na sociální podtext. Formálně jde ovšem o nový zakulacený tvar, charakterizovaný loutkovitostí figury s krátkýma nohama, přitom ale o zúčastněný a kriticky hodnotící záznam o současném životě.

Kromě Laudy se v civilismu výrazně prosadil Bedřich Stefan (1896–1982), pozdější avantgardní sochař. Jeho *Zpívající děvčátka* předvádějí lyrickou část civilistického vyznání s jemným humorem, ale bez sociálních konotací. Sousoší je opět kvalitně provedené. Figurky jsou loutkovité, stylizované a zakulacené. Nejvýznamnějším civilistním dílem, s jakým se v českém civilismu můžeme vůbec potkat, je ovšem kolorovaná hliněná socha Bedřicha Stefana *Dívka s absintem* (1924), vymodelovaná přímo

Bedřich Stefan,
Dívka s absintem, 1924

v Gutfreundově ateliéru. Socha je naprosto skvěle propracovaná tvarově i barevně, naplněná francouzskou noblesou, kterou odkazuje zcela nepochybně k inspiračním zdrojům českého civilismu, ostatně právě Gutfreundem z Francie k nám přeneseným.

V civilismu se objevují zcela přirozeně také sociální tendence, které u sochařů nebyly nikdy tak jednoznačné a silné jako například u malířů ze sociální skupiny Ho-Ho-Ko-Ko. Vidíme to už u prvního pěstitel civilistického sociálního sochařství Karla Kotrby (1893–1938). Ten jako člen Holanovy družiny většinou nescházel na výstavách v Umělecké besedě a brzy nabyl určitého jména jako umělec usilující o vyjádření sociální tematiky, i když v rámci stylizujícího civilismu, jak dokládá jeho socha *Škodovák* z Hruškova pomníku T. G. Masaryka v Plzni nebo v rámci soudobého realismu provedená *Podobizna malíře Miloslava Holého* (1924).

Také Josef Jiříkovský (1892–1950), který začal svá studia u Josefa Václava Myslbeka v letech 1911–1914 a po přerušení první světovou válkou je dokončil u Jana Štursy v letech 1919–1921, vytvořil v duchu civilismu několik drobnějších prací. Mezi nimi jsou dvě díla hodná zaznamenání, a to již vzpomenuť *Česající se dívka* (1923) a *Boxeři* (1924), obě provedená v barevné sádře. Jsou modelována v duchu civilismu jako figurky nebo téměř jako loutky; zvláště postavy v drobném sousoší, *Boxeři*, mají krátké nohy a jsou dokulata stylizovány.

Karel Dvořák, *Do Ameriky*, 1924

V tom se mu podobá tradičnějšími a méně lyrickými pracemi Břetislav Benda (1897–1983), který ale více ctil klasicistně pojmávaný štursovský akt.

Silně k sociálnímu civilismu inklinoval Karel Pokorný (1892–1962); ten si začal všimnat sociálních námětů už za první světové války a dokázal je zpracovat s poměrně velkou rutinou. Nejúspěšnějším dílem, stylizovaným do civilistní podoby, je nesporně jeho postava ženy při práci na poli, nazvaná *Země* (1925). Ve dvacátých letech si tímto dílem získal pozornost, stejně jako plastikou *Padlý* (1926), kterou se vrátil k válečným námětům.

Jedním z nejúspěšnějších civilistních sochařů, jehož plastiky zdobí četná průčelí pražských paláců a škol (např. čtyři figury na průčelí bývalé Obchodní školy v Praze, 1925), líčí všední život, který dobře charakterizuje a zdařile poetizuje, byl Karel Dvořák (1893–1950). Jeho rozsáhlé a zajímavé civilistické období, přerušované občasnými pokusy o expresionistické vyjádření, nejlépe reprezentuje poněkud tvar deformující zobrazení mladého vystěhovaleckého páru odpočívajícího někde, patrně již na palubě zaoceánského parníku a nazvané *Do Ameriky* (1924). Pozoruhodné je toto žánrové zpracování tématu tím, že silně připomíná Picassovu malbu z novoklasicistního období po roce 1919, nazvanou *Spící sedláci* (1919), kterou zde reprodukuje a která zcela nepochybně byla vzorem pro Dvořákovu sochařskou kompozici; velmi podrobně totiž opisuje svou předlohu. Je to zároveň důkaz pro to, že civilismus mohl náměty čerpat z nejrůznějších oblastí i vzorů.

Víme už, že obchod a průmysl se objevil v civilismu jako velmi vhodné téma. Do civilismu ovšem vstupoval také sport a motorismus, ve dvacátých

Picasso, *Spící sedláci*, 1919

Otakar Švec,
Sluneční paprsek (Motocyklista), 1924

letech mimořádně oblíbený. Takovým skvělým příkladem inspirace motocyklovými závody je Švecův *Sluneční paprsek* (Motocyklista, 1924). Můžeme říci, že to byla doba, kdy civilismus již vrcholil v takto výrazných a monumentálních plastikách, a zároveň doba, kdy se od tohoto směru začal nenápadně od-poutávat Otto Gutfreund a kdy se lukrativními zakázkami a drobnou plastikou se dostal na umělecké scesti, hlavně svými návrhy na drobnou nebo nefigurativní, emblémovou plastiku, například pro budovu Škodových závodů a podobně. Nebezpečný byl zejména tzv. národní styl.

Mimořádná obliba strojů, techniky, automobilů, jakými byly například Bugatti, ale i letadel, vyvrcholila kolem roku 1925. O její motivické přitažlivosti svědčí i počin Vincence Makovského, který civilismus příliš nevítal, který však přesto navrhl v roce 1925 *Fragment pomníku leteckého neštěstí*, k němuž se dochovala téměř abstraktní kresba tuší, doplněná dokonce, jak to bylo v raném Devětsílu zvykem, o titulký. Kresba byla koncipována jako nefigurální, monumentální pomník, složený vyloženě z jakýchsi volně sestavených strojových součástí a připomínající spíše architektonický projekt než plastiku. Makovský v tomto fragmentu navázal na tehdy velmi oblíbený námět sestřelených letců a zřícených letadel, který pěstovala umělecká scéna už od první světové války. Stylově a i novou poetikou, která souvisí s civilismem jen okrajově, se nám dnes *Fragment pomníku leteckého neštěstí* jeví jako paralelní umělecký akt blízký už avantgardě – Štýrskému, Toyen, Josefu Šimovi, ale i avantgardním pokusům Hany Wichterlové, s kterou odjel Makovský do Paříže, kde pobývali od roku 1926 až do roku 1930.

V letech 1925–1928 se mimo technickou sféru rozvíjí daleko lyričtější plastika. Tehdy vzniklo v českém sochařství několik vynikajících sochařských portrétů zrcadlicích dobové a řekněme i slohové principy civilismu, které vytvořil Josef Wagner. Jsou to práce od počátku naplněné citem a sochařským umem, zároveň ovšem i excelentním řemeslem. Jmenujeme-li za mnohé z nich nejčistší práci, pak je to *Podobizna Paní M. Šamanové* (1928), řadící se do dvacátých let dobovým ženským typem, přílehlou plstěnou čapkou na hlavě a způsobem modelace podobizny, v té době příznačným. Ten charakterizuje i podobizny umělcových přátel *dr. Zdeňka Macka* (1929) a *architekta Jana Sokola* (1929). Pozoruhodné ovšem je, že se v obou podobiznách zároveň objevuje skvělé vyažování přechodů z plastických objemů jednotlivých partií tváří, do nichž

náhle proniká již psychologie, dušezpytná charakteristika, která – jak jsme viděli už v počátcích – nepatřila do arzenálu civilismu. Sem je třeba zařadit i další vynikající portrét *Marie Kulhánkové*, budoucí sochařovy paní. Je to tvář přímo vycítěná z hloubi duše, v níž patrně plně vyjádřil svůj obdiv k *Darům nebes a země* (1918), k dílu to svého učitele, Janu Štursovi. Kromě toho ale stále ještě cítí i civilistně, například v *Podobizně Muže* (z roku 1929), J. Kabeláka, mistra slevačského závodu Bartáčkova.

Po návratu z Francie, kam odjel v roce 1926 jako stipendista, byl zapsán ještě ve speciálním ateliéru architektonické plastiky, který tehdy na Umělecko-průmyslové škole vedl Otto Gutfreund. Zde získal jistotu k rozletu, zúčastnil se soutěže na sochařskou výzdobu *Okresní nemocenské pokladny* v Jaroměři (1926–1927) a později, v roce 1932, pro *Spořitelnu v Nové Pace*.

První veřejné úkoly zadané Wagnerovi souvisí ovšem plně a přímo se sociálním civilismem; jsou to obě závažná díla pomníková – *Památník letce Jendy Hofmana ve Velké Jesenici* (1926–1927) a *Památník odboje na Ostré Hůrce* u Opavy ve Slezsku (1928–1929). Jsou charakterizována slohovými a kompozičními zásadami sociálního umění dvacátých let a vyznačují se úplně typickými znaky civilismu. K nim se řadí také námět technický – *Člověk a stroj* (1928).

Josef Wagner, Pomník letce Jendy Hofmana, 1927–1928

Z historie a současnosti univerzity

Moderní výuka na univerzitě: pohled učitele klinické mikrobiologie

ONDŘEJ ZAHRADNÍČEK

Modernizace je slovo, které bývá skloňováno ve všech pádech. Jedna z mnoha možností jeho využití je ve spojení se slovem „výuka“. Moderní výuka je někdy používána jako zaklínadlo – hodně se o ní mluví, ale co to vlastně je?

Projekty a granty

Než vůbec začneme přemýšlet o obsahu pojmu „moderní výuka“, nabízí se otázka: jak vlastně modernizaci výuky dělat, odkud ji financovat a kde začít?

Jedna z logických možností je využít evropských projektů a podobných zdrojů, které se pro inovace nabízejí. Pro drobné projekty jsou už léta k dispozici granty Fondu rozvoje vysokých škol, větší a dlouhodobější akce lze financovat z operačních programů Evropské unie, především známého OP VK – Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Na Masarykově univerzitě v současnosti běží několik takových projektů: na lékařské fakultě je to projekt Optimed, který je zaměřen na propojení jednotlivých oborů a předmětů; na jeho realizaci se významně podílí Institut biostatistiky a analýz MU (tým kolem doc. Duška a dr. Komendy). V rámci celé univerzity zase funguje projekt, který umožňuje vytváření nejrůznějších výukových nástrojů v rámci Informačního systému Masarykovy univerzity s pomocí tzv. servisních techniků, kteří jsou učitelům k dispozici.

Všechny tyto projekty mají ale jedno společné: pokud je nenaplní konkrétní nadšenci na jednotlivých pracovištích, stanou se z nich pouhé formální akce bez valného skutečného významu. Na druhou stranu ovšem lze konstatovat i to, že nadšenci sice mohou fungovat i bez těchto projektů, ale tyto projekty, pokud existují a jsou učitelům k dispozici, jim práci výrazně usnadňují.

E-learning, či blended learning?

Již nějakou dobu je populární vzdělávání na dálku, „přes počítač“. Zejména v oblasti informatiky (ale nejen tam) existují i komplexní plně e-learningové kurzy, známé například jako Massive online open courses (nebo zkráceně MOOC), případně přímo pod názvy jednotlivých provozovatelů (například Coursera). U kurzů existujících mimo univerzitu zde vzniká problém garance

obsahu, který by měl být validní (což nemusí být problém, je-li kurz provozován či akreditován renomovanými zahraničními institucemi) a zároveň ale také přizpůsobený místním podmínkám a potřebám. Nicméně dobu „nelze zastavit“, a tak podobné kurzy vznikají nyní i v rámci univerzity pro její studenty. Nový dech tomuto trendu dávají „chytřé mobily“, které umožňují připojení k internetu bez nutnosti sedět u stolního počítače, což je ideální pro studenty věčně cestující mezi domovem, kolejí či privátem, univerzitními budovami a svými koníčky a zábavou. Na druhou stranu sami studenti si někdy stýskají po chybějícím osobním kontaktu s učitelem a navrhuji doplnit kurz o nějaké osobní setkání. V medicínských a biologických oborech je plně e-learningový kurz myslitelný spíše výjimečně, například jako doplněk nebo dílčí část nějakého předmětu. Na Mikrobiologickém ústavu LF MU máme plně e-learningový pouze jeden kurz – je to nepovinný Úvod do klinické mikrobiologie pro některé bakalářské obory (všeobecná sestra, porodní asistentka, zdravotnický záchranář). Kurz předchází již povinnému (a ne-e-learningovému) předmětu Mikrobiologie a imunologie. Kurz se jeví jako užitečný, ale asi by nebylo vhodné učit tímto způsobem i ten následný předmět. A už vůbec by nešlo učit plně e-learningovou formou mikrobiologii pro studenty všeobecného či zubního lékařství, kteří si potřebují mikroby „osahat“ v praxi, natož studenty oboru zdravotní laborant, pro které je praxe naprosto nezbytná a nenahraditelná.

To ale neznamená, že by mikrobiologové a vůbec biologové nebo lékaři měli rezignovat na e-learning. Jen je potřeba najít pro něj to správné místo v celém systému. V poslední době se čím dál populárnějším stává termín „blended learning“, tedy smíšená výuka, která obsahuje prvky prezenční výuky i e-learningu. Ideální přitom je, když obě složky jsou nejen vyvážené, ale také „spolupracují“, například tak, že e-learningová složka představuje teoretickou průpravu k fyzickému absolvování praktického cvičení. Právě o to se snažíme i u nás.

Elektronické studijní materiály

Pověra o elektronických studijních materiálech praví, že to musí být něco složitějšího, velmi sofistikovaného a připraveného ve spolupráci se zdatným odborníkem z oboru informatiky. Není tomu tak, i když na druhé straně je potřeba dát za pravdu i těm, kteří upozorňují, že pouhé vyvěšení přednášky nebo skript někam na internet (například do informačního systému univerzity) z něj ještě nedělají elektronický studijní materiál. Může ale stačit přednášku trochu změnit, upravit či doplnit texty tak, aby byly srozumitelné i bez výkladu učitele – pokud samozřejmě není výklad učitele doplněn jako zvuková stopa, protože i to je jedna z možností, jak s materiálem zacházet. Je ale také vhodné využít toho, co při „normálním výkladu“ nejde, například umístit na začátek prezentace obsah a umožnit studentům, aby se na kliknutí myši dostali právě do té části prezentace, kterou si zrovna potřebují zopakovat. Může to být rozumný kompromis

mezi pouhou „obyčejnou prezentací“ a plně hypertextovou učebnicí, která se možnostmi „prokliků“ jen hemží. Připravit ji je ale velmi obtížné.

Podobnou možnost nabízejí také výukové videoklipy. Zatímco při promítání v praktiku či na přednášce je obvykle nejjednodušší promítnout klip celý nebo nějakou jeho ucelenou část, pro „domácí použití“ je lepší videoklip indexovaný, tedy takový, kde si student může snadno najít konkrétní část, která ho zajímá.

Velkým aktuálním problémem je – zejména v případě obrázků – otázka autorských práv. Řešitelná je například omezením přístupu k danému materiálu, nebo použitím jen takových obrázků, které jsou autorsky „neproblematické“. Do budoucna bude určitě užitečné větší využití licencí umožňujících svobodné použití zdrojů za určitých podmínek, zejména licencí Creative Commons.

Procvičování

Důležitou součástí e-learningu, ale i blended learningu je zpětná vazba. To znamená, že student, kterému učitel nabídl elektronický materiál, měl by mu pokud možno také nabídnout ověření, zda ho dobře pochopil a zvládl. Optimální je zde sada procvičovacích otázek, které lze postavit tak, aby testovaly nikoli jen faktické znalosti, ale především porozumění danému tématu. Na závěr testu student zjistí, zda odpovídal správně. A tím to nemusí končit: vyhodnocení může obsahovat komentář s vysvětlením, proč je zvolená odpověď skutečně správná nebo proč je naopak nesprávná. Student si tedy nejen procvičuje, co už zná, ale dokonce se zároveň i učí další věci, a to formou, která je z hlediska dlouhodobé paměti určitě lepší než jen skripta nebo monotónní přednáška.

Procvičovací otázky si student může řešit z domu a lze je nastavit jako dobrovolné, ale také jako povinné – jsou-li propojeny s univerzitním systémem, může učitel snadno zkontrolovat, zda student testem prošel. Vhodné je přitom nastavení „ať si to zkouší, jak dlouho chce, ale na konci ať to má dobře“. To je kontrola, že student na tématu pracoval.

Častá námitka u takových otázek zní (logicky), že není jisté, zda student neřešil otázky ve spolupráci s kamarádem, nebo dokonce zda je za něj někdo nevypracoval. Pokud jde o tu druhou možnost, jde již o postihovatelné (i když špatně kontrolovatelné) chování, protože student se musí do příslušného systému přihlásit sám za sebe a sdělovat cizí osobě své přístupové údaje nesmí. V každém případě ale platí – obejít lze v zásadě skoro cokoli, ale bystřejší studenti záhy zjistí, že dělat si procvičování samostatně je lepší prostě proto, že jen tak si příslušné téma opravdu procvičí. Ti méně bystří a ti, kteří mají v povaze všechno „nějak přelstít“, většinou spláčou nad výdělkem u závěrečného testování.

Otázky pro testování (ale i pro zkoušení) mohou mít nejrůznější formu. Dnes už se ani zdaleka nemusí jednat jen o známé „a, b, c, d“. Právě pro medicínské a biologické obory (stejně jako například pro geografii) je užitečnou a zároveň i pro studenty atraktivní pomůckou například přiřazování pojmů nebo doplňo-

vání textových popisků do obrázků. Poslední jmenovanou variantu před nedáv-
nem nabídli v rámci Masarykovy univerzity právě její servisní technici (kolektiv
kolem Mgr. Stehlíka a Mgr. Daňkové) s tím, že nástroj je učitelům dostupný
v uživatelsky dostupné formě v systému, aniž by při vytváření otázek byla ne-
zbytná přímá účast techniků.

Drilování

Jakkoli je dnes patrný posun (a bude o tom řeč i v další části) od bazírování
na faktech k jiným kvalitám, jsou případy, kde je znalost určitých základních
pojmu užitečná. Medik se neobejde bez znalostí názvů kostí či svalů, stejně
jako se neobejde bez znalosti nejdůležitějších bakterií či antibiotik a jejich sku-
pin. Není ale pravda, že by se tento proces nedal modernizovat. I biologické
obory mohou využít s výhodou toho, co už delší dobu s úspěchem využívají
„jazykáři“ – metoda takzvaného „spaced repetition“ spočívající v tom, že se
studentovi v různě dlouhých intervalech nabízejí k opakování pojmy (slovíčka),
které si potřebuje nacvičit. Opakování je časté tam, kde studentovi dělá pojem
obtíže, a méně časté u pojmů, které už si osvojil; frekvenci opakování nastaví
systém. Masarykova univerzita takovýto systém vyvinula a zahrnuje do svého
Informačního systému a mohu potvrdit, že je skutečně s úspěchem použitelný
i v klinické mikrobiologii, a nikoli tedy jen v jazykové výuce. Pro dvojice „mi-
krob – jím způsobená choroba“ či jazykovému využití již se blížící „český –
vědecký název parazita“ je použitelný velmi dobře.

Zkoušení

Modernizace se může týkat i zkoušení. Probíhá-li zakončení předmětu for-
mou testu nebo je-li test jednou z jeho součástí, může probíhat elektronicky,
například v počítačové učebně. Takové řešení ovšem klade velké nároky na to,
aby student opravdu pracoval na svém testu, aby neměl možnost během vy-
plňování testu komunikovat s kamarády nebo hledat zdroje informací z inter-
netu; komplikované je i řešení náhlých výpadků elektrického proudu.

Modernizace testů ale může mít i jinou formu – elektronicky probíhá výběr
a randomizace otázek, sám test je písemný, ale vyhodnocení může být buď
ruční, nebo opět elektronické – ve druhém případě je nutný skener a systém
k vyhodnocení takových testů. Ale i pokud probíhá vyhodnocení ručně, je tech-
nika vydatným pomocníkem, který umožňuje sestavit pro každého studenta či
zkušební termín unikátní sadu otázek.

Další možnosti

V tomto stručném přehledu jsem si troufl zmínit pouze takové možnosti,
které jsou vhodné pro klinickou mikrobiologii a které v jejím rámci opravdu

aktivně používáme. Možností je ovšem daleko víc. V klinických oborech znamená velký boom využití tzv. simulovaných pacientů, což umožňuje řešení mnoha situací jinak neřešitelných (studenti by potřebovali probrat určitou chorobu, ale žádný pacient s touto chorobou se na klinice právě nenachází, a pokud se nachází, odmítá, aby on a jeho osobní údaje byly použity při výuce...). Do budoucna lze doufat ve vytvoření velkých, třeba i mezifakultních databází.

A na závěr: obsah

Na závěr svého zamyšlení o modernizaci výuky nemohu vynechat to nejdůležitější, a to je obsah. Jsou-li studijní materiály tištěné či elektronické (nebo obojí s tím, že se doplňují, což je mimochodem ideální možnost), je věc sice důležitá, ale nikoli nejdůležitější.

Nejsa profesionálním pedagogem, nebudu se pouštět do příliš směělých úvah o historii a vývoji českého pedagogického systému, ale snad aspoň základní trend je jasný – nadměrné memorování faktů je zbytečné, zejména v situaci, kdy jsou informace dostupné v míře vrchovaté – a bohužel i více než vrchovaté, navíc neutříděné a promíchané s dezinformacemi a domněnkami. Základní nezbytnou kompetencí jakéhokoli vysokoškolsky vzdělaného odborníka tedy musí být schopnost s informacemi pracovat, vybrat informace relevantní a podstatné a v případě potřeby „vědět, kde to najít“. Na druhou stranu ovšem paradoxně právě tato kompetence vyžaduje i jistou míru oněch faktických znalostí: chci-li například efektivně využít internetový vyhledávač (natož bibliografickou databázi), musím mít poměrně konkrétní představu o možných klíčových slovech, pomocí kterých budu vyhledávat. Což není zdaleka samozřejmost.

Jde ale i o kompetenci „umět se postavit k problému“, která je klíčová právě u budoucích lékařů. Proto se také jako kliničtí mikrobiologové snažíme přimět naše studenty, aby místo schopnosti vyjmenovat všechny důležité i nedůležité vlastnosti stafylokoka uměli vymyslet algoritmus jak zjistit, zda předložený neznámý mikrob je či není stafylokokem. Analogicky – dobrý lékař v ordinaci nebude ten, který zná všechny učebnice nazpaměť, ale ten, který na základě všech dostupných informací správně určí diagnózu a zvolí vhodnou terapii. Jde tedy o výuku orientovanou na řešení konkrétních problémů, volbu postupů, pokud možno pomocí nalezení mezioborových souvislostí a využití znalostí z dalších oborů a předmětů.

Modernizace výuky tedy nemusí být ani zaklínadlo, ani strašák. Může to být i docela užitečná věc. Nelze ale přemýšlet jen o líbivé vnější fasádě, především je nutno se vždy zamýšlet, co má být obsahem.

Literatura u autora (zahradnicek@fnusa.cz).

Karel Pokorný, Země, 1928

Jak to vidím já

Méně je někdy více

PETR KOLMAN

Jako učitel správního práva a správní vědy jsem si povšiml, že je stále častějším fenoménem, že si správní úřad (dělají to i soukromé firmy, ale to není předmětem tohoto článku) objedná externí společnost, která umí efektivně sledovat, co zaměstnanci úřadu dělají v pracovní době na počítači. Tedy na pracovním počítači.

Za toto sledování samozřejmě zaplatí nemalé veřejné peníze. Pak s velkou pompou odhalí, že nějaký úředník hrál v pracovní době karty na služebním PC či chatoval s kamarády „na svobodě“. Výsledky se náležitě mediálně zviditelní. Občané, vidíte, jak tu šetříme, jak proháníme lenochy! Děje se to v obou rovinách veřejné správy – jak v státní správě, tak i územní samosprávě (tedy na jejich obecních a krajských úřadech). Veřejnost si následně většinou řekne – no aspoň tam konečně na těch úřadech začnou něco dělat!

Nicméně podívejme se na věc i z jiných uhlů pohledu.

Za prvé, co vlastně dělá nadřizený pracovník takového věčně „chatujícího“? Jak to, že neví, co jeho podřízení v pracovní době (ne)dělají a jak jsou výkonní? Proč se musí platit nákladná externí firma?

Dále pak, pokud zaměstnanec pan Rychlý stihne v pracovní době vyřídit 26 spisů za týden a jeho kolega na ministerstvu pan Pomalý jen 20 spisů, a když oba pobírají skoro stejný plat (zpravidla se liší jen podle výše odpracovaných let), je spravedlivé „popotahovat“ pana Rychlého, že vedle toho „navíc“ prosurfoval X minut týdně na internetu? Samozřejmě vím, že „práce kvapná málo platná“, ale to teď ponechme stranou, mějme zato, že oba vyřídili svou agendu ve stejné kvalitě. K čemu je potom takový externí audit vlastně dobrý, když z týmu veřejné správy vyžene aktivnějšího člověka?

Berete plat za celou pracovní dobu, tak budete pracovat minimálně 8 a půl hodiny, milí úředníci. To zní logicky. Nicméně není nějaká přiměřená přestávka k relaxaci nutná? A hlavně zdravá z pohledu psychohygieny? Samozřejmě že ano, to už dávno prokázaly různé výzkumy efektivity práce (totéž platí i pro studium). Celosvětově. Jak jsem naznačil výše, skutečně reálně nikdo nevydrží efektivně pracovat celou pracovní dobu, dokonce ani náš pan prezident Miloš Zeman. Vskutku nevěřím falešným řečem uváděným v „civíčkách“ anebo tzv. motivačních dopisech tvrdících opak.

Takže pokud si zaměstnanec chvíli přiměřeně „odpočine“, může být pak paradoxně výkonnější než jeho nerelaxující kolegyně. Přiměřené zevlování na

internetu či sociálních sítích nutno tedy spíše přivítat, než zbytečně přísně sankcionovat. V drobné nadsázce řečeno, když už veřejná správa – z pochopitelných finančních důvodů – nemůže zaměstnancům dopřát masáže nebo arteterapie, mohla by jim jako „bonus“ dopřát občasné relaxační využití internetu.

A v neposlední řadě nestojí spíše za zamyšlení, když se zase příště dočteme, že nějaký pracovník krajského či městského úřadu strávil hraním karet na počítači pět hodin ze své denní pracovní doby, proč takové pracovní místo vlastně existuje? Odstraňujeme příčiny, ne následky byrokracie!

Redakci Universitas došlo

Zdeněk Bochníček, Jaromír Hališka a kol., **Na pomoc pedagogické praxi**. Publikace pro vysokoškolské studenty učitelství a začínající učitele oborů přírodních věd, matematiky a informatiky. Masarykova univerzita, Brno 2013

European Financial Systems 2013. Proceedings of the 10th International Scientific Conference Telč, June 10–11, 2013. Masarykova univerzita, Brno 2013

Josef Kunc a kolektiv, **Časoprostorové modely nákupního chování české populace**. Masarykova univerzita, Brno 2013

Laboratorní diagnostika v onkologii 2013. Editoři: Lenka Zdražilová Dubská, Dalibor Valík. Masarykova univerzita, Brno 2013

Mapa světa od Nicolase Sansona. Masarykova univerzita, Brno 2013

XVI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků. Masarykova univerzita, Brno 2013. CD

New Economic Challenges. Conference Proceedings. Ed. by Veronika Kajurová. Masarykova univerzita, Brno 2013

Dagmar Opatřilová et al., **Žáci se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním v základních školách**. Masarykova univerzita, Brno 2013

Ovzduší 2013. Brno, 15.–17. dubna 2013. Program a sborník konference. Masarykova univerzita, Brno 2013

Karel Punčocha, Lucie Procházková, Kateřina Sayoud Solárová et al., **Edukativní, intervenční a terapeutické přístupy k dospělým osobám a seniorům se zdravotním postižením**. Masarykova univerzita, Brno 2013

Pohybová aktivita dospělé populace v ČR, kolektiv autorů. Masarykova univerzita, Brno 2013

Proceedings of the Conference. International conference Brno, 11–15 February 2013. Masaryk University, Brno 2013

Naděžda Singlová, Jitka Zítková et al., **Handicap and Educating Pupils with Special Needs from the Viewpoint of Language and Literary Education**. Masarykova univerzita, Brno 2013

Peter Spáč, **České strany a jejich kandidáti. Případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010**. Masarykova univerzita, Brno 2013

Reassessments. Literary and Cultural Canons. Editor Petr Vurm. Masarykova univerzita, Brno 2013

Petr Stehlík, **Bosna v chorvatských národně-integračních ideologiích 19. století**. Masarykova univerzita. Brno 2013

Structure and Dynamics of Biological Macromolecules a Biophysical Workshop 25–29 September 2013 Nové Hradky. Masaryk University, Brno 2013

The Student Scientific Conference on Biotechnology Biomedicine. Masaryk University, Brno 2013

Náš rozhovor**Rozhovor s patriarchou pedagogiky, prof. Josefem Maňákem**

Milý příteli, nemluvíme spolu na stránkách Universitas poprvé, ale dnes máme k rozhovoru zvlášť významnou příležitost – dožíváš se věku 90 let, který není každému dopřán, a to v dobrém duševním stavu. Jak své výročí prožíváš?

Je to zvláštní pocit, jako kdybych stál na vysokém kopci a rozhlížel se kolem. Svě seniorské a kmetské výročí jsem nijak zvlášť nevnímal, protože jsem na plné obrátky pracoval. Nyní už „odpočívám“, ale stále něco publikuji o problematice, která mě zajímá, hlavně však píšu recenze a posudky na doktorské a habilitační práce apod. Z toho kopce se také častěji rozhlížím po uplynulém životě, kriticky posuzuji, zda jsem něco aspoň trochu hodnotného po sobě zanechal, a zamýšlím se nad dalšími perspektivami svého oboru a společnosti vůbec – tedy typicky starécké přemítání. Ale vidím také kolem sebe hodně vynikajících lidí, které obdivuji – a mám z nich radost. Horší je to s mou fyzickou stránkou. Před 60 lety jsem si při vojenské službě těžce poranil koleno a následkem toho jsem celý život elegantně kulhal. Postupem doby se ovšem má chůze zhoršovala, přidávaly se další problémy, takže nyní obtížně chodím i s berlí. Ale nevzdávám se, bojuji a utěšuji se tím, že mé potíže stáří začínají od nohou, nikoliv od hlavy.

Je o Tobě známo, že jsi pracovitý a houževnatý. Prozrad' aspoň něco o své cestě za vzděláním.

Pocházím z Hornácka. Od útlého mládí jsem musel pomáhat na poli a starat se o hospodářská zvířata. Považoval jsem to za cosi normálního, protože takový byl veškerý život kolem mne. Avšak přitahovala mě také škola, měl jsem silnou potřebu číst, doma jsme však neměli žádné knihy. Chodil jsem dva roky do měšťanské školy, ale prosadil jsem si přestup na gymnázium. Tím se mi otevřela cesta k dalšímu vzdělávání. Studoval jsem na filozofické fakultě v Praze češtinu a ruštinu a v Olomouci už při zaměstnání pedagogiku a psychologii. Po desetiletém učitelování jsem byl přijat na Filozofickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci, odkud jsem přešel do Brna na Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity.

Které osobnosti Tě na cestě za poznáním nejvíce ovlivnily?

Bylo jich hodně. Zejména jsem oceňoval ty, které mě nějak povzbuzovaly nebo podporovaly. V Praze mně imponoval Příhoda, Hendrich, Havránek, Kopecký, v Olomouci Vaněk, Koukal, v Bratislavě Stračár, Bakoš, ale i řada dalších.

Kterým tématům ses ve své odborné a vědecké práci věnoval nejvíce?

Jako učitele na gymnáziu mě zaujaly otázky a problémy, s nimiž jsem se denně setkával. O nich jsem též publikoval své první studie. Byla to např. problematika rozsahu slovní zásoby cizího jazyka ve výuce, problém domácích úkolů, zásady objektivní klasifikace žákovských výkonů, výukové metody aj. V řešení těchto problémů jsem pokračoval i po přechodu na vysokou školu, napsal jsem o nich publikace a přemýšlím o nich dosud. Velmi mě zaujala problematika aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků. Snad to bylo způsobeno tím, že na měšťanské škole, kterou založil Josef Úlehla a na níž ještě v době, kdy jsem ji navštěvoval, žil duch reformního hnutí. Postupně jsem si tyto souvislosti začal uvědomovat a začal zkoumat. Napsal jsem o těchto tématech řadu studií, ale zajisté jsem neobsáhl vše. Dnes se tyto otázky hodně sledují, počet publikací o nich je téměř nepřehledný, avšak situace v pedagogickém terénu se úměrně tomu příliš nelepší.

Pravděpodobně je to tím, že škola dnes čelí obrovskému nárůstu informací, velkému tlaku nových úkolů, které před ní stojí a domáhají se uplatnění. Víím, že se o dění v dnešní škole velmi živě zajímáš; prosím, vyjádři se k ní.

Především jde o otázku kurikula. Výběr učiva a pojetí vyučovacích předmětů tvoří jádro každého řešení daného problému. V prvé řadě se jedná o rozsah poznatků, které škola po dnešním školáku požaduje. A to jsou ještě další oblasti, které škola zanedbává nebo je ignoruje, např. etika, psychologie, ekonomie aj. Co se týče

přetěžování žáků, musím konstatovat, že různé pokusy o řešení skončily nezdarem, protože vytvořit přiměřený didaktický systém učiva, který se dynamicky stále přetváří, je úkol nesnadný, který by měli řešit odborníci příslušných oborů. Ti jsou však (většinou) zahleděni jen do problematiky svého oboru a potřebu systému poznatků pro potřebu vzdělávání si příliš neuvědomují. Proto se ani dobře koncipované pokusy o pedagogické řešení, jako např. základní učivo, curriculum, exemplární učivo apod., neprosadily.

Myslím, že se s tím nesmiřuješ a hledáš další perspektivu řešení. Četl jsem některé Tvé náměty a návrhy. Prosím, aspoň krátce je představ.

Mnoho světových myslitelů se shoduje v tom, že naše civilizace je na rozcestí a že je nezbytné zvolit novou cestu dalšího rozvoje. Já se mohu vyjádřit jen k oblastí, v níž celý život pracuji – tedy ke škole a vzdělávání. Domnívám se, že i zde je změna nezbytná. Společnost bude muset převzít větší díl odpovědnosti za edukaci mladé generace, protože slábne vliv dřívějších formativních činitelů, např. náboženství. Mění se rodina, rodí se méně dětí, vzrůstá přebujelý individualismus, na druhé straně roste volný čas, zvyšuje se blahobyt a mládež si s tím neví rady. To všechno mění dřívější způsob života; je nezbytné stanovit nové cíle a hledat prostředky k jejich dosažení. Škola přece nemůže zůstat stranou, naopak měla by se stát centrem života ve své komunitě, v němž budou nacházet všichni, mladí i staří, možnost kulturně se vyžívat a vzdělávat se.

Důležitým posláním školy je rozvoj nového myšlení. Odkazuji tu na Einsteinovu myšlenku v manifestu z padesátých let minulého století při hrozbě atomové války:

„Je nezbytné nové myšlení, má-li lidstvo dále žít.“ Podíváme-li se na světové dění, na probíhající války, zbytečné utrpení a hlad, na náboženský fanatismus, na nové zbraně atd., musíme dát Einsteinovi za pravdu. Nesmíme však propadnout defetismu, ale musíme začít nově myslet a též jednat. Východiskem by mohlo být vidět a řešit vše v systému, důsledně třídit záplavu informací, zabývat se zbytečných nebo škodlivých, podporovat tvořivé úsilí na všech úrovních, nesmiřovat se s nedostatkem, do čelných funkcí stavět nejlepší mozky a charaktery atd. To je, myslím, cesta, po níž musíme jít. Velkou úlohu má v tomto úsilí škola, učitel. Jde o nové myšlení, nové chování, ale nejde o nedosažitelné cíle, lidí, kteří takto smýšlejí, přibývá. Jsem zatvrzelý pedagogický optimista.

Jsem přesvědčen, že při svém tvůrčím neklidu promýšlíš nějaké téma, které Tě mimořádně zaujalo a už mu dáváš i literární podobu. A protože je Tvé povaze vlastní, že preferuješ pohledy do budoucna (i když současně ctíš retrospektivní ohlédnutí pro jeho poučnou a inspirativní potenci), jsem přesvědčen, že uchovááš v mysli i projekt, který Ti nedopřává klidu a rád bys ho uskutečnil. Jsi ochoten na závěr našeho rozhovoru prozradit, o co se jedná?

Plánů do budoucna bych měl mnoho, ale musím být strážlivý vzhledem k svému věku a zejména k problémům s chůzí. Chtěl bych přepracovat Nárys didaktiky a vrátit se k metodám výuky, ale... V žádném případě bych nechtěl vyrábět makulaturu, které je stejně hodně. Má-li být plánované téma zpracováno na úrovni, musí mít autor kromě jiného rozhled po

světě, a to v hlavních jazykových oblastech. Nezbytný je tedy přístup k příslušné odborné literatuře. To znamená, že si ji buď musí kupovat, nebo navštěvovat knihovny a studovny, což je pro mne nyní velmi obtížné. Uvedu příklad jedné potíže: Potřeboval jsem publikaci R. Pelánka Modelování a simulace komplexních systémů, která vyšla na naší univerzitě. Sháněl jsem ji přes knihkupectví několik měsíců. K uvedeným tématům bych potřeboval desítky nebo stovky knih a studií, abych nenosil sebov do Atén. Tož se musím smířit se svými možnostmi a zaměřit své úsilí jiným směrem, a to orientovat se na organizačně méně náročná témata. Zajímám se např. o další vývoj vzdělávání, školy, práce učitele. K některým z těchto problémových okruhů jsem se už vyjádřil, chtěl bych v tom proto pokračovat. Tady se mohu opřít také o své celoživotní zkušenosti a o podněty z přístupnější literatury. Uvědomuji si ovšem, že i v této problematice číhají na autora různá úskalí, kterým se musí vyhnout. Orientace na budoucnost však patří do našeho oboru, vždyť veškerá edukace směřuje do budoucnosti. A na ní nám všem přece musí záležet. Tak nějak si představuji svou další odbornou práci.

Děkuji Ti, milý patriarcho věkem, ale mladíku myšlením, za rozhovor i za náměty k přemýšlení. Vidím, že ani nový titul Tě nezměnil a že zůstáváš věren svému přesvědčení nerozmnožovat zlo a pomáhat zlepšovat svět. Přeji Ti do dalších let hodně zdraví a mnoho úspěchů v Tvém úsilí.

*S jubilantem rozmlouval
Vladimír Spousta.*

Josef Wagner,
Podobizna sochařky Marie Kulhánkové, 1927

*In memoriam***Zemřel Jiří Sedlák
(16. 4. 1924 – 12. 12. 2013)**

Ještě pro čtvrté číslo loňského roku napsal dva medailonky brněnských sociologů: dr. Juliany Obrdlíkové a doc. Mojmíra Hájka. Než jsme si je mohli přečíst, byla jsem v obřadní síni brněnského krematoria a spolu s jeho příbuznými a mnoha přáteli jsem mu mlčky vzdávala poctu. Za čtyři měsíce by mu bylo devadesát let.

Jiří Sedlák se narodil v Brně, ale gymnázium absolvoval ve Zlíně a na brněnské filozofické fakultě pak studium filozofie a češtiny. Mimo jiné byl žákem profesora I. A. Bláhy, kterého si po celý život cenil. Po absolutoriu vysoké školy učil nejprve rok na gymnáziu a pak na různých vysokých školách v Brně, hlavně na Vojenské akademii. Titul doktora filozofie získal v roce 1950, kandidáta věd v roce 1963. Název jeho disertace už cosi napovídá: Svoboda a kázeň. Za účast na aktivitách „pražského jara“ ho čekal strmý pád: vyhodili ho z KSČ, školy i armády. Útočiště nakonec našel díky řediteli Státní vědecké knihovny dr. M. Papírníkovi ve Státní pedagogické knihovně v Brně, ale v roce 1972 ho čekalo ještě desetiměsíční vězení za „hanobení“. Vyrovnal se s ním po svém: knihou Mříže a smích, která vyšla nejprve v samizdatu a roku 2011 v Brně. V Pedagogické knihovně působil do roku 1986. O tři roky později, 1989, byl rehabilitován a v letech 1990–1995 přednášel externě na Pedagogické fakultě MU etiku a na základě spisu I. A. Bláha jako etik se v roce 1992 habilitoval na FF MU.

Zůstalo za ním mnoho publikací, které nebudu vyjmenovávat. Řada z nich vyšla po roce 1995 v nadaci Universitas, založené prof. Jaroslavem Malinou. Z pře-

vážné většiny jsou to práce etické nebo o etice. Z jeho životopisu plyne, že nebyl etikem jen teoreticky. Kdyby tomu tak bylo, ušetřil by si mnoho nepřijemností a trápení. Částečně se s nimi vyrovnával po svém – humorem.

Loučíme se s laskavým, nadaným a pracovitým člověkem.

I. H.

Tenkrát

na sklonku roku 1952 jsme před obhajobou diplomní práce na tehdy nově zformované Vojenské technické akademii věděli, že budeme skládat ještě zkoušku z jazyka ruského a z marxismu, obojí údajně na úrovni zkoušky státní. Ruštiny jsem se neobával, bylo však značně nejasné, co nás čeká pod obecným titulem „marxismus“, když to, co bylo možno čekat po nadzvednutí tohoto širokého, až mexického klobouku, mohlo zahrnovat cokoli – od filozofie, přes historii k politické praxi (to byl Stalin ještě naživu!).

Vypadalo to na kvízovou loterii a nevěděl jsem, na co vsadit.

Jeden z mých examinátorů od počátku však vedl otázky tak, že stočil tematiku na oblast kulturní – zřejmě o mně věděl jako o aktivním spolupracovníku souborů, celoakademického i fakultního, takže jsem rázem nabyl jistoty. Jmenoval se Jiří Sedlák a byl PhDr., jehož oborem byla etika.

Osm let poté, už v civilu, jako zaměstnanec brněnského rozhlasu, jsem se i s rodinou přestěhoval a brzo jsem zjistil, že jsem se stal jeho sousedem na ulici Gorkého. I když byl o čtyři roky starší, dost záhy to byl pro mě Jiří – tak, jak si to přál – a dal mi postupně nahlédnout do oblasti svých zájmů, značně širších, než by napovídala armádní příslušnost. V těch

letech jsem pracoval pro divadlo Večerní Brno, o které se Jiří upřímně zajímal a velmi mu držel palec – začal zachycovat jeho běh i práci jeho tvůrců: brzy měl podklady pro monografii o Miroslavu Skálovi a ovšemže mu neušel výjimečný zjev Lubomíra Černíka.

Etik PhDr. J. Sedlák se zřetelně začal zaměřovat na satiru a zejména humor v celé rozsáhlosti tématu, které ho přitáhlo nejen otázkami svého etického základu a rozměru.

V srpnu 1968 zakousla u nás Moskvou řízená vojenská okupace nadějný průběh společenské obrody a nastolila pohyb plnou parou vzad pod titulkem NORMA-LIZACE. Její protagonisté zhanobili všecko, co mohli, a zejména i sebe. Když to Jiří řekl veřejně a nahlas, byl za toto hanobení odsouzen do žaláře – on, a ne ti, kdo tak pilně přispěli k celosvětovému ústupu levicového hnutí, které se dodnes nevzpamatovalo z poznání praxe nastolené tou jedinečnou lidovou demokracií.

Jiří Sedlák odpověděl knížkou „Mříže a smích“ a o jeho dalším zaměření nebylo pochyb: humor se stal středem jeho pracovního zájmu, který vyústil v několikaletý cyklus „HUMORISTÉ“, probírající svět humoru v mezinárodním měřítku; rád jsem mu při tom pomáhal čtením ukázek.

Loni cyklus zaměřil už na rozměrnou plejádu humoristů našich, pokud vím, tedy už ne pouze literárních.

A brzo potom, co došlo k prvním exkurzím do humoristické tvorby klasiků, odešel náhle od začaté práce, bohužel navždycky.

Protože ho znám, jsem si jist, že uzel energie jeho mohutnosti se nemůže jenom tak ztratit – určitě už v tom mezisvětí volných energií vědecky a s láskou podchycuje věčný, božský dar humoru.

Vladimír Fux

Za prof. MUDr. Jiřím Záhejským, DrSc.

Dne 3. prosince 2013 zemřel ve věku 83 let po dlouhé a těžké nemoci v kruhu své rodiny prof. MUDr. Jiří Záhejský, DrSc., po prof. Trýbovi a prof. Horáčkově třetí přednosta Dermatovenerologické kliniky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity ve Fakultní nemocnici u svaté Anny v Brně.

Odešla tak osobnost, která se významnou měrou podílela na rozvoji oboru v intencích pedagogických, klinických a vědeckých na brněnské univerzitě.

Prof. Záhejský se narodil 16. dubna 1930 do úřednické rodiny. Vystudoval gymnázium v Chotěboři a poté lékařskou fakultu – začal v Hradci Králové, studium dokončil v Brně. Po promoci v roce 1955 uvažoval o otorinolaryngologii, realita života ho však přivedla na kožní oddělení v Pardubicích.

A tam jako mladý lékař u pacientky se záhadnou diagnózou diagnostikuje lepru, inu klinické oko.

V roce 1960 nastoupil jako sekundární lékař na brněnskou kožní kliniku a brzy nato započala jeho akademická dráha. Od počátku ho zajímá fyziologie kůže, tomu odpovídá zaměření jeho kandidátské disertační práce z roku 1967 a posléze i jeho práce habilitační zaměřené na hydratační mechanismy kožního povrchu.

V roce 1975 je jmenován docentem a jeho doktorská práce z roku 1982 se věnuje tématu antiperspirace. V roce 1982 je jmenován profesorem a jako přednosta vede Dermatovenerologickou kliniku Lékařské fakulty Masarykovy univerzity FNUSA až do roku 1996.

Jeho odborný rozměr významně ovlivnilo působení na oddělení dětské dermatologie ve FDN v Brně, tedy působení pedagogické, ale i vědecké v laboratoři

fyzilogie kůže, vedené docentem Rovenským. Zde, v dětské nemocnici, se stal předním odborníkem na problematiku dětské dermatologie. Zvláště studenty pediatrie byl ctěn a velmi oblíben jako vynikající pedagog. Zajišťoval výuku oboru na pediatrickém směru od roku 1971 do roku 1982 a poskytl studentům výborný studijní materiál v podobě svých skript.

Oblastí zájmu profesora Záhorského byla řada, např. diabetes a kůže, zde především význam pozdní enzymatické glykace keratinů a působení antioxidantů, dále nežádoucí účinky látek a faktorů zevního prostředí narušujících bariérové systémy kožní.

Prof. Záhorský si vždy uvědomoval význam venerologie v aspektech medicínských i společenských.

V roce 2006 vydal velmi ceněnou monografii „Zevní dermatologické terapie a kosmetika“. Jeho vědecko-výzkumná práce však nekončí. Jako osmdesátník se stává spoluautorem patentu na prostředek zevní léčby pomáhající obnově epidermální bariéry s využitím nanočástic. V prosinci roku 2012 o tomto systému přednáší na III. brněnském dermatologic-

kém dnu Antonína Trýba. Přednáška je skvělá, všemi byla přijata s obdivem a úctou.

Byl členem českých, slovenských a evropských odborných společností, členství v České společnosti chemické dokládá šíři záběru u jeho aktivit zaměřených na zevní terapii i kosmetologii. Byl také čestným členem řady společností, včetně Polské dermatovenerologické společnosti, byl laureátem Zlaté medaile Masarykovy univerzity v Brně, Zlaté medaile Lékařské společnosti J. E. Purkyně a Hynkovy medaile LF UK Bratislava. Ano, také jeho spolupráce se slovenskými kolegy byla významná a dá se říci, že stálá a přínosná, na Slovensku se těšil velkému uznání.

Mnoho práce, stálá aktivita, velká publikační šíře, osobnost české, slovenské a evropské dermatovenerologie.

Prof. Záhorský byl člověk s pozitivním přístupem k životu, člověk oblíbený, s mnoha přáteli v kruzích odborných i uměleckých. Měl vydařený smysl pro humor, poezii i prózu. To mimo jiné dalo základ publikaci „Rozpustilé papulky v úsměvném vzpomínání“; zde vzpomíná na své přátele a kamarády, na obor sám pohlíží veselým okem.

Půl roku bojoval s nemocí, byl si vědom její tíže, a přesto do posledních dnů svého života jí čelil a někdy se jí i vysmíval. Pozoruhodný, silný a příkladný postoj.

Prof. Záhorský byl milujícím manželem, otcem, dědečkem i pradědečkem. Pravnuk má jméno Jiří, rod pokračuje, odkaz trvá – odborný a lidský.

V. Vašků

P. S. Pan profesor Záhorský byl mj. dlouholetým členem redakční rady Universitas, k jejímuž působení vždy přispíval s ochotou, úsměvem a slovem moudrého člověka. Bude se nám po něm stýskat.

I. H.

Prof. PhDr. Milan Jelínek, CSc.
(23. 6. 1923 – 30. 1. 2014)

V uplynulých dnech se uzavřela dlouhá a plodná životní dráha jedné z významných osobností české lingvistiky, emeritního profesora brněnské filozofické fakulty a bývalého rektora Masarykovy univerzity, prof. PhDr. Milana Jelínka, CSc. Při té příležitosti se sluší alespoň stručně připomenout základní mezníky jeho života.

Podstatná část osobního i profesního života prof. M. Jelínka je spjata s Brnem. První významný zlom přišel po maturitě r. 1942, kdy byl totálně nasazen, aktivně se zapojil do protinacistického odboje, byl zatčen a vězněn gestapem, nakonec se mu však podařilo vrátit se domů. Ihned po válce zahájil vysokoškolská studia na Filozofické fakultě MU – vystudoval češtinu, ruštinu a srbochorvatštinu. Po absolutoriu krátce působil jako středoškolský profesor, poté nastoupil do Ústavu pro jazyk český ČSAV a pak na brněnskou filozofickou fakultu. V roce 1960 se habilitoval, r. 1964 byl jmenován profesorem. Zastával také funkci děkana filozofické fakulty (1962–1964) a prorektora brněnské univerzity (1966–1969). V těchto funkcích byl výrazně veřejně činný, což mu po roce 1968 způsobilo problémy, jež nakonec vyústily v jeho nucený odchod z univerzity a zákaz publikování.

Uplatnění našel v brněnské pobožce Ústavu pro jazyk český ČSAV, jeho studie většinou vycházely jen v interních tiscích nebo pod jmény přátel; k těm, kdo mu v té době poskytli krytí svým jménem, patřili např. J. Balhar, O. Ševčík a také jeho vlastní manželka – dr. Jana Jelínková. Po odchodu do penze se prof. Jelínek intenzívně věnoval aktivitám v rámci brněnského disentu, vydávání samizdatové literatury a organizaci bytových seminářů. Do veřejného života, k pedagogické

a k publikační činnosti se prof. Jelínek vrátil až po listopadu 1989. V letech 1990–1992 byl rektorem MU, v letech 1991–1992 zastával rovněž funkci předsedy kolegia rektorů vysokých škol, podílel se také na zrodu Slezské univerzity v Opavě, účastnil se mnoha domácích i zahraničních konferencí.

Po odborně stránce se prof. Jelínek věnoval především stylistice, problematice purismu a jazykové kultuře. Z takto zaměřených prací připomínáme např. kapitolu Stylistika v Příručím mluvnici češtiny (poprvé 1995, tam v ucelnější podobě představil svou původní koncepci oboru) nebo rozsáhlejší studii Purismus v knize Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky (2007), zmínku zaslouží i desítky jazykových sloupků (publikovaných mj. právě v *Universitas*); pracoval také na svých pamětech. Odborné i osobní zásluhy M. Jelínka byly oceněny domácími i zahraničními vyznamenáními (např. zlatá pamětní medaile Masarykovy univerzity – 1991, francouzský řád *Commandeur dans l'Ordre des Palmes académiques* – 1992); r. 2004 obdržel čestný doktorát Slezské univerzity.

Samostatnou zmínku zaslouží vztah prof. Jelínka k mladším kolegům. Měl jsem možnost s ním deset let sdílet pracovní a cennou lekci pro mne byla možnost sledovat jej při vedení výběrových seminářů, studentských prací nebo při konzultacích jak s kolegy, tak i s lidmi mimo obor, kdy vlastně vedl něco jako neformální jazykovou poradnu. Jeho bohatá erudice, vstřícnost, tolerance, nadšení pro věc i pohotové reakce odborníka, který je současně zkušeným diskutérem, to vše bez jakýchkoliv explicitních kázání představovalo vzor, kudy se lze v profesi ubírat.

Nikdo si nevybírá dobu, v níž prožije svůj život – o prof. Jelínkovi však lze říci, že navzdory ne vždy příznivým vnějším okolnostem se po celý život snažil zůstat věrný svým zásadám; právě takto na něj můžeme vzpomínat.

M. Krístek

Z jiného soudu**Ondřej Zahradníček****mikrobiologický ústav v noci**

zaposlouchat se do ticha
opuštěných chodeb
a dávno vydesinfikovaných mikrobů
kouty jsou dávno známé
a strašidla tu nejsou
vždyť komu by se chtělo strašit
na hradě plném Petriho misek

schodiště chodby a dveře
všechno je jak má být
konec konců tu nejsem sám
a není tady mrtvo
miliardy mikrobů
se v termostatech ustavičně množí
každou vteřinou jich přibývá
a zítra tam, kde nebylo nic
můžeme spatřit celou kolonii

fakultní nemocnice u svaté anny

je nemocnicí
i parkem
ležící neocení
a přece
je dobře že jsou tu
i zlátnoucí koruny lip

a pak ten platan
přežil už toho tolik
a přežije i slavnostní odhalení

a zatím
za zdmi
dál budou vzdychat v bolestech
tí pro které ani šumění větví
není útěchou

Významné osobnosti naší univerzity

Vzpomínka na prof. Adolfa Kellnera

V květnu minulého roku bylo tomu šedesát let, co zemřel prof. Adolf Kellner, a letos v březnu vzpomene stodesát let od jeho narození. U příležitosti obou výročí chceme si připomenout tohoto předního českého jazykovědce, profesora Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Adolf Kellner (27. 3. 1904 – 31. 5. 1953) pocházel ze Štramberku, maturoval na příborském gymnáziu a vystudoval filozofickou fakultu v Brně. Pak několik let vyučoval na brněnských středních školách a po válce působil na alma mater.

S profesorem Kellnerem jsou spjaty především práce o slezských dialektech, ale významné jsou i jeho příspěvky věnované slovenským nářečím (nářečím na Šariši, na Čadecku, na Spiši). Šlo zpravidla o nářečí s četnými prvky dialektů polských.

O svém rodném nářečí napsal Kellner doktorskou disertaci, kterou v roce 1939 vydal pod názvem Štramberské nářečí. Jde o popis mluvnické stavby dialektu tzv. moravské laštiny, tj. dialektu několika obcí okresu Nový Jičín. Přesností shromážděného materiálu a hlavně metodickou promyšleností stalo se Kellnerovo dílo napodobovaným vzorem pro ostatní naše nářeční monografie. Popis synchronního stavu je tu kombinován s výklady o vývoji hláskoslovných jevů od nejstarších dob po současnost. Kromě hláskosloví a tvarosloví přináší monografie i stručný přehled nářečního tvoření slov a skladby.

Stěžejním dílem Adolfa Kellnera je dvojdílný spis *Východolašská nářečí* (Brno I 1946; II 1949). Autor v něm na zá-

kladě důkladných terénních výzkumů a podle stejných metodických postupů jako ve své první monografii popsal a analyzoval nářeční materiál z oblasti přechodných nářečí česko-polských na Bohumínsku, Těšínku, Jablunkovsku a zčásti na Frýdecku-Místecku. Zkoumaná oblast těchto západotěšínských dialektů je rozsáhlá (jde téměř o sto obcí) a značně diferencovaná; autor na 43 jazykových jevech zachytil jejich hranice na mapách. Tvoření slov a skladba jsou pojaty diferencně a méně detailně, nicméně si jich nepřestáváme vážit, pořád jsou totiž vhodným pramenem pro komparatisticky pojaté studie.

Druhý díl obsahuje slovní zásobu západotěšínských dialektů. Šíří a přesností výkladů významů slov, lokalizací dokladů, jemností zápisů složitě hláskoslovné soustavy a doložením výrazů v kontextu umožňuje sledovat vztahy těchto nářečí k dialektům slovenským, polským i moravským. Najdeme tu také obecnou charakteristiku zkoumaných dialektů a jejich přesné územní vymezení. Autor ukázal, že tato nářečí jsou stupňovitě diferencována podle intenzity pronikání prvků různého původu. Z mapek lze vyčíst značný vliv češtiny, svědčící o staré souvislosti tohoto území s Moravou. Kellnerovo závěry o původním českém charakteru Těšínska se opírají především o zjištění českých lexikálních prvků. Jejich počet není malý a patří do základní slovní zásoby, nicméně jejich význam nelze přeceňovat. V současné době se ovšem tyto dialekty vyvíjejí společně s národním českým jazykem.

Kellner je též autorem četných závazných studií, statí a článků. Některé přispívají k důležitým poznáním současného stavu nářečí ve Slezsku, jiné k obecnějším teoretickým výkladům. Pozornosti zaslouží zvláště studie *Jazykové poměry v levém*

horním Poodří (sb. Naše řeč, náš lid, Opava 1946). Autor v ní doložil, že nářečí na Hlubčicko a Ratibořsko patří k nářečím českého typu, jež se dnes vyvíjejí v rámci polského národního jazyka. Cenná je též Kellnerova stať Slezsko po stránce jazykové (sb. Slezsko, český stát a česká kultura, Opava 1946). V ní se autor pokusil vysledovat úlohu jazyka při formování národního povědomí.

Především pro posluchače dialektologie byla určena přehledná učebnice Úvod do dialektologie (Praha 1954). V ní nacházíme vymezení disciplíny, přehled historie dialektologického bádání, pojednává se zde o vztahu nářečí k dějinám společnosti a o jiných otázkách obecně jazykovědného dosahu. Jak dobře je tato knížka napsána, svědčí její obliba i u dnešních posluchačů.

Nemůžeme zapomenout na Kellnerovu iniciativu na přípravných pracích pro Český jazykový atlas a na jeho zásluhu na tom, že v Brně bylo založeno dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, středisko pro studium vývoje mluvy na Moravě.

Prof. Adolf Kellner přednášel na filozofické fakultě českou a polskou gramatiku a vedl nezapomenutelné semináře z dialektologie. Jsem nepochybně poslední přihlášený a patrně i nejmladší účastník těchto jeho seminářů. V nich se referovalo o nejnovějších publikacích z dialektologie a posuzovaly se diplomové práce a doktorské disertace. Vážil jsem si toho, že tam bylo prostředí kritické, ale zároveň ohleduplné. Rozhodně byly to semináře užitečné. S panem profesorem jsem se také účastnil nářeční exkurze na Frýdecko. Tehdy mě zvlášť zaujala jeho schopnost navázat vztah bezmezně důvěry s informátory, se staříčky a stařenkami. Stačilo pár minut a bylo po počátečním ostychu. Dnes vím, že takovou vlastnost nelze nacvičit, že si ji člověk musí přinést jako dědičný dar z rodiny, s ní se musí narodit.

Pan profesor Kellner zemřel náhle a mlád, neměl ještě ani padesát let. O něm však neplatí: Sejde z očí, sejde z mysli. Na takovou vzácnou, ušlechtilou, mravně odpovídající osobnost se nezapomíná.

J. Balhar

120 let od narození Zdeňka Hájka

Na 13. březen připadá 120. výročí narození profesora slovenských dějin na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity Zdeňka Hájka (1894–1958). Po maturitě na gymnáziu v Čáslavi (1913) si zapsal na Filozofické fakultě české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze obory dějepisu a zeměpis. Ale již v říjnu 1914 byl povolán do rakousko-uherské armády a vyslán na východní frontu do Haliče, kde byl následujícího roku zajat ruskými vojáky a dva roky strávil v zajetí. V srpnu 1917 vstoupil do československých legií, se kterými se v roce 1920 vrátil z Vladivostoku přes Panamský průplav a Bahamské ostrovy do vlasti. Po návratu pokračoval v univerzitních studiích a získal vysvědčení učitelské způsobilosti pro výuku dějepisu a zeměpisu na vyšších středních školách. Další roky zastával funkci asistenta prof. Jaroslava Bidla ve východoevropském oddělení historického semináře. V roce 1924 obhájil rigorózní práci na téma Styky rusko-byzantské do konce 10. století.

V roce 1925 odešel Hájek do Brna, kde 16 let působil jako středoškolský profesor. Začal se zajímat o osudy Poláků vězněných na Špilberku. Zapojil se také do činnosti brněnského Československo-polského klubu, a to jako jeho místopředseda. V letech 1928–1931 studoval v polských archivech, zejména ve Lvově, a to z velké části za vlastní finanční prostředky. Po nacistické okupaci českých zemí byl

předčasně penzionován, stejně jako jeho manželka, ale podařilo se mu získat místo archiváře a knihovníka v redakci Lidových novin.

Po válce se vrátil ke svému původnímu povolání středoškolského profesora. Již v zimním semestru 1946–1947 byl povolán na nově vzniklou Pedagogickou fakultu MU, kde přednášel československé a slovanské dějiny. Stal se rovněž ředitelem historického semináře. V roce 1947 se habilitoval pro obor polské dějiny na Filozofické fakultě MU na základě habilitační práce o tajných polských spolcích v Haliči v letech 1831–1842. V roce 1948 byl jmenován mimořádným profesorem slovanských dějin na Pedagogické fakultě MU. V letech 1952–1955 zastával funkci proděkana pro vědecký výzkum nejprve na Pedagogické fakultě MU a po její transformaci na Vyšší pedagogické škole. Od roku 1954 byl vedoucím katedry dějepisu a ústavy.

Politicky byl od roku 1946 příslušníkem Československé strany národněsocialistické, po únorovém převratu vstoupil v rámci tzv. Gottwaldovy výzvy do KSČ. Angažoval se ve Společnosti pro kulturní styky s Polskem, Svazu československo-sovětského přátelství, Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, Historické společnosti při ČSAV a Matici moravské.

O Hájkovy práce z polských dějin a dějin česko-polských vztahů druhé poloviny 19. století projevil zájem i polští badatelé. V rukopisu zůstaly nejen jeho přednášky, ale i obsáhlý přehled polských dějin po roce 1795. Tvůrčí činnost Zdeňka Hájka přetrhla jeho náhlá smrt 2. ledna 1958. Na jeho odkaz se snaží navazovat i dnešní pracovníci katedry historie Pedagogické fakulty MU, kteří úspěšně rozvíjejí badatelské kontakty se svými polskými kolegy.

J. Vaculík

Albert Kotal (9. 1. 1904 Hranice na Moravě – 27. 12. 1976 Brno)

Albert Kotal vystudoval na brněnské univerzitě dějiny umění u Eugena Dostála, svá studia zakončil obhájením disertační práce na téma portálu tišnovského kláštera v Předklášteří. Ještě při studiích, v letech 1926–1928, se věnoval také odborné muzejní práci v uměleckohistorickém oddělení Zemského muzea v Brně. V muzejní praxi i nadále pokračoval a v Zemském muzeu v Brně do roku 1942 zastával funkci přednosta obrazárny. Po druhé světové válce se pak stal zemským muzejním radou a správcem zemské galerie při Zemském muzeu v Brně, a to konkrétně v letech 1945–1948. Díky jmenované praxi se Albert Kotal vypracoval do pozice vynikajícího muzejního znalce a tuto praktickou složku profesně prolínal s pedagogickým působením. V roce 1939 se stal soukromým docentem dějin umění na Masarykově univerzitě v Brně a později se v rámci obnovy poválečných dějin umění podílel na programu mimořádného letního semestru, který zahájil přednáškou České malířství doby lucemburské. V roce 1945 získává pozici ředitele semináře dějin umění MU v Brně, ve které setrval do roku 1952, kdy došlo k reorganizaci fakulty, a Kotal se stává do roku 1961 vedoucím semináře dějin umění v rámci větší katedry dějin umění, zahrnující vedle dějin umění také hudební vědu, estetiku a klasičtější archeologii (vedoucím celé katedry se stal Jan Racek). V pozici profesora dějin umění pak působil Albert Kotal na brněnské katedře do roku 1971.

Odborné směřování Alberta Kutala se formovalo již v průběhu výzkumů v obrazárně Zemského muzea, kde získal první podněty pro další práci, zejména díky přípravě výstavy gotického sochařství

na Moravě v roce 1935. Výzkumu středověkého umění pak zasvětil celý svůj život; habilitační spis o moravské dřevěné plastice první poloviny 14. století předložil roku 1939 a vědeckou kariéru završil v roce 1963 doktorátem věd na téma České gotické sochařství 1350–1450. Hlavní syntetizující práci na dané téma pak vydal v roce 1972 pod názvem České gotické umění.

Základem uměleckohistorického bádání mělo být podle Alberta Kutala přesné a detailní znalectví. V linii precizní znalecké analýzy, snažící se o vytvoření vývojových řad, publikoval svou dnes již klasickou práci, interpretující krásné Madony ve dvou skupinách – kolem Mistra krumlovské Madony a Mistra toruňské Madony.

Vedle hlavního těžiště své odborné činnosti, koncentrované na oblast středověkého umění, směřoval Kutal svůj zájem také k modernímu umění: Monograficky zpracoval například díla malířů Antonína Procházky a Jaroslava Krále.

R. Miltová

Devadesát let od narození doc. MUDr. Milana Nermuta, CSc.

Na Masarykově univerzitě je asi už jen pár pamětníků, kteří by si mohli připomenout jméno Milan Nermut. Ve skutečnosti na univerzitě pobyl jen krátce – vystudoval lékařskou fakultu a necelých 10 let byl asistentem biologického ústavu. Teprve v emigraci se rozvinul jeho experimentátorský talent a stal se jedním z předních virologů a elektronových mikroskopiků. To už o něm věděli jen specialisté a jeho blízcí přátelé.

Milan Nermut se narodil v Kyjově 19. března 1924. V r. 1945 nastoupil jako stu-

dent na lékařskou fakultu do Brna, kde také začala – po promoci a prodloužené vojenské službě – v roce 1953 jeho kariéra jako asistenta a odborného asistenta biologického ústavu. Perspektiva učitelské kariéry byla však brzy ukončena, neboť Milan Nermut byl kvůli své apolitičnosti zařazen mezi neperspektivní pracovníky a musel si práci hledat jinde. V letech 1963 – 1965 pracoval na Mikrobiologickém ústavě ČSAV v Praze a další 4 roky na Virologickém ústavě SAV v Bratislavě. V roce 1967 se habilitoval na brněnské přírodovědecké fakultě a stal se docentem mikrobiologie. V roce 1969 emigroval a od roku 1971 až do roku 1989 pracoval jako vedoucí vědecký pracovník na National Institute for Medical Research v Londýně. Po ročním pobytu na Univerzitě v Madridu byl až do r. 2003 výzkumným pracovníkem v National Institute for Biological Standards and Control v South Mimms nedaleko Londýna. Zemřel v Londýně 22. 12. 2009.

Rád bych krátce zmínil počátky jeho vědecké kariéry na lékařské fakultě v Brně.

V nově konstituovaném biologickém ústavu se po r. 1945 začala formovat kolem prof. Ferdinanda Herčíka početná skupina mediků – volentérů, zanícených pro vědu. Prof. Herčík je dovedl inspirovat pro experimentální i teoretickou biologii, učil je zásadám vědecké práce, podporoval jejich iniciativu a experimentální invenci. Studentům určil výzkumné úkoly, jmenoval vedoucí pracovních skupin a na pravidelných schůzkách koordinoval postup práce. Ani ideologické a politické vlny a bouře té doby neodradily mladé adepty vědy od experimentální práce: ze skupiny těchto poválečných studentů vzešla generace význačných biofyziků, buněčných a molekulárních biologů a genetiků, kteří šířili dobré jméno československé vědy a Herčíkovy školy. Milan Nermut je jedním z nich.

Pročítám čas od času zápisy z tehdejších pracovních porad a schůzí katedry a dost dobře nechápu, jak se mladým spolupracovníkům Ferdinanda Herčíka chtělo experimentovat, když museli týden co týden poslouchat ideologické semináře o stranickosti ve vědě, o nové sovětské biologii, o buržoazní pavědě – genetice atd. Je pravda, že Herčíkovi spolupracovníci se o svém učiteli vyjadřovali vždy s úctou a uznáním, takže ve vlastní výzkumné práci se Herčík biolog zřejmě hodně odlišoval od Herčíka ideologa.

A jako Herčík a jeho pokračovatelé prof. Nečas a prof. Šmarda, i Nermut si vybral skupinu studentů a stejným stylem práce s nimi pracoval. Určil jim krátkodobé cíle a na pravidelných schůzkách studenti o svých výsledcích referovali. Je pravda, že studenti prvních ročníků medicíny neměli mnoho volného času, a tak se pracovalo hlavně po večerech. V jeho laboratoři se připravila na vědeckou a odbornou dráhu řada studentů, mj. Miloš Rýc (1937–1987), význačný odborník na immunoelektronovou mikroskopii, profesori lékařské fakulty Jan Holčík a Augustin

Svoboda, primářky Viola Škopíková, Viera Zahradníková a další. „*Hoši, musíte mít pevnou vůli, když chcete dělat vědu,*“ říkával. A trochu s pýchou musím říci, že to nebyla věda lokální, ale taková, že jsme mohli např. publikovat výsledky i v britském Nature. Pokládám si za čest, že jsem se u něj mohl učit experimentální vědě.

Viditelnými stopami Nermutova brněnského působení jsou dvě vydání skript pro praktická cvičení, monografie o životním cyklu L-forem bakterií a spoluautorství na další monografii o regeneraci buňky.

Na Virologickém ústavu SAV v Bratislavě se stal vedoucím laboratoře elektronové mikroskopie buňky a začal studovat ultrastrukturu virusů, zejména viru chřipky. Na tématu ultrastruktury virusů pak pracoval i na obou londýnských pracovištích. Pozornost odborníků vzbudily především perfektní obrázky buněk a virusů – dokumentovaly totiž vskutku uspořádání makromolekul na povrchu virusových částic nebo v plasmatické membráně. Jeden z jeho obrázků zdobí i světově proslulou Albertsovu učebnici Molecular Cell Biology. O svých originálních metodických přístupech, zejména ve zmrazovací a vysušovací technice, uspořádal na 300 seminářů po celém světě. Spolupracoval s řadou specialistů – molekulárních biologů, odborníků na molekulární modelování, na analýzu obrazu, a tak každý jím zkoumaný problém byl probádán až do molekulárních detailů. Ze studia virusů publikoval více než 160 prací, které jsou hojně citovány. V databázi ISI je uvedeno přes 2200 citací jeho článků.

S bývalými spolupracovníky biologického ústavu byl doc. Nermut po celou dobu emigrace v častém kontaktu a pomáhal nám obstarávat drobnosti, které byly potřebné v experimentální práci, včetně korektur publikací. Veřejně jsme však o těchto kontaktech raději nehovořili, neboť pro některé představitele lékařské

fakulty byl emigrant ještě horší než třídní nepřítel. Svědčí o tom i tato příhoda: Před odchodem do emigrace s námi organizoval v r. 1968 mezinárodní sympozium o kvasinkových protoplastech. Sympoziální příspěvky byly publikovány v r. 1970 in extenso ve sborníku Yeast Protoplasts. Shodou okolností si ve vytištěném sborníku „někdo“ všiml, že mezi členy organizačního výboru je uvedeno i jméno čerstvého emigranta Nermuta, a tak všech 200 kusů třísetstránkového sborníku bylo odvezeno do sběrných surovin. Pouze laskavostí tehdejšího vedení ústřední knihovny se mi podařilo zachránit část nákladu, aby sborník dostali aspoň autoři příspěvků.

Po revoluci k nám doc. Nermut přijížděl téměř každým rokem. Jako odborník na mrazovou preparaci buněk pracoval na biologickém ústavu v dubnu 1996 i oficiálně, v rámci stipendia TOKTEN (UNESCO).

Po r. 1990 se celé řadě emigrantů, kteří v cizině dosáhli vědeckého věhlasu, dostalo na Masarykově univerzitě veřejného ocenění. Pocty se dostalo i Milanu Nermu-

tovi – v roce 2004 obdržel zlatou medaili Lékařské fakulty MU za jeho zásluhy o rozvoj poznání v molekulární virologii a za šíření dobrého jména brněnské lékařské fakulty ve světě.

Když jsem jako tehdejší vedoucí ústavu koncipoval návrh na zlatou medaili pro doc. Nermuta, defilovala mi před očima i dlouhá řada těch, kteří neemigrovali, kteří učili a bádali v podmínkách nesvobody, ideologického marasmu, materiální bída. Jistěže nebyla na počátku jejich kariéry touha po nějakém hrdinství, chtěli pouze dělat práci, která je zaujala, a pro tuto práci byli ochotni účastnit se prvomájových pochodů, mírových manifestací v Líšni i Večerní univerzity marxismu-leninismu. A také byli připraveni zaujmout druhořadou pozici ve světové vědě. Nakonec to bylo skutečné hrdinství – vždyť jejich studenti se mohli po r. 1990 rozjet po světě a tam rozhodně nepatřili mezi studenty druhořadé. A tak mě tehdy napadlo: Kdo navrhne medaili nebo čestný doktorát těm, kteří neemigrovali? Tak jim dávám čestné uznání aspoň já.

A. Svoboda

Karel Kotrba,
Podobizna malíře Holého, 1924

Panorama knih

„Poprvé v češtině“ nejen pro sociální pedagogy: Fenomén „Marienthal““

Odborné veřejnosti je známo, že snad nekomplexněji a nejbarvitěji sepsaná monografie postihující fenomén nezaměstnanosti je světově proslulá, neboť i tematicky a metodologicky jedinečná monografie *Marienthal. The Sociography of an Unemployed Community*. A to bez ohledu na skutečnost, že se jedná o obsáhlou knižní studii popisující specifické aspekty nezaměstnanosti v období ekonomické deprese počátku třicátých let minulého století, knižně publikované poprvé až o čtyři dekády později. V češtině pak kompletně vydané díky nakladatelství Masarykovy univerzity v roce 2013 jako první svazek nové a záslužné a logem trefně odlišené edice „Poprvé v češtině“. Nese titul *Marienthal. Sociografie komunity nezaměstnaných*. V angličtině máme možnost seznámit se s tímto ojedinělým textem kupř. v jeho pátém vydání amerického nakladatelství Transaction Publishers z roku 2010, které také bylo díky Tomáši Vajsovi ve výše uvedené práci přeloženo do češtiny. Jde obecně vzato o knižní publikaci, která si jak svým významem, tak osudově historicky dramatickými vydavatelskými peripetemi a nakonec i specifickými cestami českých překladů zaslouží pozornost. Více než osm dekad, které uplynuly od tematicky sevřeného výzkumu dané problematiky knižně koncipované kolektivem autorů *Marie Jahoda, Paul F. Lazarsfeld a Hans Zeisel* nijak neotupilo badatelský význam práce; naopak je stálou inspirací i pro potenciální autory předmluv či odborných úvodů jeho jednotlivých vydání. Platí to již pro první vydání práce z pera jejího spoluautora P. F. Lazars-

felda, který připomíná, že hlavním leitmotivem studie bylo zjištění, že dlouhodobá nezaměstnanost vede k rostoucí apatii živé razantním omezením možností sebe-realizace a devastujícími pocity zmarnění životních aspirací. To vyplynulo z dlouhodobého výzkumu cestou zúčastněného pozorování v rakouské obci Marienthal, jejíž téměř všichni obyvatelé se stali v důsledku krachu jediného reálného pracovního zdroje obživy – místní textilní továrny – dlouhodobě nezaměstnanými. Systematický výzkumný záběr v takovémto prostředí překročil pouhou deskripci problematiky v poutavou výpověď, založenou na bližším pochopení a popisu zkoumaného fenoménu cestou osobních vzeb na životní zkušenost dlouhodobě nezaměstnaných. Metodologicky přínosným je i využití numerických a statistických údajů s osobně angažovaným zúčastněným pozorováním a zpracováním bezděčných reakcí respondentů, poznámek, zpráv místních úřadů, dopisů a deníků nezaměstnaných. Snad nejzajímavější jsou právě pro dnešního čtenáře údaje o skladbě jídelníčku, časovém snímku dne a pozorování typických aspektů života nezaměstnaných a jejich rodin. Přitom se podařilo veškeré údaje oprostit od subjektivistických pohledů výzkumníků. Anglické vydání je v porovnání s českým obohaceno i o nesmírně působivé černobílé momentky z průběhu výzkumu v Marienthalu: velmi suggestivně a jako memento i pro dnešní dobu působí zejména fotografie nezaměstnaných mužů zahálčivě konzumujících zmarněný čas postáváním na rohu ulice (výjev tak známý z našich menšinových ghett) či bezcílně zrudlým pozorováním toku místní říčky Fischa-Dagnitz.

Marienthal nabízí nejen barvitý pohled na bezperspektivní každodennost komunity

dlouhodobě nezaměstnaných, ale zpětnou perspektivou i jedinečným způsobem ožívuje její historické kontexty; kupř. připomínkou řešení nezaměstnanosti třicátých let minulého století ve dvou dobově odlišných kulturách: životně aktivně stimulaující politiky New Deal v USA a zapojení do válečného průmyslu v militaristickém Německu a později i Rakousku. Stejně i osobní a profesní dráhy spoluautorů této práce reflektují dramatické osudy židovských vědců v Rakousku a Německu ve druhé polovině třicátých let, které donutilo hlavní autorku Marii Jahodovou, jejího manžela Paula Lazarsfelda a vídeňského právníka Hanse Zeisela k emigraci. Jejich další akademická éra v Anglii a USA přinesla ovoce v dalším rozvoji sociografie, vzdor trpkému konstatování již několikrát zmiňovaného P. Lazarsfelda ze sedmdesátých let o zvyšujícím se počtu situací, kdy jsou pro jejich překonání potřebné kreativní inovace. A o další čtyři desítky let později může směle náš současník tuto skeptickou poznámku v období stále nekončící (nejen) globální ekonomické deprese potvrdit.

V předmluvě z knižního vydání z roku 2010 (česky v roce 2013) pak Christian Fleck připomíná, že studie Marienthal byla přeložena i do francouzštiny, italštiny, španělštiny, norštiny, korejštiny a maďarštiny. Za zmínku stojí, že dílčí pasáže této studie byly u nás publikovány v překladu Petra Pálenského v kolektivní práci editorky Boženy Buchtové-Šmajsové *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém* či v Sociologických textech Institutu mezioborových studií nebo v opakovaně vydávané práci Sociologie v kostce. V posledně jmenovaných pracích byl publikován i komentář k další sondě Marie Jahodové do života rodin nezaměstnaných třicátých let, konkrétně rodiny anglického horníka *Unemployed People: Social and Psychological Perspectives*. I zde je poutavým způsobem na základě bezprostřední

zkušenosti popsán život rodiny nezaměstnaných, a to konfrontací zoufalé marnosti chudoby přežívání s drobnými radostmi vícecenné hornické rodiny.

Metodologicky byl výzkum v Marienthalu ukotven v obširném záznamu o všech členech 478 místních rodin nezaměstnaných, a to formou vybraných životopisů, časových přehledů trávení běhu dne, různých zpráv o událostech nad rámec každodennosti, statistických údajů místní družstevní prodejny a veřejné knihovny. Stranou pozornosti nezůstaly ani údaje o volebních výsledcích či statistická data o hospodaření v domácnostech; v neposlední řadě byly využity i postřehy ze života místních obyvatel. Hlavní otázky celého výzkumu směřovaly ke zjišťování postojů k nezaměstnanosti a odhalení jejich dopadů na praktický život ve společenství dlouhodobě nezaměstnaných. Den, kdy byla v Marienthalu jednou za dva týdny vyplácena podpora v nezaměstnanosti, je nejdůležitější událostí jinak stereotypního života především pro tři čtvrtiny místních obyvatel, kteří měli na tuto podporu nárok. Skromný jídelníček signalizoval i zmenšující se výskyt koček v obci, jejichž maso v nouzi zřejmě přišlo vhod. Vcelku nejsilněji na výzkumníky zapůsobila otupující monotónnost života místních obyvatel zbavujících zejména živitele rodin přirozené činnosti a sebeúcty. „Žijí zde lidé, kteří si zvykli na to, že mají méně, dělají méně a očekávají méně, než dříve považovali za nutné k životu.“ (s. 87) Nejběžnějším přístupem k takto nastalé situaci byl proto stav, snad nejpřesněji nazvaný rezignací: ve smyslu lhostejného přežívání bez jakýchkoli očekávání, přijetí situace, kterou nelze změnit. S tím byla také v některých případech spojena relativně poklidná atmosféra s občasnými okamžiky klidu a radosti, postrádající však reálné plány do budoucnosti. Význam času pak prostupoval vědomí obyvatel Marienthalu pocitem, že nic

již není naléhavé; lidé zapomněli, co znamená spěch ve smyslu aktivního činorodého snažení. Zejména lidé, kterým se dříve dařilo dobře, se s nastalou zlou situací vyrovnávali špatně ve smyslu naprostého nedostatku adaptability spojené s neschopností unést propastný rozdíl mezi blahobytnou minulostí a fatálně neměnnou chudobou přítomnosti.

Český překlad, včetně předmluv Paula F. Lazarsfelda, Ch. Flecka a doslovu Hanse Ziesela, se tedy dostává do rukou českého čtenáře jako kompletní a komplexní text, který jak mimořádně čtivým barvitým popisem života dlouhodobě nezaměstnaných, tak právě odborně vysoce erudovanými kometáři předmluv a doslovů nabízí nejen poutavé čtení o kulturně (snad) již vzdálené situaci, ale (a pro odborníky na problematiku sociálního výzkumu či sociální patologii a sociální pedagogiku) i jinde nepublikované informace, návody a postřehy fruktifikovatelné v sociální práci a sociografii. Úvod do českého vydání z pera Boženy Buchtové-Šmajsové připomíná genezi Marienthalu, přibližuje čtenáři její hlavní autory a nastiňuje relevantní témata historie sociografie. Nesporně záslužné je, že překladem je dán čtenáři do rukou text, který je nepochybně užitečnou pomůckou zejména pro odbornou veřejnost, a to v období, kdy fenomén dlouhodobé nezaměstnanosti není rozhodně vzdáleným reliktem minulosti.

A. Sekot

* *Marienthal: Sociografie komunity nezaměstnaných*, Brno: Masarykova univerzita, 2013, 182 stran, ISBN 978-80-210-6226-9

* *Marienthal: The Sociology of an Unemployed Community*, New Brinsvick and London: Transaction Publishers, 128 stran, ISBN: 978-0-7658-0944-5.

Buchtová, Božena – Šmajš, Josef – Boleloucký, Zdeněk: *Nezaměstnanost**

Dovolím si uvést informaci o knize *Nezaměstnanost* výzvou vypůjčenou od autora z druhé polokoule, adresát je neobvyklý – naše Země: „*Matce nás všech. Kéž nám odpustí naše hříchy.*“ Lékař a výzkumník B. H. Lipton, PhD., jí uvedl svou knihu *Biologie víry*. Buněčný biolog jí vlastně vyslovuje obdobné myšlenky jako brněnský filozof prof. Josef Šmajš, CSc., v obsáhlé úvodní studii právě ke knize *Nezaměstnanost* nazvané *Lidská práce – málo známý fenomén kultury*. Je to přesvědčení, že přírodou jsme byli navrženi tak, abychom se hodili do jejího prostředí, nikoliv však do prostředí, které vytváříme teď my. Zapomněli jsme, že jsme součástí jednoho celku – vesmíru (přírody) – a bohužel přírodní zákony trvale porušujeme. Biolog a filozof se sice neznají, ale setkali se na stejné cestě, i když Lipton se na ni dostal studiem buňky a Šmajš hlubinným studiem vývoje lidské kultury.

Četla jsem obě knihy současně a byla jsem překvapena, jak se knihy, i když tématem vzdálené, myšlenkově proplétají. Společnou ideou je přesvědčení, že tělesná a duševní činnost je vložena do vínku lidskému rodu přírodou a jako taková je pro život člověka (pro zachování lidského rodu) nezbytná. Šmajš každého svého čtenáře přesvědčí, že Liptonova výzva zůstane pouze zbožným přáním, že Země člověku jeho hříchy proti sobě/přírodě a přirozenosti odpustit nedokáže. Provinění člověka je trvalé a v podstatě nevratné. Pro ten „dědičný hřích“ industriálního člověka vybral Šmajš výmluvný a přiléhavý pojem – predátorská kultura. To hříšné počínání kulturního člověka prochází generacemi, nejintenzivněji od doby, kdy objevením síly páry začal postupně ze

svého života vytěšňovat fyzickou práci. Z hlediska nástupu a nebývalého zrychlujícího se rozvoje techniky (robotizace, automatizace, digitalizace) velké plus, z hlediska člověka samého paradoxně začínající mínus, které ovšem narůstá v přímé úměře k růstu vědy a techniky, to znamená stále rychleji a hrozivěji. Lipton poctivě sleduje evoluci člověka od první buňky, Šmajš pak jeho kulturu od prvních projevů rozvíjející se myslí. Ta stojí na samém počátku vzniku kultury, která dospívá až do současné podoby „predátora“, který ničí přírodní prostředí natolik (a často nevratně), že se pro člověka stane neobyvatelným. Sebezáhubný proces současně umocňuje postupná ztráta smysluplného fyzického konání (práce), která člověka postihuje celostně, degraduje ho fyzicky, psychicky a nakonec trestá i ztrátou zdraví. Ta úvaha připomíná cestu po spirále, ale tentokrát dolů, a ve zrychlujícím se tempu.

To je stručný náčrt základních myšlenek, jimiž se Šmajš (a spolu s ním 114 citovaných autorů, kteří se rovněž věnují úvahám na ose příroda – člověk – práce) snaží varovat člověka před zánikem, který byl spuštěn výměnou axiomu „největší hodnotou je kvalita lidského života“ za „největší hodnotou jsou peníze“ (okamžité individuální bohatství, byznys). Predátorská kultura, kterou zplodila lidská mysl a spoluvytvořily lidské ruce, umožňuje stále více spotřebovávat (drancovat biotické i abiotické zdroje), ale současně se stahuje ve smrtící smyčku kolem života člověka na zemi.

Šmajšova stať nenutí jen k zamyšlení, ale k urychlenému konání – proti globální a kriminální ekonomice, proti predátorské kultuře a proti omezování práce/pohybu a námahy, pro které je člověk biologicky vystavěn. Propagandistická teze o trvale udržovaném růstu je scestná, zavádějící, škodlivá, disharmonizuje přirozený vztah

člověka a přírody. Ničí planetární prostředí. Nic nemůže být věčné a trvalé! Všechno má svůj začátek i konec – to je zákon našeho bipolárního světa.

Tu úvahu nad Šmajšovými varovnými textem analyzujícím podstatně postavení člověka, celkem bezmocného v ničeném přírodním prostoru, si dovoluji zakončit posledními úvahovými větami. Na lavici obžalovaného sedí ovšem sám člověk. Evolučně se vyvinul v myslícího tvora, příroda ho vybavila rozumem, který zplodil onu predátorskou kulturu, škůdce, který se vymkl, nakonec zničí člověka jako druh. Protože příroda člověka (na rozdíl od něho) nepotřebuje. Člověk/byznysman se nedá přinutit k tomu, *aby opět ctil přírodu jako subjektivitu, vztah k přírodě už nedokáže učinit nejvyšším morálním principem*, i když se za to autor stať tak naléhavě přimlouvá.

Druhá část knihy *Nezaměstnanost má název Psychologie nezaměstnanosti*, její autorkou je doc. PhDr. Božena Buchtová, CSc. Počátečními úvahami o zásadním významu práce pro člověka navazuje na myšlenkové bohatství Šmajšovy kapitoly. Zvláště konkretizuje ideu o ontologické potřebě člověka pracovat a uvádí důsledky jejího porušování, hlavně psychického zdraví dlouhodobě nezaměstnaných. Svě závěry opírá o vlastní sociálně psychologické výzkumy dlouhodobě nezaměstnaných i o závěry několika vědeckých konferencí uspořádaných k tématu nezaměstnanost a jejím důsledkům na citelnou proměnu kvality života.

Aktualizuje sice starší, ale ve svých závěrech stále platnou sociografickou, tzv. Marienthalskou studii z roku 1933, ale i další studie ze zemí s rozvinutou tržní ekonomikou pořízené v době světové hospodářské krize, jejichž vývody nepozbývají platnost a jsou jistým varováním pro současnost. Všechny shodně potvrzují škodlivé důsledky nezaměstnanosti (ztráty práce) –

ohrožení až ztrátu duševního zdraví a vůbec celkové zvyšování nemocnosti.

Metodologický požadavek – „*poznat situaci v celé její šíři, její společenské podmíněnosti, vztažnosti a dosažnosti*“ (str. 50) – vyslovil u nás už na počátku třicátých let Bruno Zwicker, který pod vedením sociologa I. A. Bláhy realizoval výzkum materiálních, psychologických a sociálních dopadů nezaměstnanosti ve „Velkém Brně“. Je šťastné, že autorka studii objevila a že komplexnost pohledu byla pro ni motivující stejně jako uvedené závěry, které pomáhají lépe postihnout problém nezaměstnanosti v době, kdy ČR přešla na tržní ekonomiku.

Dosud malá, neúčinná pozornost, věnovaná tomuto vážnému problému ze strany kompetentních orgánů a institucí, vedla autorku k tomuto druhému a doplněnému vydání knihy. Je v podstatě naléhavou výzvou, aby se o negativní důsledky nezaměstnanosti zajímali vedle ekonomů nejen psychologové a sociologové, ale také všeoobecní lékaři, psychiatři, kriminalisté... Interdisciplinární přístupy jsou vyvolávány tlakem nejen materiálních, ale i zdravotních problémů nezaměstnaných, dokonce i kriminalitou, která stále výrazněji tento jev doprovází. Autorka záslužně sleduje problém v těchto širších kontextech, diferencovaně podle délky trvání nezaměstnanosti – přechodné či dlouhodobé ztráty práce v produktivním věku – s odkazem na kvantitativní nárůst poruch psychického i somatického zdraví.

Tomu se důsledně věnuje v závěrečné kapitole *Nezaměstnanost a zdraví* doc. MUDr. Zdeněk Boleloucký, CSc., lékař/psychiatr, psychoterapeut a soudní znalec. Výčet odborností prozrazuje zdroje jeho závěrů plynoucích ze zkušeností z vyšetřoven i soudních sporů. Po obecných úvahách o nezaměstnanosti a zdraví, které nevybočují z rámce obou předchozích kapitol, se soustřeďují na nejčastější one-

mocnění, jímž je stres, vyprovokovaný změnami životními událostmi, propadajícím se postavením ekonomickým, ale i společenským, ztrátou důstojnosti, pocity zmaru nejednou ústící v těžké deprese, v sebevražedné pokusy i v dokonané sebevraždy. Duševní onemocnění (poruchy chování účinkem psychotropních látek, poruchy nálady, deprese a pracovní deprivace, neurotické poruchy vyvolané stresem, až poruchy osobnosti) a somatická onemocnění (cukrovka, hypertenze, astma, vědová choroba žaludku a dvanáctníku, kožní choroby) u dlouhodobě (ale i přechodně) nezaměstnaných jsou průkazná, jejich léčení zdlouhavé, finančně zátěžové pro nemocného i pro stát. Provokují k závěru, že k psychoterapii a farmakoterapii se nutně musí připojit i sociální opatření, která sice problém neodstraní, ale alespoň zmírní a udrží na snesitelné úrovni.

Společensky i politicky závažné téma psychosociální zátěže vyvolané nezaměstnaností se opětně zásluhou tří autorů naší univerzity objevuje v knižní podobě, aby se k jeho poznání dostalo co nejvíce lidí. Zaslíbené studie na téma negativních vlivů ztráty práce na celkový duševní i tělesný stav a na porušení základního práva člověka na kvalitní život obohacují světové písemnictví a spolu s ním skýtají naději, že se o problému začne vážně diskutovat, že se objeví vůle komplexně ho řešit, i když víme, že se počty nezaměstnaných budou s postupujícím hladem po penězích zvyšovat. Nezaměstnanost je možné zmírnit, sociálně „ošetřit“, bohužel v převážně tržní ekonomice nikoliv zlikvidovat.

(V příloze knihy jsou publikovány vybrané texty z klasické literatury k fenoménu nezaměstnanosti.)

V. Linhartová

* Druhé přepracované vydání. Praha: Grada, 2013, 187 s.

Moveri, delectari, doceri aneb Užitek recepce (nejen) traktátu *De amore**

Během loňského roku vyšla publikace osvětlující pozici latinského středověkého traktátu Andrey Capellana *De amore* v korpusu děl reflektujících kulturní fenomén dvorské lásky. Traktát francouzského královského kaplana Ondřeje z druhé poloviny 12. století je jediným (alespoň zčásti) teoretickým svědectvím tohoto fenoménu, jinak hojně se vyskytujícího od počátku 12. století v žánrech trubadúrské lyriky a dvorského románu (s častými náměty artušovského cyklu).

Autorka publikace *Traktát De amore ve světle dvorské kultury* Lenka Svobodová vycházela při zkoumání textu z hlediska estetického, které se začalo uplatňovat ve spojitosti s traktátem teprve poslední dvě desetiletí. Přehledně však shrnuje dosavadní badatelské přístupy k interpretaci díla z hlediska mediévistiky, literární a kulturní historie, sociologie, psychologie, lingvistiky, strukturalismu, feminismu a gender studies. Ve své práci reflektuje zejména odbornou zahraniční literaturu (britských, německých a amerických autorů) z posledních třiceti let, ale upozorňuje, že zájem vědecké obce o Capellanův traktát trvá již sto třicet let. L. Svobodová, absolventka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v oborech latina a estetika, uplatnila ve své publikaci výsledky své dizertační práce *Estetické kategorie v traktátu De amore*, kterou obhájila roku 2009. V jejím spisu se prostupují poznatky ze všech oblastí, jimiž se odborně zabývá (zvířecí alegorie, exemplární literatura, dvorská kultura). Dílo strukturuje do pěti kapitol – Fenomén dvorské lásky, Traktát *De amore*, Estetické kategorie v traktátu *De amore*, Funkce narativních součástí textu, Ironie a humor v traktátu *De amore*.

První kapitola je věnována vymezení pojmu *amour courtois* a charakterizaci jeho hlavních znaků, které autorka považuje za značně problematické. Z nejvíce diskutovaných znaků poukazuje na otázku nenaplněné, platonické či naopak cizoložné povahy vztahu milenců a na otázku možnosti existence dvorské lásky mezi manželi. Různé pohledy demonstruje na tezích odborníků (zastánci cizoložné povahy vztahu např. Gaston Paris, C. S. Lewis, zastánci mimomanželské, nenaplněné lásky např. Denis de Rougemont, Johan Huizinga), otevírá i pohled na teorie celý fenomén popírající (D. W. Robertson, J. F. Benton) a další protichůdné názory. L. Svobodová se zabývá i různými koncepcemi, jež měly osvětlit původ a důvody vzniku dvorské lásky (mj. paralely ke spojitosti s kultem Panny Marie, ale i s kultem bohyně Kybelé, či s vlivy arabské filozofie).

Druhá kapitola věnuje prostor historické osobě autora traktátu (otázce jeho působení na královském dvoře v Paříži či na dvoře hraběnky Marie ze Champagne v Troyes, otázce charakteru publika jeho díla), dataci vzniku, strukturu *De amore* (diskrepancím mezi prvními dvěma knihami a třetí knihou, žánrové pestrosti traktátu v podobě analytických pasáží, dialogů, korespondence, narativních příběhů), literárním vlivům na dílo (Ovidius, Cicero, Horatius, Bible aj.) a úskalím interpretace (podrobnějšímu pohledu na zmíněné diskrepance).

Jádro práce tkví v kapitole třetí, zabývající se estetickými kategoriemi ve dvou rovinách. První se snaží poukázat na estetické kvality samotného textu (v rovině literární vědy odhaluje neobvyklé postupy, intertextualitu, ozvláštňení, ironii apod.). V druhé rovině autorka abstrahuje z textu výpovědi týkající se estetických kategorií za účelem zařazení díla do systému dějin estetiky. Svě zkoumání autorka doplňuje

řadou citací z Capellanova díla. Poukazuje na polaritu dvou částí traktátu (kladného hodnocení lásky prvních dvou knih a záporného pohledu knihy třetí), na problematiku sociálních rozdílů, na intratextuální odkazy, slovní zásobu (čerpající ze středověkých teologických diskusí o manželství). Dále rozebírá zvířecí metaforiku z ptáčích říše, jež dokumentuje vztah mužů a žen. Podrobně analyzuje jednotlivé dialogy mužů a žen, tvořící jádro první knihy. Na základě seznamu požadavků na chování milovníka upozorňuje, že fenomén dvorské lásky nebyl obrazem reality, ale literárního, dvorského ideálu.

Poslední kapitola se částečně překrývá s první. Řeší různé interpretační přístupy a teorie aplikované na Capellanovo dílo, které se snaží vysvětlit inkongruence v traktátu pomocí ironie. Autorka opět věnuje pozornost hlavním badatelským pohledům (J. J. Parry, D. W. Robertson, Robert Karnein). Upozorňuje na zřejmý vliv Robertsona na vnímání *De amore* jako díla komického, s prvky humoru (studie Hermanna J. Weiganda, E. T. Donaldsona, Michaela Cernisse, s důrazem na sexuální podtext Betsy Bowden). Žádnou z tezí však L. Svobodová nepovažuje za zcela uspokojivou, v některých vidí příliš násilnou aplikaci jednostranného úhlu pohledu, u jiných vidí souvislost s určitou módou, oblibou (konkrétně u ironických výkladů literárních děl v posledních desetiletích). Vedle toho formuluje i svá vlastní stanoviska a úsudky při rozboru textu. Při řešení diskrepancí v textu se ztotožňuje s tvrzením Jiřího Pelána o komplementárním hledisku při zpracování dvou protikladných pohledů na lásku, odpovídajícímu rétorickému rázu celého spisu. Různé nesrovnalosti v textu považuje za zcela obvyklé pro dobovou praxi psaní a upozorňuje na nutnost neaplikovat na čtení a interpretaci starších děl novodobá kritéria. Nezavrhuje přítomnost komic-

kých prvků v díle, avšak nepřikládá jim zásadnější důležitost (jako záměrné popisuje narážky na politickou situaci, ztotožnění kléru s vyšší šlechtou, autoreference v textu aj.). Jako vlastní, samostatnou tezi vyčleňuje dešifrování iniciálních písmen jmen dvou mluvčích v sedmém dialogu – A. a G. jako reálných postav Andrey Capellana a Gualtera (jemuž je celý spis dedikován) jako narážky na autora knihy a jeho přítele. Taktéž shledává důvod k množství inkongruencí v textu v neúspěšné realizaci autorského záměru. Smysl celého díla definuje jako pokus o systematizaci témat milostné vernakulární poezie a jejich spojení s ovidiovským pojetím lásky a s ideálem křesťanské caritas.

Přínosem L. Svobodové k celé tematice je jistě nový překlad dvanácti pravidel lásky a jednatřiceti regulí lásky (*praecepta et regulae amoris*), kterým předchází narativní příběhy. Dosavadní české překlady regulí lásky, jak poukázala autorka, byly nevyhovující a obsahovaly řadu chyb. Pravidla lásky do nynější doby nebyla v češtině publikována vůbec. L. Svobodová zakončuje své zkoumání shrnutím charakteristických znaků traktátu (nejednotnost, avšak komplexnost, mnohovrstevnatost) a odkrytím několika rovin textu (ve smyslu literárním, doslovném, ve smyslu alegorickém, tropologickém i anagogickém).

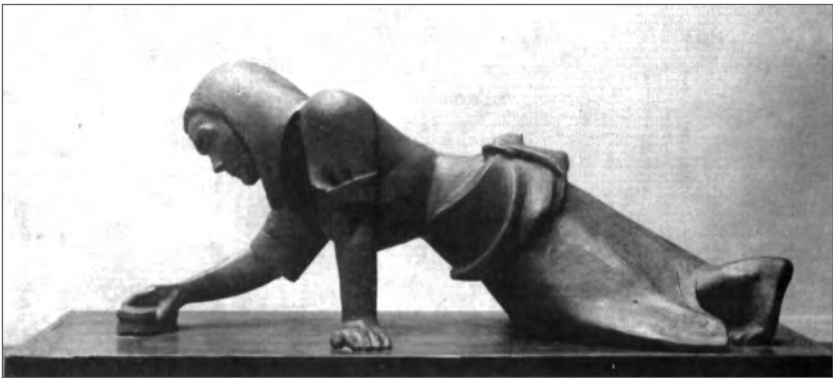
Publikace Lenky Svobodové významně přispívá k poznání fenoménu dvorské kultury, neboť přináší nejen systematizaci dosavadních vědeckých teorií v mezinárodním kontextu, ale i jejich kritické zhodnocení a formulaci vlastních stanovisek. Jednoznačně pozitivním se jeví autorčin přístup podtrhující důležitost pramenného studia, kdy se autorka nespolehá na dosud existující překlady výčtů regulí lásky, a napravuje tak dosavadní nepřesné translace. Slabším článkem publikace se jeví malá pozornost věnovaná naplnění zá-

měru včlenit Capellanovo dílo do systému dějin estetiky. Sám rozbor estetických kategorií je naopak proveden důsledně. Závěrem si dovoluji užít triádu slov, která zakončuje i samotné pojednání *Traktát De amore ve světle dvorské kultury*. Při četbě publikace Lenky Svobodové o fenoménu dvorské lásky a nahlížení na spis *De amore* z hlediska estetických kategorií lze

získat – podobně jako ze samotného zdroje jejího zájmu – trojí užitek: moveri, delectari, doceri.

H. Křížová

* SVOBODOVÁ, Lenka: *Traktát De amore ve světle dvorské kultury*, Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně č. 410. Brno 2012, 110 s.

Jan Lauda, *Myčka*, 1923

ZMIZELÝ ZÁPISNÍK *Vladimíra Fuxe***Každý zápis by mi byl pomohl zjistit,
CO VŠECHNO PŘINESL ČAS**

Za dveřmi byla léta osmdesátá. Objektivně vzato, podle produktivity jsem v tu dobu dostával práce tolik, že bych se dnes spokojil s třetinou a taktak bych na to stačil. A navíc mě v tu dobu potkalo zadání, na které se nezapomíná. Dramaturgický záměr brněnské zpěvohry mi přihrál příležitost, o které jsem si dosud mohl tak nejdříve nechat zdát: Ivo Osolobě, který přeložil prózu, mi zadal překlad zpěvních textů Bernsteinova CANDIDA.

Dnes už opravdu nevím, kolik času a úsilí mi tento úkol vzal, byla to práce místy ne právě snadná, ale výsledek stál za to: v Horanově režii a Ogounově choreografii se z výkonů herců a z orchestru vedeného Jiřím Karáskem vylouplo až neuvěřitelně krásné představení, na kterém byla radost se podílet. Hrál se od jara až do prosince 1980, s dobrým ohlase; jenže opět to neblahé OUHA: vážně onemocněl jeden z protagonistů – Josef Husník, který nebyl nahraditelný, odváděl ve hře pět postav (i se zpěvem – činoherec!), a jak se říká, neslezl ze scény. Takže bohužel ani nebyl vyčerpán povolený počet představení, hrazených do USA v devizách. Vyšlo najevo, čím dovede vrtkavý osud nahradit povodeň, když se mu zalíbí role kazisvěta. Přes tyto nevládnosti jsem tentokrát měl z vlastní práce dobrý pocit, který mi potvrdila jedna z kritik výrokem, že text patří v oboru muzikálových překladů k tomu nejlepšímu. (V zájmu pravdy dodávám, že se mi víckrát ničeho podobného nedostalo, což se ovšem dá bez následků přežít.)

Spokojen byl i neúnavný Ivo Osolobě, který urychleně dokončil překlad „Annie, get your gun“ Irvinga Berlina, takže jsem opět měl co dělat. Už v únoru 1982 se to hrálo v Divadle Na hradbách. Protože Ivo nechtěl titul kalibru „Ančo, vem si kvér“, dal této verzi titul nový: ŠTASTNÁ RÁNA, KTERÁ VEDLE PADNE. Mám dojem, že to bylo uživatelům příliš dlouhé, takže se tomu stejně většinou říkalo „Anny“. Stojí za zmínku, že jsme ponechali u písně „Kdo má jen slunce a měsíc“ se souhlasem autora překlad Ivo Fischera, který vyšel už před časem v klavírním albu „Americký muzikál“. Byl velmi dobrý a chtít to překládat znovu a jinak, bylo by bývalo nesmyslné. Anny se hrála do června 1983 a bylo to příjemné představení se zajímavými postavami: Dlouhán Milan Pokorný byl Buffalo Bill, Láďa Jurečka slavný náčelník Sedící býk a počet indiánských protagonistů doplňovali pan Malý Kůň a paní Malá Kůňová (Koňová mi jako návrh neprošla, ne kvůli Hispáncům, ale nebylo to asi dost americké).

Už od dubna se přitom (rovněž Na hradbách) uváděla rock-opera-féerie NA-CHOVÉ PLACHTY, kterou podle Grinovy knížky napsal Andrej Bogoslovskij.

Přeložil jsem ji koncem sedmdesátých let pro Divadlo J. K. Tyla v Plzni, kde měla v září 1981 československou premiéru. Na té jsem nebyl, ale asi to dopadlo dobře; rocková opera zaujala mladší ročníky i v Brně, kde vydržela do prosince.

Poslední můj překlad pro zpěvohru byla pohádka pro děti VLK A SEM KŮZLÁTEK bulharských autorů Alexandra Vladigerova a textaře Dimitra Dimitrova, uvedená v roce 1986 jako československá premiéra. Dopadlo to nakonec z provozních důvodů tak, že se texty nezpívaly, ale všechno četl Vypravěč jakožto průvodce dějem. Co na to říkal autor hudby, to už jsem pro jistotu nepřekládal ani sobě, ale inscenace špatná rozhodně nebyla. Na posezení po premiéře vzpomínám dodnes proto, že pan Vladigerov – věda, že hudba je srozumitelná všem – stříhl z paměti Gershwinova „Američana v Paříži“ ve zcela bezvadné kvalitě; není vyloučeno, že si klavírní podobu skladby zhotovil pro soukromou potěchu sám.

Dodám pro pořádek, že zpěvohra uvedla ještě naši verzi „Kiss me, Kate“ (hrála se dva a půl roku) a SUGAR alias Někdo to rád horké, v roce 1995. Dokdy na scéně vydržela, nevím, protože mezitím přešel soubor zpěvohry (zajisté ne kompletně) pod Městské divadlo v Brně.

Ale nechtěl bych tuto vzpomínku uzavřít bez zmínky o dvou inscenacích, které si vzpomnutí zaslouží: ta první vznikla jako dramatizace Puškinovy Kapitánské dcerky a pod titulem „Romance o lásce“ přinesla zajímavý počin pozdějšího protagonisty Divadla jednoho herce – Miroslava Částka. Zúčastnil jsem se jako textař, hudbu skládal Miloš Štědroň. Mám dodnes dojem, že neměl autor Částkova rozhledu tuto formu tak nevytěženou opouštět, i když bylo zřejmé, kam svým celým dosavadním směřováním tíhne. Rád bych věděl, co on sám si o Romanci myslí dnes.

To druhé zastavení musím věnovat uvedení Piskáčkovy „Slovácké princezny“ souborem zpěvohry v prosinci 1980. Znal jsem některé texty už od raného vnímání, protože si je často zpívaly tety ve Valašském Meziříčí. Tehdy jsem o Slovácku – čili o Moravském Slovensku – nic nevěděl a vlastně jsem dostal o jeho reáliích a mluvě trochu pojem až poté, co jsem přešel do Brna a začal navštěvovat Strážnické slavnosti a občas i sklipky, kde se při víně zpívalo až do... no, do alelujá. Hodně jsem se dozvěděl z pěti dílů Poláčkových Slováckých písniček, z Písniček modloslužebníků a z různých dalších pramenů. Takže v onom roce 1980 už jsem při prvním čtení textu Slovácké princezny narazil na fakt, že ani jeden ze slovesných autorů neměl se skutečným Slováckem nic společného; hned ústřední píseň praví, že „Nikde není *posvícení* tak hezké, jaké my máme“. Tak jsem se pro jistotu zeptal. „Ale tož baže máme, dycky když nám zhasne eletrika, tož máme v tu ranu po svícení.“ – Inu hody sú hody.

(Vzpomněl jsem si chtě nechtě na svoje slovenské spolužáky, citující příležitostně své pedagogy-slovenštináře, vždy upozorňující: „Len, chlapi, žiadne bohemizmy, máme svoju slovenčinu.“ Bohemizmy mohl způsobit i fakt, že

„luteránská“ liturgie byla v češtině, ale asi nejenom to.) Takže nezbylo, než přiblížit aspoň zhruba slovácké reálie reálnu a změkčit tvrději vyznívající prago-bohemismy tam, kde tloukly do moravského ucha. Víím, že jsem rovněž přeuspořádal text jemné písně Rainerovy, který byl nositelem spíš „šlechtické“, a tedy v podstatě spisovnější češtiny, „Princezno, vstaň“. Nevím už, z čeho ta nutnost vyplynula. Zůstalo mi v paměti jenom hodnocení jisté divačky, takto pamětnice starších inscenací, která údajně pravila: „Málem jsem to nepoznala, byl to hrozný guláš!“

Jakožto letitý zhotovitel gulášů různého druhu smím podotéci, že můj hovězí **gulyás** ortodoxního typu prohlašoval chuťově zdatný analytik RNDr. Vratislav Nechuta, CSc., za národní kulturní památku.

Z čehož plyne, že guláše mohou (a musí!) být velice různé.

– × –